T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE BASININ KAMUOYU OLUŞTURMASI

ÖRNEK OLAY: HRANT DİNK'İN HEDEF HALİNE GELEN BİR SİYASAL FİGÜRE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Kemal GÖKTAŞ
00913216

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Bedriye Poyraz

Ankara-2007

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(……/……/2007)

Kemal Göktaş

İmzası

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE BASININ KAMUOYU OLUŞTURMASI ÖRNEK OLAY: HRANT DİNK'İN HEDEF HALİNE GELEN BİR SİYASAL FİGÜRE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Bedriye Poyraz

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Doç. Dr. Mehmet Yüksel	.....
Doç. Dr. Nurcan Törenli	.....
Yrd. Doç. Dr. Bedriye Poyraz	.....

Tez Sınavı Tarihi: 17 Ekim 2007, Çarşamba

ÖZET

Bu çalışmanın amacı egemen Türk basınında kamuoyunun oluşturulmasını bir suikasta kurban giden Hrant Dink örneğinde ele almaktır.

Çalışmada, aynı zamanda siyaset biliminin konusu olan kamuoyu ve ilgili kavramlar iletişim kuramları açısından ele alınmıştır. Kamuoyunun medya tarafından nasıl oluşturulduğuna ilişkin çeşitli iletişim kuramlarının tezlerinden yararlanılmıştır. Türkiye'deki kamuoyunun oluşturulması sürecine devletin müdahalesi irdelenmiş ve basının bu müdahale karşısında takındığı tutum çeşitli örnekleriyle ortaya konulmuştur.

Kamusal alanın en önemli araçlarından olan gazetelerde Hrant Dink'le ilgili çıkan haber ve yorumlarda kullanılan dilin çerçevesi incelenmiştir. Hrant Dink'le ilgili oluşturulan kamuoyu algısında Ermeni azınlıktan olmasının etkileri araştırılmıştır.

Çalışmada Türkiye'de egemen medya içerisinde gösterilen gazetelerdeki haberler incelenmiş, ayrıca egemen medya dışında kalan bazı gazeteler de konuyla ilgileri doğrultusunda çalışmaya alınmıştır.

ABSTRACT

The purpose of this study is to look at the forming of a public opinion by the press in Turkey as was the case in Hrant Dink who was a victim of assassination.

At the same time in the study public opinion and other related concepts which are the topic of political science were examined in respect to theories of communication. The theories on various types of communication were used in examining how the media formed a public opinion. The intervention of the state in the process of the constitution of public opinion in Turkey was examined and different examples of the attitude taken by the press in the face of this intervention were revealed.

The framework of the language used in the news and comments published in the newspapers, one of the most important tools in the public arena, in connection with Hrant Dink was examined. The effects of the perception of the public opinion on the fact that Hrant Dink was a member of the Armenian minority were examined.

In the study the news published in the leading newspapers in Turkish Media were examined, and the relation of the other newspapers, which do not rate as leasing newspapers, on the subject were studied.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ……1

BİRİNCİ BÖLÜM: KAMUOYUNUN OLUŞUMUNDA MEDYANIN ROLÜ

1. **Kamu Kavramı……6**
2. **Kamu Yararı……..11**
3. **Kamusal Alan……13**
   - 3.1. **İdeolojik Kamusal Alan…….……..…….21**
4. **Kamuoyu…….…….23**
   - 4.1. **Gündem Koyma…….....……32**
   - 4.2. **Suskunluk Sarmalı……..36**
   - 4.3. **Bilgi gediği…….……...39**
   - 4.4. **Bağımlılık……41**
   - 4.5. **Marksizm ve kamuoyu……..……42**
   - 4.6. **Toplumsal rıza ve hegemonya…….…47**
   - 4.7. **Devletin ideolojik aygıtları……51**

İKİNCİ BÖLÜM:

HRANT DİNK'İN BASINDA HEDEF HALİNE GELEN BİR SİYASAL FİGÜRE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

1- **Kapsam……..…...54**
2- **Yöntem……...55**
3- **Hrant Dink ve görüşleri……..57**
4- **Sabiha Gökçen Haberi, Genelkurmay Başkanlığı Açıklaması ve Yankıları..……...61**
5- **Hrant Dink'e Yönel(til)en Tepkiler……..…….89**
6- **SONUÇ……120**

GİRİŞ

Medyanın bilgi edinme ve kanaat oluşturma sürecinin temel belirleyicisi olarak kamuoyu algısını oluşturmada neredeyse tekel konumuna geldiği, uzunca bir süredir söylenmektedir. Gerek siyaset biliminin temel kavramları arasında olan kamusal alan ve kamuoyuna ilişkin tartışmalarda, gerekse iletişim kuramlarına ilişkin tartışmalarda bu iddia sıkça dile getirilir. Hatta bütün iyiliklerin ve kötülüklerin kaynağı olduğu gibi, neredeyse medyaya tanrısal ilahi bir güç atfeden görüşler de savunulmaktadır.

Medyanın her şeye hakim, toplumu biçimlendiren çok önemli bir güç olduğu, toplumsal hayatın tamamına nüfuz eden bir ileti bombardımanı yarattığı, siyasal, sosyal, toplumsal, kültürel algıları biçimlendirdiği yönündeki iddialar iletişim araştırmaları içinde yoğun olarak tartışılan konulardır. Sermaye yapıları güçlü, devasa birer kapitalist işletme haline gelen medya kuruluşlarının oynadığı rol, Althusser'in, devletin ideolojik aygıtları olarak gösterdiği araçlar arasında medyayı en ön sıraya getirmiş gibi görünmektedir.

Siyasal erkin toplumun çıkarlarına göre işlemesini amaçlayan rasyonel tartışmaların yürütüldüğü ve kamuoyunun oluşturulduğu özgür bir kamusal alanın tarihin bir döneminde varlık kazandığı fikri şu savı ileri sürer: Kapitalizmin erken dönemlerinde, burjuva siyasal mücadeleler ve toplumsal devrimlerin getirdiği hukuksal güvenceler altında oluştuğu var sayılan bu kamusal alanın en önemli figürü ticarileşmemiş bir basındı. Siyasi erke

yönelik sürekli bir eleştiri ve kontrolün yürütüldüğü bu tür bir basın fikri, basının ticarileşmesi ve kamusal tartışmaların yürütüldüğü araçlar olmaktan çıkarak kamuyu güdüleyen, belli çıkarlar doğrultusunda yönlendiren bir basına dönüştüğü andan itibaren yok oldu.[1]

Bu savı doğru kabul edersek, Türkiye'nin böyle bir kamusal alana tarihinin hemen hiçbir döneminde sahip olamadığı da söyleyebiliriz. Türkiye'de kamusal alan, başından beri ideolojik bir tahakkümle biçimlenmiştir. Kapitalizmin devlet eliyle geliştirilmesine paralel olarak kamusal tartışmalar da devletin denetiminde olmuştur.

Cumhuriyet döneminin başından beri sisteme karşı çokça muhalif görüşler olmasına karşın, uygulanan fiili ve yasal güçlü baskı karşısında, bu görüşler kamusal alana yeterince taşınamamıştır. Devletin kanatları altında büyüyen ve ona her zaman derin bir sadakatle bağlı kalan medya, kamuoyu oluşturma süreçlerinde, büyük ölçüde devletin resmi ideolojisine bağlı kalmıştır. Türkiye'de egemen medyanın resmi ideolojinin en büyük savunucusu olması, onun Batı'daki kapitalist ülkelerdeki basın kadar güçlü olamamasının da bir nedeni olarak görülmüştür. Öyle ki Türkiye'deki basın, iktidar sözcüsü konumundan iktidarı denetleyen bir güç konumuna

[1] Jürgen Habermas, **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü,** çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997

geçememiştir. Bu da liberal basın kuramlarında basına atfedilen dördüncü güç olma niteliği konusunda da Türkiye basınını geride tutmuştur.[2]

Türkiye'de sol ve sosyalist düşüncelerin kitleselleştiği 1965-1980 arasında sol bir kamusal alanın, egemen kamusal alanın sınırlarını zorladığını kabul etmek gerekir. Ancak 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile kamusal alan sola uzun süre kapalı kalmıştır. Darbenin bu etkisinin hala devam ettiğini söylemenin abartılı bir tez olmadığı kuşkusuzdur.

1980'lerden sonra ekonomik alandaki liberalleşme uygulamalarına paralel olarak basının yapısında da köklü değişimler olmuş, 1990'lardan itibaren İslamcılar alternatif kamusal alanın sınırlarını genişleterek egemen kamusal alanın sınırlarını zorlamaya başlamış olsa da egemen medyanın devlete bağımlılığı hala devam etmektedir. Son dönemlerde siyasal mücadelede elde ettiği mevzilere paralel olarak kamusal tartışmalarda kendine yer edinen İslamcı medya da bu kuralın dışına çıkamamıştır.

Sistem muhalifi basın da (Kürtler, sosyalistler) gerek siyasal güçsüzlüğün gerekse yargısal baskıların etkisiyle, kamusal alanda varlık gösterememektedir. Bu tip basın ancak karşı kamusal alanlar içinde değerlendirilebilir ki bu tip bir kamusallığın yarattığı etkinin sınırlılığı karşısında hala toplumdaki egemen kanaatleri biçimlendirenin (kamuoyu oluşturanın) egemen medya kuruluşları olduğu söylenebilir.

---

[2] Ragıp Duran, "Medya", **Kavram Sözlüğü - Söylem ve Gerçek**, Editör: Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2005, s. 349

Bu çalışmanın temel amacı da yukarıda değinildiği gibi, Türkiye'de medyanın, devlete egemen olan düşüncenin en önemli üretim araçlarından biri olduğunu göstermektir. Bu amaçla inceleme konusu olarak devletin resmi ideolojisini sorgulayan ve bir siyasi cinayetle yaşamı sona eren gazeteci Hrant Dink'e ilişkin bir araştırma seçilmiştir. Bu araştırma ile Hrant Dink'in medya tarafından hedef haline gelen siyasi bir figüre dönüştürülmesi süreci ortaya konulmaktadır. Bu süreç hiç kuşkusuz egemen kitle medyası ile sınırlı değildir. Özellikle açıkça ırkçı çizgideki basın kuruluşları Hrant Dink'in hedef haline getirilmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Ancak egemen medyanın, ırkçı basında Dink'le ilgili yapılan yayınlara kaynak oluşturan ve ırkçı tutumu pekiştirici ve destekleyici yayınları olmasaydı, kuşkusuz hedef haline getirilme süreci bu kadar başarılı olamayacaktı.

Türkiye'deki Ermenilere yönelik yayın yapan Agos Gazetesi'nin Genel Yayın Yönetmeni olan Hrant Dink, 19 Ocak 2007'de öldürülmeden önce, medyada sıkça adına yer verilen bir isim olmuştur. Dink, Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğu iddiasını gazetesinde haberleştirdikten sonra, bu habere egemen medyada yer verilmesi ve ardından Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı açıklama ile bu tür bir tartışmanın tehlikelerine dikkat çekmesi ile başlayan süreçte, yazdığı yazılar, söylediği sözler, gösterdiği tepkiler ile hep gündeme gelmiştir. Dink, özellikle Ermeni soykırımı tartışmalarının da aynı dönemde yoğun olarak iç ve dış politikada önemli bir konu olarak gündeme gelmesinin de etkisiyle, medyanın

projeksiyonunu sürekli üzerine tuttuğu isimlerden biri olmuştur. Ancak yapılan araştırma, Dink'e yönelik bu "ilgi"nin temelinde Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklaması ile yaratılan havanın büyük etkisi olduğunu göstermektedir. Açıklama, askerin kamusal alanda yürütülen bir tartışmaya müdahalesi niteliğindeydi ve bundan sonra Dink'le ilgili yapılan her türlü haber ve yorumda bu açıklamanın gölgesi olmuştur.

Dink böylece önemli bir siyasi figür olarak kamuoyunun gündeminde yer almıştır. Bu süreçte basının Dink'e ve savunduğu değerlere yönelik çizdiği çerçeve, devletin ortaya koyduğu çerçeve ile tamamen örtüşmektedir. Bütün bu sürece Dink'in "ötekileştirildiği" bir süreç olarak da bakılabilir. Ancak "ötekileştirme" Dink'e yönelik haber ve yorumların sadece bir bölümündeki yaklaşımı, üstelik bütün fotoğrafı anlatmaktan uzak bir bölümünü ifade etmektedir.

Faillerin suikastle verdiği mesajın alt yapısının medyada oluşturulduğu bu çalışmanın temel savlarından biridir. Bu nedenle bu savı ortaya koymak bakımından öncelikle çalışmanın teorik kısmında, medyanın kamuoyunun oluşturulması sürecindeki rolü, çeşitli iletişim kuramlarının ışığında ele alınmıştır. Bu kısımda medyanın kamuoyunun oluşturulması sürecindeki etkilerini göstermek üzere liberal ve eleştirel kuramların temel yaklaşımları irdelenmiştir. Kamuoyu kavramı çalışmanın merkezinde yer almıştır. Bu bağlamda oy'un sahibi kamu ile, bu oy'un oluştuğu kamusal alan kavramları da çalışmada genel teorik çerçeve içinde ele alınmıştır. Kamuoyunun ve bu

kavramla ilişkili diğer kavramların çok boyutluluğu, bu kavramlar etrafında sürdürülen tartışmaların genişliği, çalışmanın önemli zorluklarından biri olmuştur.

Kamuoyu oluşturulması süreci ele alınırken seçilen örnek olayın genişliği de çalışmanın güçlüklerinden biri olmuştur. Zorlukların başında gelen konu, Hrant Dink'le ilgili basında yer alan haberlerin sayısının çokluğu olmuştur. Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi tartışmaları, Dink'in de aralarında olduğu bir grup aydının düzenlemek istediği Ermeni konferansının hükümet ve yargı tarafından engellenmesi, bazı Avrupa ülkelerinde Ermeni soykırımını inkar etmeyi suç olarak kabul eden yasal düzenleme girişimleri gibi konularda Hrant Dink adı hep gündeme gelmiştir. Bütün bu tartışmalı konularda basının aldığı tutum çok daha geniş bir çalışmanın konusu olabilecektir.

Dink'in gündeme getirdiği ve hedef haline gelmesi sürecinin başlangıcı olarak görülebilecek Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu iddiasına ilişkin haberin Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanması üzerine Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı açıklamadan sonraki süreçte, Dink'le ilgili olarak egemen medyada çıkan haberler ve yorumlar, çalışmanın konusu ile ilgili olup olmadıklarına göre ayıklanarak incelenmiştir. Bu yüzden, çalışmada özellikle Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasına Türkiye'de kamuoyu oluşturulması sürecinde devletin etkisinin gösterilmesi için ayrıntılı olarak değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

KAMUOYUNUN OLUŞUMUNDA MEDYANIN ROLÜ

1. Kamu Kavramı

Kamu kavramının, Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre üç farklı anlamı vardır: Bunlardan ilki "*halk hizmeti gören devlet organlarının tümü*"dür. İkinci anlamı "*Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme*" olarak ve üçüncü anlamı ise "*Hep, bütün*" olarak belirtilmiştir.[3]

Görüldüğü üzere kamunun ilk anlamı devlet organizasyonuna vudgu yaparken; ikinci anlamındaki "bir ülkedeki" ibaresi ile yine bu devlet organizasyonuna tabi bir insan topluluğunu işaret etmektedir. Dolayısıyla kamu kavramı, Türkçe'de toplum veya halk kavramlarından farklı olarak "devlet" çağrışımı yüksek bir kavramdır.

Kamu kavramının İngilizce karşılığı "public" olarak çevrilmiştir. "Public" sözcüğü, Latince insan nüfusu anlamına gelen "poplicus ve popolus"tan gelmektedir. Public (kamu) "*insanların oluşturduğu bir bütün, bir bütün olarak insanları ilgilendiren şeyler*"i ifade etmek üzere kullanılmıştır.[4] Kamu kavramı

[3] Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (www.tdk.gov.tr)
[4] Beybin Kejanlıoğlu, "Kamusal Alan", **Kavram Sözlüğü - Söylem ve Gerçek**, Editör: Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2005, s. 349

gündelik kullanımda "*kapalı karşıtı olan herkese açık kurum ve bireyleri*" [5] anlatmak için kullanılır.

Kavram gündelik kullanımda bir kapsayıcılığa işaret etse de, tarihsel gelişim süreci içinde "*herkes*"ten, yani kişi olarak o toplumda varlık kazananlardan kimlerin anlaşıldığına göre farklı içeriklerle tanımlanmıştır. Kamu kavramı, Antik Yunan ve Roma'da kişi olarak var sayılan, yani alınıp satılmayan, hakların öznesi olarak var olan özgür vatandaşların oluşturduğu topluluğu anlatmak üzere kullanılmıştır. Buradaki kullanımda kamu, hakkın öznesi olan tüm kişileri kapsar, ancak tüm insanları kapsamaz. Zaten bu kamu, her bireye ait olan anlamındaki "*oikos*"un karşıtı olarak kullanılmıştır. [6] Özgür vatandaşların oluşturduğu kamunun aldığı kararlar, sadece bu kararları alanları değil, bu kararların alınması sürecine katılmayan diğer insanlar açısından da bağlayıcıdır.

Kamu kavramının Ortaçağ'daki kullanımı da hakkın öznesi olan kişilerin aristokrasi sınıfına mensup olmalarına paralel olarak, bu sınıfla özdeşleşmişti. Bu yüzden feodalizmin kamusu temsili bir kamudur. Temsili kamu, hakkın öznesi olmayan diğer bireyler yani serfler üzerinde üstün bir güçten kaynaklanan iktidarın statüsünü gösteren[7] bir kamudur.

---

[5] Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim, Demokrasi**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 42
[6] age, s. 42
[7] Ahmet Karadağ, "Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 58 Sayı: 3 Yıl: 2003, s. 171 vd.

Bugün egemenliğin kaynağı değişse de genellikle yetkisiz ve sorumsuz konumda olan cumhurbaşkanları, krallar, kraliçelerin devleti temsil kabiliyeti devam etmektedir. Habermas'a göre bunun kökeni feodalizmdeki temsili kamudadır.[8]

Feodalizmin parçalanma sürecine girdiği ve merkezi krallıkların siyasi yetkileri ellerinde topladıkları 16. yüzyıldan itibaren ise kamu, kral, danışmanları, diğer saray eşrafı ve devlet daireleri için kullanılmıştır. Burada da egemenliğin sahibi olarak "*saray*" kamuyu temsil etmektedir.[9]

> "*Ortaçağ fermanlarında 'hükmetme, hükmetmeyle ilgili' iberisi, publicus'la [kamusal] eşanlamlı kullanılır; publicare şu demektir: hükmeden adına elkoymak.*"[10]

Kapitalizmin gelişmesi ve burjuvazinin güç kazanarak siyasal alanda etkisini göstermeye başlaması ile birlikte burjuva kamusu ortaya çıkmıştır. Burjuva kamusunun önceki kamulardan farkı, şekli de olsa diğer bütün insanları da kapsadığı, onların erişimine açık olduğu iddiasını taşımasıdır.

Siyasal işlevi olan ve bütün insanlar adına konuştuğu iddiasında olan bu yeni kamu, İngiltere'de 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu yeni kamunun ortaya çıkışını en iyi sembolize eden şeylerin başında siyasal gazeteciliğin kitlelere ulaşması gelmektedir. İngiltere'de ortaya çıkan bu yeni kamu, aristokrasi ve bürokrasiyi de kapsayarak saray kamusuna karşı bir güç

[8] Jurgen Habermas, "Kamusal Alan", **Kamusal Alan,** der. Meral Özbek, Hil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 97
[9] Bektaş, 2000, s. 47
[10] Habermas, 1997, s. 64

olmuştur. Saraya karşı oluşan bu ittifak, kamu gücü (public power) olarak nitelenmiş ve evrimsel bir gelişme ile egemen kamu haline gelmiştir. Oysa Fransa'da burjuvazi, saray ve aristokrasinin oluşturduğu kamunun dışında kaldığı için egemen hale ancak devrim ile gelmiştir. Fransız devriminin yarattığı yeni kamu anlayışı, Kıta Avrupası ile dünyada etkisini göstermiştir. [11]

Bu yeni kamu, önceki kamulardan farklıdır. Burjuvazi, yönetimi bizzat kendisi üstlenmek yerine, kendisinin çıkarlarına uygun, rasyonel bir siyasal sistem kurmak üzere, devleti biçimlendirmek amacıyla bu kamuda etkindir. Kamu, burjuvazinin gelişmesi, hükümdarların mülkleriyle kamusal mülklerin ayrılması sonucunda devlet anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Kamu kavramının halk, toplum gibi kavramlardan farkı ise kamunun bunlardan farklı olarak "*uslamlayan bir yurttaşlar gövdesi*"ne[12] işaret etmesidir.

Kamunun, siyasal iktidarın yetkilerine sahip olmayan bireylerden oluşan bir grup olduğu yönündeki kabul, kamunun kanaatleri anlamındaki kamuoyunun da egemenlerin kanaatlerinin karşısında yönetilenlerin kanaatleri olduğunu anlatmaktadır. Buradan hareketle kamunun "*vatandaşlar*" ile eş anlamlı olduğu savunulmuş ve kamuoyunun yalnızca toplumda etkin olan kişileri değil, *"ortalama adam*"ın görüşlerini anlattığı belirtilmiştir.[13]

[11] Bektaş, 2000, s. 44
[12] Kejanlıoğlu, 2005, s. 349
[13] Bektaş, 2000, s. 47

Hardt ve Negri, çağdaş kapitalist toplumlarda bir yandan toplumsal olan her şeyin kamusallaştırılması yoluyla hükümetlerin gözetimine açıldığını, bir yandan da ekonomik açıdan özel mülkiyetin ve ticaretin konusu yapmak üzere özelleştirildiğini belirtmişlerdir.[14]

2. Kamu Yararı

Siyaset ve hukukun en tartışmalı kavramlarından biri olan kamu yararı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde "*Devletin gereksinimlerine cevap veren ve bu ihtiyaçları karşılayan, devlete yarar sağlayan değerler bütünü, menafiiumumiye"* şeklinde tanımlanmıştır.[15] Görüldüğü üzere, kamu yararı kavramı da tıpkı kamu kavramı gibi, toplum değil, devlet çağrışımı yüksek bir kavramdır. Kavramın ikinci anlamı olarak verilen ve "*genelin çıkarları*" olarak yeniden çevrilebilecek olan "*menafiiumumiye*" ise kavramı açıklamaktan uzaktır. Kamu yararı kavramının İngilizce karşılığı *"public interest"* ya da *"public purpose"* olarak çevrilmiştir.

Kamu yararı kavramının üzerinde uzlaşılan net bir tanımı yapılmamıştır. En genel biçimiyle "toplumun maddi ve manevi gelişmesinin sağlanması" olarak tanımlanabilecek kavram, hukuksal olarak kamu düzeni, kamu hizmeti; siyasal olarak da kamusal alan ve kamuoyu kavramları ile birlikte ele alınarak değerlendirilmelidir.

---

[14] Micheal Hardt, Antonio Negri, **Çokluk-İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi,** çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 222
[15] Türk Dil Kurumu Sözlüğü, www.tdk.gov.tr

Kamu yararı siyasal ve hukuksal tartışmaların, adının anılmadığı alanlarda ve durumlarda dahi, merkezindedir; bu tartışmalara içkindir. Bu yüzden de kamusal alanda oluşturulan kamuoyunun kamu yararına olması esastır.

Hukuksal olarak kamu yararı, bir işleme ya da eyleme, *"devlet"* ya da *"kamu"* faaliyeti niteliği kazandırır; onun kamu hukukuna uygunluğunun bir ölçüsü olarak kabul edilir.[16] Basının faaliyetlerinin de tıpkı idare gibi kamu yararını gerçekleştirmeye yönelik olduğu, iletişim hukukunun dayandığı temel kabullerden biridir. Çoğulcu liberal medya kuramlarında basın, yasama, yürütme ve yargının yanında dördüncü güç olarak nitelendirilir. Liberal demokrasinin temsilden kaynaklanan zaaflarına yönelik eleştirilere bir yanıt oluşturan *"dördüncü güç"* teorisi, basının diğer üç gücün faaliyetleri ile ilgili halkın bilgilendirilmesi ve bu temelde halkın denetiminin sağlanması sonucunu doğuracağını varsayar.

> "*Günün önemli sorunlarının ne olduğu ve ne gibi çözüm yolları olduğu konusunda halkı bilgilendirecek olan basındır."* [17]

Çoğulcu liberal düşüncenin basını; faaliyetlerinde kamu yararını esas alan yasama, yürütme ve yargının yanında dördüncü güç olarak nitelemesi

[16] Tekin Akıllıoğlu, "Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler", **Amme İdaresi Dergisi**, C.24, S.2, Haziran 1991, s. 3.
[17] Ayşe İnal, **Haberi Okumak,** Temuçin Yayınları, Ankara 1996, s. 15

basının da diğer üç kuvvet gibi kamu yararını gerçekleştirmeye yöneldiği yolundaki varsayıma ulaşır.

3. Kamusal Alan

Habermas'ın "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" kitabı, 1962'de Almanca yayınlanmasına karşılık Sovyetler Birliği'nin çöktüğü, neo-liberal politikaların dünyaya yayıldığı bir dönemde, 1989'da İngilizce'ye çevrilmiş ve büyük bir ilgi görmüştür. Habermas'ın kamusal alan kuramı *"demokratik siyasetin kurumları ve pratikleriyle kitle iletişim araçlarının kurum ve pratikleri arasındaki sıkı bağ üzerinde odaklaşmış olması*" [18] nedeniyle yakın dönem tartışmalarına damgasını vurmuştur.

Feodalizmden kapitalizme geçişle birlikte burjuva kamusu oluşmaya başlamıştır. Feodal güçlerin merkezi krallıklar karşısında güç kaybetmesi, kilisenin özel alana doğru çekilmesi, burjuvazinin siyasal olarak etkin olmaya başlaması ile öncelikle edebi kamu gelişmeye başlamıştır. Feodal dönemde saraya ve soylulara ait iken, kapitalizmin gelişmesi ile birlikte alanı genişleyen ve farklılaşan edebi kamu, henüz ortaya çıkmamış olan siyasal kamusal alanın adeta bir deneme alanı olmuştur.[19] Siyasal kamunun henüz kendisini ortaya koymadığı bu dönemde edebi kamu, bireylerin kendi yaşam deneyimleri ve bu deneyimlere ilişkin duygulanımlarını paylaştıkları bir alan olmuştur.

---

[18] Nicholas Garnham, **"Medya ve Kamusal Alan",** çev. Sevda Alankuş, (ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=795 - 54k)
[19] Karadağ, 2003, s. 198

Edebi kamunun gündemi sanat, edebiyat, müzik ve benzeri konulardır. Bunların sergilendiği ve konuşulduğu alanların kamusallaşması aynı zamanda feodalizmin "*rütbe-mevki törenselliğinin yerini giderek eşdeğerlik ölçüsüne bırakmasını"* [20] sağlamıştır.

Habermas, kamusal alanın burjuvazinin kahvehane, salon, akşam yemeği davetlerindeki doğrudan iletişiminden doğduğunu, basın ve profesyonel eleştiri organları ile geliştiğini belirtir.

> *"Bunlar, çekirdek ailenin mahremiyetinden kaynaklanan öznellik biçiminin kendisi hakkında kendi kendiyle mutabık kaldığı bir edebi akıl yürütmeye dayanan kamuyu / kamu oyunu meydana getirirler."*[21]

Bu mekanlar, giderek basınla birlikte kamusal topluluğu oluşturmuştur. Yönetim erkinin rasyonelleştirilmesi için kamusal alanlarda yürütülen tartışmalar burjuva kamusal alanın temelini oluşturmuştur.

Bu süreçte günlük gazeteler önemli bir rol oynamıştır. Uzun bir süre sadece ilan ya da haber yayınlayan gazeteler, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kamuoyu oluşturan tartışmaların yürütüldüğü araçlar haline gelmiştir. Bu dönemde gazeteler özel bireyler tarafından yürütülüyordu ve Habermas'a göre ticari hale gelmemişti:

[20] Habermas, 1997, s. 127
[21] age, s. 127

"Bu tip bir gazetecilik, küçük politik grupların ve örgütlerin kendi seslerini duyurdukları gazetelerin ortaya çıktığı dönemlerde gözlenebilir - örneğin, Paris 1789 gibi. 1848 Paris'inde bile hemen her politikacı kendi grubunu örgütledi: sadece Şubat ve Mayıs ayları arasında 450 politik dernek ve 200 dergi kuruldu."[22]

Burjuva kamusal alanı, burjuva demokratik devrimlerinden sonra "*anayasal düzende siyasal haklar ve adalet sistemi ile güvence altına alınmıştır*." [23] Bireyin özel konumunu ve serbest piyasa içerisindeki üretim etkinliklerini koruyan Anayasa ve yasalar, bireyi kamusal alan aracılığıyla siyasal iktidarı rasyonel temellere yöneltme olanağına kavuşturmuşlardır.

Habermas "*kamusal alan*" kavramıyla, "*her şeyden önce toplumsal yaşamımız içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği bir alanı*" kasteder. "*Özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur*." [24]

Kamusal alanla kastedilen bireylerin kamusal sorunları analiz ettiği, çıkarsamalarda bulunduğu, tartışmalara etki edebildiği ve iletişim kurduğu özerk bir alandır. Habermas'ın kamusal alanında bireyler sadece kendi deneyimlerini paylaşmazlar. Bunun yanı sıra ve bundan daha önemli olarak, kendilerini etkileyen yönetim konuları ile ilgili görüşlerini paylaşırlar. Kamusal alanın doğuş koşullarında bu tartışmayı yürütenler, mülkiyet sahipleridir ve siyasal iktidarın kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmasını isterler. Bu

[22] Habermas, 2004, s. 100
[23] Douglas Kellner, **"Habermas, Kamusal Alan ve Demokrasi: Eleştirel Müdahale"**, Çev: Suat Sungur, (http://www.istanbul.edu.tr/4.boyut/dosya.html)
[24] Habermas, 2004, s. 95

yüzden "*siyasal kamunun etkinliğini iletmeye hizmet eden bir tartışma yürüten bireyler kamusal alanı meydana getirir.*"[25]

Habermas'ta pazar alanı, kamusal alan içinde değildir. Pazar alanını oluşturan üretim ve ticaret özel alana aittir. Kamusal alana ait olmayan aile de mahremiyet alanına aittir. Ancak aile, kendisine ait, özel, dokunulmaz görünen ve kamuya kapalı bir alanda (mahremiyet alanında) olmasına rağmen, pazardan bağımsız değildir. Aile pazarın ihtiyaçlarına bağlıdır ve ona göre şekillenir. Bu yüzden "*özel alanın çekirdeğidir*."[26]

İbrahim Kaboğlu da kamusal alan, özel alan ve resmi alanın ayrı kavramlar olduğunu ve bu alanlardaki hak ve yükümlülüklerin çerçevesinin farklı olduğunu savunur.[27]

Habermas'ta devlet otoritesi, siyasal kamu alanında yönetmekten sorumlu olsa da bu alanın bir parçası değildir. Kamusal alan, esas itibariyle *"devletin eleştirildiği bir alandır.(…) hükümet ile özel yaşam arasındaki ara*

[25] Habermas, 1997, s. 127
[26] age, s. 132
[27] "*Hukuken üç mekan ayrımı yapılabilir: Özel alan, Kamusal ve sosyal alan, Devlet alanı. Bu üç mekanla özgürlükler arasında ne tür bir bağlantı kurulabilir? Birey özgürlüğü. Birincisinde en geniş (özel ve ailesel yaşam için öngörülen özgürlük güvenceleri bunu sağlamaya yönelik)tir. Bireyin toplumsal ilişkiler örgüsünde yer aldığı kamusal yaşam (sivil toplum örgütleri, siyasal partiler, şirketler, meslek kuruluşları, kimi kamu kuruluşları…), kendine özgü hukuki ya da toplumsal kuralları da beraberinde getirdiği için birey haklarını çeşitli açılardan kayıtlar (örneğin parti disiplini). Öte yandan, kuşkusuz, kamusal alan, özgürlüklerin kullanımına ve gelişimine en elverişli alanlardır. Devlet mekanına gelince, burada görev, yetki ve sorumluluklar öne çıktığı için, belli bir statüye konulan bireyin kişisel özgürlük alanı daralır.*" İbrahim Ö. Kaboğlu, **Anayasa ve Toplum**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2000, s. 178

bölgedir".[28] Cangızbay ise kamusal alan, devlet ve özel alan arasındaki ayrımı "*Kamusal, 'özel de olabilecek' olmayan demektir. Özel de olabilecek iken kamusal olan ise, aslında kamusal değil, devletleştirilmiş alandır*."[29] şeklinde formüle eder.

Kamusal alan bütün vatandaşların erişmesi garanti altına alınmış bir alanı ifade eder.[30] Kamusal alan tanımları, "*özgür tartışmaya*" vurgu yaparken aynı zamanda bu tartışmanın öznelerinin de niteliklerini ortaya koyar. Kamusal alan, öznenin başka herhangi bir kimlikle değil, sadece yurttaş olma kimliğiyle bu tartışmalara katılabilmesini içerir. *"Kamusal alanda bulunmanın koşulu, zaten 'ne'liğin ölçüt alınmamasıdır."*[31] Neliğin, yani insanın bilinçli eylemi ile değiştiremediği, tamamen ontolojik alanına ait öznelliklerin kamusal alandaki temsilin bir ölçütü haline gelmesi, kamusal alanı parçalayıcı bir özellik taşır. [32]

Kamusal alan, devletin müdahale etmediği, yurttaşların özgürce tartıştığı, düşüncelerini ifade ettikleri devletle özel alan arasında kalan bir alanı ifade eder. Bunun için ifade özgürlüğünün ve bu özgürlüğe bağlı olarak toplanma, örgütlenme, gösteri özgürlüklerinin garanti altına alınmış olması şarttır.

---

[28] John Durhan Peters, Tenneth Cmiel, **"**Medya Etiği ve Kamusal Alan" çev. Ümit Hüsrev Yorsal, **Medya Kültür Siyaset**, der. Süleyman İrvan, ARK Yayınları, Ankara, 1997 s. 260
[29] Kadir Cangızbay, "Globalleşme ve Kamusal Alan", **Kamusal Alan** der: Meral Özbek, Hil Yayınları İstanbul, 2004, s. 298-299
[30] Habermas, 2004, s. 95
[31] Cangızbay, İstanbul, 2004, s. 298
[32] age, s. 298 vd.

"Yurttaşlar ancak, genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda, yani toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlükleri garantilenmiş olarak tartışabildiklerinde kamusal bir gövde biçiminde davranmış olurlar."[33]

Cangızbay'a göre *"Kamusal alan bir yönden etik, estetik ve entelektüel değerlerin nüfuzuna tümüyle açık, diğer yandan da zaman ve mekân üzerindeki ve 'ne'likler düzeyindeki sınırlar ötesine geçmeye elverişli bir alandır. İşte bu yüzden de kamusal alan, medeniyetin kendisi değil, ancak medeniyetin zorunlu zeminidir.*"[34]

Habermas ve Frankfurt Okulu'ndan diğer kuramcılar, kapitalizmin, yarattığı toplumsal örgütlenmeyle kamusal alanı ortaya çıkardığını, ama bu alanın başlangıçta sahip olduğu özellikleri devam ettiremediğini belirtmişlerdir.[35] Habermas, kamusal alanın, sosyal refah devletine geçişle birlikte yapısal bir dönüşümden geçtiğini belirtmiştir. Artık burada sadece görünüşte bir kamusal alandan söz etmek olasıdır. Liberal kamusal alanda kamuoyu bireylerin açık politik tartışmaları ile ortaya çıkarken "*Sosyal refah devleti kapitalizmindeki kamu alanının kamuoyu, siyasal, ekonomik ve medya elitleri tarafından yönetilir. Burada kamuoyu, sistem yönetiminin ve sosyal kontrolün bir parçasıdır*."[36]

[33] Habermas, 2004, s. 95
[34] Cangızbay 2004, s. 299
[35] Daniel C. Hallen, **"Eleştirel Kuram Persfektifinden Amerikan Haber Medyası",** Kitle İletişim Kuramları, der. ve çev. Erol Mutlu, Ütopya Yayınları, Ankara 2005, s. 291
[36] Kellner, http://www.istanbul.edu.tr/4.boyut/dosya.html

Habermas'a göre artık ekonomi ve bürokratik yönetime ait kurumlar, kamusal alanı sömürgeleştirmektedir. *"Toplumsal eylemler, iletişimsel etkileşimle değil, bir sistemin anonim taleplerince yönlendirilir – örneğin kapitalist piyasa gibi."*[37]

Sosyal refah devletinde oluşan kamuoyu, partilerin, çıkar gruplarının, sendikaların görüşlerinden oluşan, medyanın rasyonel tartışmayı bir kenara attığı bir kamuoyudur. "*Bu Habermas'ın ifadesiyle kamu görüşü değil, kamu olmayanın görüşüdür.*"[38]

> "*Özel alan ile kamu otoritesinin birbirinden ayrıldığı bir dönemde (17. yüzyılın sonundan itibaren), bireylerin burjuva ve insan olarak, görece eşit biçimde, önce yazınsal konularda, sonra siyasal basının devreye girmesiyle toplumla ve devletle ilgili konularda serbestçe rasyonel-eleştirel tartışmalar yaptıkları, ilkece herkesçe erişilebilir kamusal alandan, devletin özel alana müdahale ettiği, toplumun da devlete nüfuzuyla toplumun 'yeniden feodalleştiği', özel-kamu ayrımının silindiği, reklamların ve halkla ilişkilerin yükseldiği bir dönemde (19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren), politik partilerin ve kitle iletişim araçlarının biçimlendirdiği (güdüp yönlendirilen 'kitle'den oluşan) 'görünüşteki' kamusal alana geçilir."*[39]

Liberal dönem kamusal alanında rasyonel tartışmaların bir parçası olan ve bu tartışmaları yönlendiren basın, sosyal refah devletinde tartışmaları sadece yönlendirmekle kalmayan, oluşturan, çarpıtan ve çıkarları doğrultusunda biçimlendiren bir yapıya dönüşmüştür. Habermas, ileri kapitalist ülkelerde insanların siyasete ilgisiz kalmalarını sonucunu doğuran

---

[37] John Tomlinson, **"Kültürel Emperyalizm - Eleştirel Bir Giriş"** çev. Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 247
[38] Kellner, http://www.istanbul.edu.tr/4.boyut/dosya.html
[39] Beybin Kejanlıoğlu, "Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı", **Kamusal Alan**, editör: Meral Özbek, Hil Yayın, İstanbul, 2004, s. 690

yapının, onları sorunların çözümünün kendilerinin hakkında yeterli fikir sahip olamayacakları ekonomik ve siyasal problemlerden kaynaklandığını vazettiğini savunur. [40]

> "*Kitle iletişim araçlarının yarattığı dünya sadece görünüşte kamusaldır; öte yandan, bu dünyanın tüketicilerine güvencelediği özel alanın bütünlüğü de sadece yanılsamadır.*"[41]

Habermas'a göre, 19. yüzyıldan bu yana güçsüzleşen kamusallık yine de "*hala siyasal düzenimizin örgütlenme ilkesi*(dir)."[42] İletişimsel aklın egemen olduğu, devlet ve piyasa ilişkilerinden bağımsız, gönüllü birlikteliklerde, yani sivil toplumda, sosyal refah devletinin kamusallığı zayıflatmasına karşın bir direniş sürmektedir. [43]

Habermas'ın kamusal alan kuramının birçok açıdan sorunlu olduğu savunulmuştur. En önemli eleştiri, Habermas'ın idealize ettiği kamusal alanın "*erkek ve burjuva*" olmasıdır. Habermas, burjuva kamusal alanın dışında bir işçi sınıfı kamusal alanı (plebyen kamusal alanı) olduğunu ihmal etmiştir. Ayrıca burjuva kamusal alanda idealleştirdiği basın organlarının kamuoyunu aydınlatmak için değil, kar elde etmeye amaçlayan kapitalistler tarafından çıkarıldığını görmemiştir. Habermas'ın "*özel – kamusal ayrımı*" da sorunlu bulunmuş ve özellikle evi ve ekonomiyi dışta tutmasının "*bunların hem*

[40] John Forester, **"Habermas'ın İletişim Toplum Kuramı",** Kitle İletişim Kuramları, der. ve çev. Erol Mutlu, Ütopya Yayınları, Ankara, 2005, s. 287
[41] Habermas 1997, s. 295
[42] age, s. 61
[43] Kejanlıoğlu, 2004, s. 690

cinsiyet hem de üretim ilişkileri içindeki demokratik sorumlulukları sorununu sistematik olarak örtbas etmek"[44] olduğu belirtilmiştir.

Nancy Frazer, Habermas'ın sorunlu bulduğu varsayımlarını "*politik demokrasi için toplumsal eşitliği gerekli bir koşul olarak görmediği", "tek, kapsayıcı, bir kamusal alanın her zaman için çoklu bir kamular rabıtasına tercih edilir bulduğu", "kamusal alandaki söylemin, ortak iyi üzerinde bir müzakereyle sınırlandırılması gerektiği, özel çıkarlar ve özel meselelerin ortaya çıkmasının her zaman için sakıncalı olduğuna ilişkin varsayım*"[45] olarak sıralar.

Hardt ve Negri de Habermas'ı *"ahlaki aşkıncı ve ütopyacı"* bulur. Yazarlara göre, insanlar, ilişkileri ve iletişimleri sermayenin araçsallığından ve kitle iletişim araçlarından yalıtılamaz. "*Hepimiz zaten içerideyiz, virüsü kapmış durumdayız. Eger etik bir kurtuluş söz konusu olacaksa bunun sistemin içinde kurulması gerekecektir."*[46]

3. 1 İdeolojik Kamusal Alan

Liberal kamusal alanın, en azından görünüşte, bütün bireylerin girmelerine ve düşüncelerini özgürce açıklamalarına açık olmasına karşın, kamusal alan üzerinde ideolojik bir tahakkümün olduğu sistemler ideolojik

[44] Garnham, (ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=795 - 54k)
[45] Nancy Frazer, **"Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı"**, Kamusal Alan, der. Meral Özbek, Kamusal Alan, İstanbul, 2004 s. 112
[46] Hardt, Negri, 2004, s. 277

kamusal alan olarak nitelendirilmiştir. İdeolojik kamusal alan, liberal demokratik kamusal alandan farklı olarak "*farklılığa kapalı, kuşatıcı ve homojen bir düşünce sistemi*" [47] ortaya koyar.

Totaliter ve yarı - totaliter devletler, kamusal alan üzerinde yasal ve idari düzenlemeler ve uygulamalarla baskı uygular. Devletin resmi ideolojisinin dışındaki görüşlerin kamusal alanda yer bulmasına ya hiç izin verilmez ya da kamusal alandaki temsiliyetleri zayıflatılır. Böylece ideolojik kamusal alanın ikinci özelliği *"yasaklayıcı ve daraltıcı"* olarak ortaya çıkar.

İdeolojik kamusal alanda elitizm belirgindir. Kamusal alan sadece belli grupların tekelindedir. Yasal düzeyde bir eşitlik söz konusu olsa bile "*genel çıkar kavramı ideolojik kamusal alanda pratikte dominant olan grubun çıkarıyla özdeşleşmiş olur".*[48]

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde demokratik bir kamusal alanın oluşmaya başladığını savunan Çaha, bu sürecin Cumhuriyet dönemiyle birlikte kesintiye uğradığını ve Türk modernleşmesinin ideolojik kamusal alanın oluşturulması süreci olduğunu kabul eder. Çaha'ya göre "*Cumhuriyet dönemi modernleşmesi, 'devletin mahrem alanını' korumayı modernleşmenin kendisinden daha önemli bir amaç haline*"[49] getirmiştir. Bu yüzden Çaha'nın devlet eliti olarak belirttiği asker-sivil bürokrasi insan hakları,

[47] Ömer Çaha, **İdeolojik Kamusal Alanın Krizi**, http://www.fatih.edu.tr/~omercaha/makaleler.htm
[48] agy
[49] agy

hukuk devleti, etnik haklar, siyasal ve hukuksal eşitlik konularında çağdaş değerlere karşı kuşkulu hale gelmiştir. [50]

4. Kamuoyu

Habermas'ın kamusal alanda oluştuğunu belirttiği[51] kamuoyu kavramının tek bir tanımını yapmak mümkün değildir. [52] Kamuoyu, [public opinion] kamunun kendisini ilgilendiren olaylar, olgular ve kavramlara ilişkin kanılarının bir toplamını anlatmak üzere kullanılır. [53]

Kejanlıoğlu, kamuoyunun *"kamunun herkesi ilgilendiren konulara ilişkin kanılarının toplamı ya da kamunun büyük bir kesiminin desteklediği görüş ve tavırlar"*[54] biçiminde tanımlanacağını belirtir. Münci Kapani ise kamuoyunu, "*belli bir zamanda, belli bir tartışmalı sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hakim olan kanaat*"[55] olarak tanımlamıştır. Noelle-Neumann'a göre kamuoyu "*değer yüklü alanlarda toplumsal bir anlaşma*"[56]dır. Moressi ise kamuoyunun, "*yurttaşların bireysel veya kolektif olarak kendi kanılarını*

[50] agy
[51] Habermas, 2004, s. 95
[52] Harwood Childs, 1965 yılında yayınlanan "Public Opinion" adlı kitabında elli ayrı kamuoyu tanımı derlemiştir. (akt. Elisabeth Noelle-Neumann, **"Suskunluk Sarmalı Kuramı'nın Medyayı Anlamaya Katkısı"**, Medya, Kültür, Siyaset, der: Süleyman İrvan, Ark Yayınları, Ankara, 1997, s. 224)
[53] Kejanlıoğlu, 2005, s. 267
[54] age. s. 267
[55] Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş,** Bilgi Yayınevi, Ankara 1989, s. 147
[56] Noelle-Neumann, 1997, s. 230

genelleştirilmiş ve doğrulanabilir bir tarzda çoğunluk oluşturacak şekilde dile getirdikleri duruma atfedilebileceğini" belirtir.[57]

Kamuoyu terimi Türkçe'de ilk olarak *"efkar-ı umumiye"* ile ifade edilmiştir. Efkarın buradaki kullanımdaki karşılığı *"düşünceler ve fikirler"*dir. Yani kanaatten veya oy'dan farklı olarak ilk kullanımda *"genelin düşüncesi"* olarak çevrilebilecek bir ifadeyle karşılanmıştır. Bunu tarihsel süreç içerisinde *"amme efkarı", "halk efkarı", "halkoyu*" gibi terimler takip etmiştir. [58] Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise kamuoyunun anlamı "*Bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesi, halkoyu, amme efkârı, efkârıumumiye*" olarak verilmiştir. Aynı sözlükte *"kamuoyu oluşturmak"* deyiminin "*Bir düşünceyi yaygınlaştırmak ve halkın dikkati o düşünce etrafında toplamak ve yoğunlaştırmak*" anlamına geldiği belirtilmiştir. [59]

Kamuoyu kavramının kökenleri Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu'na kadar gitmektedir. Yunan sitelerinde özgür yurttaşların agoralarda bir araya gelerek kamusal sorunları tartışması ve düşüncelerin ortak bir karara dönüşmesi kamuoyunun ilk görünümlerindendir. Roma'daki forumlar da benzer işlevi görmüştür ve Romalı hukukçular "*consensus populi*" (halkın onayı) kavramını kullanmışlardır. [60]

---

[57] Enrico Moressi, , **Haber Etiği – Ahlaki Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi**, çev: Fırat Genç, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006,s. 292
[58] Bektaş, 2000, s. 41
[59] Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük www.tdk.gov.tr
[60] Bektaş, 2000, s. 16

Yunan ve Roma'dan farklı olarak ortaçağ devletlerinde yönetim tek elde toplandığı için halkın görüşlerinin bir önemi olmamıştır. Bu dönemde halkın siyasi iktidarı yönlendirecek ya da etkileyecek bir gücü olmadığı için kamuoyu daha çok "*hukuk ve geleneğin kaynağı*" anlamına gelmiştir. [61]

Kamuoyu kavramının ortaya çıkışına temel teşkil eden gelişmeler, Reform ve Rönesans hareketleri olmuştur. Kiliselerin halkın görüşlerini belirlemekteki rolünün zayıflatılmasında önemli etkileri olan bu gelişmelerden sonra burjuvazinin tarih sahnesine çıkışı ve feodal sınıflara karşı giriştiği sınıf savaşı, kentlerin büyümesi, krallıkların zayıflaması, parlamentarizmin gelişmesi, kişi hak ve özgürlüklerinin önem kazanması kamuoyu kavramını siyasal ve felsefi tartışmaların da önemli bir nesnesi haline getirmiştir. Çağdaş anlamıyla kamuoyu kavramını ilk kullanan ise Jean Jacques Rousseau olmuştur. Çoğunluk iradesini en doğru ve en adil irade olarak kabul eden Rousseau, kamuoyunun çoğunluk yönetimi ve temsili ile bağlantılarını ortaya koymuştur. [62]

> *"Kamuoyu halkın sesi olarak anlaşılıyordu, dolayısıyla antik demokraside meclisin oynadığı rolün aynısını modern demokraside oynadığı düşünülüyordu: Yani insanların kamusal meselelerle ilgili fikirlerini ifade etme mekanizmasıydı. Kamuoyunun, seçim sistemleri gibi temsili kurumlar kanalıyla işlediği ama kurumların çok ötesine geçtiği düşünülüyordu; kamuoyunun hep halkın iradesini barındırdığı tahayyül ediliyordu. Dolayısıyla kamuoyu başından beri demokratik temsil mefhumuyla ilişkiliydi: Hem temsili tamamlayan bir araç olarak hem de demokratik temsilin sınırlılığını telafi eden bir ilave olarak."*[63]

[61] age, s. 16
[62] age, s. 18
[63] Hardt, Negri, 2004, s. 274

Kamuoyu, liberal görüşe göre, kamunun farklı görüş ve değerlendirmelerinin bir araya gelmesi, etkileşim içine girmesi, çatışması ve bütün bu süreçlerin sonunda ortaya çıkan ve bütün bu görüşlerin toplumsal gücü oranında izini taşıyan görüş ve tavırlar olarak tanımlanabilir. Bir görüşün kamuoyunca benimsendiğinden bahsedilebilmesi için toplumun büyük bir kesiminin desteklemesi gerekir.

Kamuoyu ancak böyle bir düzende, çeşitli fikirlerin, karşıt görüşlerin, değişik yorumların, çatışan tezlerin açıkça ortaya döküldüğü ve tartışıldığı hür bir ortamda oluşabilecek, olgunlaşabilecektir. Kamuoyunun kitleleri siyasal iktidarlara bağlama işlevinin yanı sıra siyasal iktidarın sürdürülmesi için de tayin edici bir etkisi vardır.

Kamuoyunun oluşması sürecindeki en etkili araçlardan biri kuşkusuz kitle iletişim araçlarıdır. Liberal görüş de medyanın oynayacağı temel demokratik rolünü, devleti kamu adına gözleyerek hareket etmek olduğunu savunur. [64]

Noelle-Neumann'a göre, kamuoyundaki kamunun gerçek anlamı bir halk mahkemesidir ve bu mahkemeden toplumun üyesi olan her birey ve aynı zamanda hükümetlerin korkması gerekir. "*Kamuoyu aleyhlerine döndüğünde*

[64] James Curran, **"Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme",** Medya Kültür Siyaset, der. Süleyman İrvan, Ark Yayınları, Ankara 1997, s. 142

bireyler ünlerini yitirme ve dışlanma, hükümetler de iktidarlarını yitirme korkusu duyarlar." [65]

Kamuoyunun oluşması sürecinde işaret edilen "*görüşlerin serbestçe tartışılması*" miti, düşünce özgürlüğünün de temel savunma noktalarından biridir. Buna göre düşüncelerin kamu otoritesinin herhangi bir sınırlamasına bağlı olmadan ifade edilmesiyle ortaya çıkacak olan özgürlük ortamında *"iyi düşünce kötü düşünceyi kovacak"* ve etkileşim içindeki görüşlerden kamunun en çok yararına olan düşünce galip gelecektir.

Kapani, gerçek anlamda serbest bir kamuoyunun ancak haberlerin ve fikirlerin serbestçe yayılabildiği bir ortamda gelişebileceğini, bunun da en başta haberleşme ve düşüncenin açıklanması özgürlüğü olmak üzere, hemen bütün temel hak ve özgürlüklerin (basın, toplanma, gösteri yapma, örgütlenme, dernek kurma, sendikalaşma gibi) sağlandığı bir hukuk düzenini gerektireceğine işaret eder. Ancak yine Kapani'ye göre araştırmalar, kamuoyunun oluşmasını sağlayan tartışmaların egemen bir elit tarafından yürütüldüğünü ortaya koymuştur.[66]

Burada hangi konunun tartışılacağının yanı sıra bu tartışmanın çerçevesinin ne olacağına ilişkin belirlemenin de bu elitlerde olduğu belirtilmelidir. Bunun yanı sıra tartışmanın olguyu bütün yönleriyle ele alan gerçek tartışma olup olmadığı da şüphelidir. Rasyonel bir tartışma olduğu

[65] Noelle-Neumann, 1997, s. 226
[66] Kapani, 1989, s. 146 vd

varsayılsa bile bu tartışmanın elitlerin tamamını da değil "*ancak yazar, bilim adamı, siyasetçi, gazeteci ve medyanın alıntı yaptığı önemli makamlarda bulunan kişileri ve gazetecileri"* kapsadığı ortaya konulmuştur. [67]

Kapani, toplumun tümünü kapsayan ve oybirliğini ifade eden *"kanaat bloku"*nun sosyolojik gerçeklere aykırı düşeceğini savunurken kamuoyunun her zaman toplumun çoğunluğunun desteklediği görüş olarak tanımlanmasına da kuşkuyla yaklaşır. Bazı hallerde, yoğunluk ya da etkinlik unsuru, kamuoyunun belirlenmesinde çoğunluk faktöründen daha ağır basar. Kamuoyu ile kastedilen toplumun genel çoğunluğunun kanaati ya da bu genel çoğunluğun kanaati olarak öne çıkan etkin görüştür.[68]

Kamuoyunu oluşturan bütün bireylerin tek tek belli bir konu ile ilgili ortak bir kanıya sahip olduğunu ileri sürmek olanaksızdır. Yine de kamuoyu ile kastedilen tek tek bireyler düzeyinde ayrık görüşler olsa da o konu ile ilgili grubun ortak bir kanısının olduğudur. Buna karşın kamuoyu çoğunlukla toplumun genelinin belli bir konu ile ilgili ortak kanısını anlatmaktan ziyade, etkin görüş ve kanaatleri anlatır. "*Şu halde, son tahlilde kamuoyu kendini etkin olarak duyuran kanaattir demek herhalde yanlış olmayacaktır. "*[69]

Düşüncelerin serbestçe dolaşımının ve karşılaşmasının sonucunda ortaya çıkan bir kamuoyu varsayımı burjuva hukuku için vazgeçilmezdir.

[67] Noelle-Neumann, 1997, s. 230
[68] Kapani, 1989, s. 146
[69] age, s. 148

"*…burjuva hukuku, her zaman, işleyen bir kamuoyunun var olduğunun zannedilmesine ihtiyaç duyar.*" [70]

Kamuoyunun oluşturulması süreci basit bir süreç değildir. Kişilerin kanaatleri toplumsal, siyasal, kültürel, psikolojik boyutları olan çok boyutlu ve derinlikli bir süreç sonunda ortaya çıkar.[71] Kamuoyunu oluşturan faktörler *"kişilik yapısı", "toplumsal ideoloji", "nüfus", "kültür", "yasal ve siyasal kurumlar", "din", "grup aidiyetleri", "yüz yüze iletişim", "kanaat önderleri" ve "kitle iletişim araçları"* olarak sıralanabilir.[72] Bütün bu süreçlerin doğumdan ölüme kadar devam eden ve siyasal toplumsallaşma adı verilen bir toplumsallaşma ve öğrenme sürecine bağlı olduğu belirtilmiştir.

> "*Siyasal toplumsallaşma kısaca, siyasal kültürün aktarılması ya da siyasal yaşamın yeniden üretilmesi olgu ve süreci olarak ifade edilir.*" [73]

Kamuoyunun, kişilerin olaylar karşısında bilinçli ve rasyonel tutumlarının bir bileşimi olduğu yönündeki görüş uzun süre hakim olmuşsa da, bireylerin kanaatleri ve bu kanaatlere bağlı olarak geliştirdikleri tutumlarının çeşitli çevresel faktörlerin etkisi ile ortaya çıktığı görüşü benimsenmiştir. [74]

Kamuoyunun oluşturulması süreci, esas olarak Althusser'in devletin ideolojik aygıtları olarak tanımladığı okul, aile, kilise (din) ve medya yoluyla

---

[70] Göksel Aymaz, "Doğru İlgi, Gerçek Kanaat", **Evrensel Kültür Dergisi** Sayı 136, Nisan 2003
[71] Kemal İnal, "Kanlı Savaş İçin Hesapsız Propaganda", **Evrensel Kültür Dergisi** Sayı 136, Nisan 2003
[72] Bektaş, 2000, s. 41, Kapani 1989, s. 149-151
[73] Bektaş, 2000, s. 69
[74] Kapani, 1989 s.148

olur. Althusser'in her ideolojik aygıtın zaman zaman baskı aygıtına, her baskı aygıtının da zaman zaman ideolojik aygıta dönüşebileceğine ilişkin vurgusuna paralel biçimde kamuoyunun oluşturulmasında devletin ideolojik aygıtlarının yanı sıra baskı aygıtlarının da etkisi vardır. Kamuoyunun oluşturulması süreci egemen sınıfın kendi çıkarlarını toplumun çıkarları olarak kabul ettirme çabasını ifade etmektedir. Marksizmin en önemli tezlerinden biri *"bir toplumsal sınıf ya da güç, iktidar olabilmek ve iktidarını süreklileştirmek için kendi çıkarını herkesin çıkarı olarak genelleştirebilmeyi, gösterebilmeyi başarmalıdır."*[75]

Propagandanın büyük önem kazandığı Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kamuoyu üzerine çalışmalar yapan ve "Public Opinion" adlı eseriyle kamuoyu tartışmalarına yeni bir yaklaşım getiren Walter Lippman, kamuoyunun oluştuğu çevreyi yapay, sahte bir çevre olarak nitelemiştir. Lippman, kitle iletişim araçlarının gerçekliği olduğundan başka bir şekilde kurgulayıp aktardığını ortaya koymuştur.[76]

> "*Bu kişi ile çevresi arasına bir sahte çevre sokuşturulmasıdır. Bireyin davranışı bu sahte çevreye bir cevap niteliğindedir. Fakat, bu davranış olduğundan, eğer bunlar eylemlerse, sonuçlar davranışın teşvik edildiği sahte çevrede değil ama hareketin ortaya çıktığı gerçek çevrede etki yaratırlar*."[77]

[75] Fatih Polat, **"**YDD Diplomasisinin Sonu", **Evrensel Kültür Dergisi**, Sayı 136, Nisan 2003
[76] Bedriye Poyraz, **Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik**, Ütopya Yayınları, Ankara 2002, s. 61
[77] Walter Lippman, **Public Opinion**, New York: Harcout Brace, 1922, s. 15 (akt. Bektaş, 2000 s. 31)

Lippman gazeteciliğin de doğruluğun veya gerçekliğin ortaya çıkarılması ile bir ilgisi olmadığını savunmuştur. Lippman'a göre haber, "*sadece uzaklarda bir yerlerde bir şeylerin olduğuna dair alarm veren bir bip sinyalinden başka bir şey değildi*r". [78]

Hardt ve Negri, kamuoyu kuramlarının *"Halkın hükümette kusursuz temsili fikrine dayalı ütopyacı bir vizyon ve manipüle edilen bir güruhun idareyi ele alması fikrine dayalı kıyamet vizyonu"*[79] olmak üzere birbirine zıt iki eksende bölündüğünü ortaya koymuştur.

Hardt ve Negri, bu ikiliğin aşılmasında kültürel çalışmaların ve özellikle Stuart Hall'ın önemli katkısı olduğunu düşünmektedir. Kültürel çalışmalar, kamuoyunun ve iletişimin iki yanlı olduğuna inanır. Medyanın iletilerine karşı izleyicilerin pasif olmadığını kabul eden kültürel çalışmacılar, izleyicilerin kendi kültürel çevrelerinden kaynaklı olarak sürekli yeni anlamlar ürettiklerini ve mesajlara direndiklerini ortaya koyar. Buna göre, kişiler kendilerini ne mesajlardan soyutlarlar, ne de onlara tamamen boyun eğerler.[80]

Medyanın kamuoyu oluşturma sürecindeki etkileri anadamar ve eleştirel iletişim araştırmalarının başlıca konularından olmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde her iki kuramın medyanın kamuoyu oluşturması sürecine ilişkin tezleri ele alınacaktır.

---

[78], Bülent Çaplı, **Medya ve Etik**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2002, s.11
[79] Hardt, Negri, 2004, s. 274-275
[80] age, s. 280

4.1 Gündem koyma

Medyanın, izleyici için bir gündem oluşturduğu, hangi konular hakkında düşünmesi gerektiğini belirlediği anadamar araştırmacıları tarafından ortaya konulmuştur.[81] Gündem koyma olarak adlandırılan bu model, medyanın konular arasından bir seçim yaparak bazı konuları izleyicinin gündemine getirdiği, bazı konuları ise ihmal ettiğini ortaya koyar. Medya, hangi konunun iletilerinde hangi ağırlıkla yer alacağına, hangilerinin ise yer almayacağına karar verir.

Yapılan araştırmalar, bireylerin ülkenin en önemli toplumsal ve siyasal sorunlarını, haberlerde verilen yere paralel olarak belirlediklerini ortaya koymuştur. [82]

Her kitle iletişim aracı, ajanslardan, kendi muhabirlerinden, diğer kitle iletişim araçlarından edinilen haberleri *"önem sıralamasına"* göre bir elemeye tabi tutar. Bu elemede hangi haberlerin diğerlerine göre daha geniş yer bulacağı, hangisinin ilk sırada yer alacağı, hangilerinin ne kadar uzunlukta yer alacağı ve hangilerinin hiç yer almayacağı belirlenir.

Kitle iletişim araçlarında editörler, bu elemeyi ve seçimi yapmak için çeşitli yollara başvururlar. Kamuoyu araştırmaları, editörlerin kendi çevreleriyle olan ilişkilerinde edindikleri tecrübeler ve kişilerin kamuoyu

[81] Korkmaz Alemdar, İrfan Erdoğan, **Öteki Kuram**, Erk Yayınları, Ankara, 2005, s. 182
[82] Shanto Iyengar, "Siyasette Erişim Yanlılığı: Televizyon Haberleri ve Kamuoyu", **Medya Kültür Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Ark Yayınları, Ankara 1997, s. 238

algısını belirleme uğraşları bu yöntemlerden bazılarıdır. Donohew'e göre bu seçim yapılırken izleyiciler değil, basımcının veya yayımcının ne düşündüğü göz önüne alınır. [83]

Bu elemeyi yapan editörler için kapı tutucu (eşik bekçisi) tabiri kullanılmıştır. Bir gazetede ya da televizyonda hangi haberlerin hangi büyüklükte yer alacaklarına karar veren editörler, kapı tutuculuğunda en son halkayı oluşturmaktadır. Haber servisleri (ajanslar) gündem belirleme konusunda en önemli kapı tutucudur. Haber servislerinin abonelerine verdiği haberlerin kitle iletişim haberlerinin gündemini belirlemesinde büyük önemi vardır.[84]

Haber servislerinin en önemli etkilerinden biri bu servisten haber satın alan kuruluşları birbirine benzetmesidir. Editörler haber servislerinin verdiği haberleri kullanmamaları halinde, rakip kitle iletişim araçları karşısında o haberi atlamış pozisyona düşecekleri endişesinin de katkısıyla ajans haberlerine yer vermeye özen gösterirler. Ajansların geçtiği haberlerin, kitle iletişim araçlarının ve dolayısıyla izleyicilerin gündemini belirlemede büyük etkisi olur. Bu etki özellikle uluslararası ajanslara bağımlılıkta kendisini gösterir.

[83] Alemdar, Erdoğan, 2005, s. 181
[84] age, 182

Böylece medya aktardığı olaylar ile izleyicilerin hangi konuda düşünmesi gerektiğini belirleyerek dünyayı algılayışlarını da etkiler. [85] Gündem belirleme tezi, her ne kadar medyanın izleyiciler üzerindeki etkisini açıklamak konusunda yetersiz ve kaba bulunsa da, medya tarafından izleyicilerin *"kültürel çevresini biçimlendiren simgesel evreni göstermesi açısından"*[86] önemlidir.

Çoğulcu kuramda haberlerin ya da konuların hangi kriterlere göre seçildiği konusunda yapılan tartışmalarda, *"gazetecilerin yanlılıktan kurtulmamaları"* ve *"kitle iletişim araçlarının hiyerarşik yapısının oluşturduğu kontrol sorunu"* iki ayrı sorun olarak gösterilmiştir. [87] Çoğulcu kuram, konuyu gazetecilerin ve editörlerin tarafsızlığı, nesnel olup olmadıkları gibi nedenlerle açıklamaya çalışmıştır. Eleştirel kuram ise, medyanın içinde bulunduğu toplumsal, kültürel ve ekonomik yapılardan yalıtılarak ele alınması sonucunu doğuracağı gerekçesiyle, bu görüşe karşı çıkmaktadır. [88] İngiliz Kültürel Çalışmacılarının en önde gelen ismi S. Hall'e göre, medyadaki seçme sürecinde belirleyen medya profesyoneli değildir. Seçim belirlenmiş bir çerçevede yapılır.[89]

Medyanın bazı rutin gelişmelere yer vermesi kaçınılmazdır. Bu güvenilirlik açısından da şarttır ve aynı zamanda medyanın işleyişinin getirdiği

[85] Fred Fejes, "Yok Olan İzleyici Sorunu", **Medya İktidar İdeoloji**, der. ve çev. Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat, Ankara, 2005, s. 303
[86] age, s.304
[87] İnal, 1996, s. 36
[88] age, s. 36
[89] Poyraz, 2002, s. 15

bir durumdur. *"Medya güvenilirliğini sürdürmek için halkın ortaya çıktığını bildiği olaylardan kendisini uzak tutamaz"* [90] Yine de bu egemen ideoloji için tehlikeli olabilecek haberlerin süreklileşmesinin karşısında yasal ve idari zorlayıcı tedbirler alınır. Ancak bu olaylardaki tüm gerçekliğin medya tarafından iletilmesi her zaman mümkün değildir.

> "Bu olaylar ideolojik açıdan tehdit eder boyuta ulaştığında, sistemin üst düzeyindekiler rutinlerin normal işleyişine ve kurumsal politikalara müdahale etmek zorundadırlar."[91]

Bazen bu adli ve idari tedbirler medyanın işleyişi itibariyle kendini yer vermeye mecbur hissettiği rutin gelişmelerin aktarılması bile engellenebilir. Bu duruma en iyi örneklerden birini Türkiye'de F tipi cezaevlerine ilişkin haberler oluşturmuştur. F tipi cezaevlerine geçişe direnmek için ölüm orucu başlatan siyasi tutuklu ve hükümlülerin bu eylemi basında geniş yer bulmuştu. Eylemin mahkumlar için kritik aşamaya gelmesiyle gazetelerde bu habere ayrılan yer büyümüş, ancak devletin F tipi cezaevlerine geçişi sağlamak için düzenlediği kanlı operasyonun üzerinden günler bile geçmeden, açlık grevleri ve ölüm oruçları yaygınlaşmasına rağmen, medyada konuya ilişkin haberlerin yer alması çok büyük bir düşüş göstermiştir.

---

[90] Stephen D. Reese, Pamela Shoemaker, "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi**",** **Medya Kültür Siyaset**, der: Süleyman İrvan, Ark Yayınları, Ankara 1997, s. 118. (Türkiye'de bu duruma verilecek çok sayıda örnek vardır. İnsan hakları ihlalleri veya kamu görevlilerinin yasadışı organizasyonlar kurarak karıştıkları suçlar çoğu kez bu tür rutinlerin zorlayıcılığı sonucu basında yer bulmaktadır. Susurluk kazası, o güne kadar bilinen devlet içindeki bazı birimlerin yasadışı faaliyetlerinin ortaya dökülmesi için vesile olmuş, görmezden gelinemeyecek bir gelişme olarak görülebilir. Aynı şekilde Şemdinli'de iki jandarma istihbarat astsubayın yanlarına aldıkları bir muhbirle birlikte bir kitabevine bomba attıktan sonra halk tarafından suçüstü yakalandıklarına ilişkin haberler de, basının görmezden gelemeyeceği bir gelişme olarak kendine yer bulmuştur. Ancak bu olaylardaki tüm gerçekliğin medya tarafından iletilmesi her zaman mümkün değildir. Bazı durumlarda egemenler yasalarıyla veya idari tedbirlerle bu duruma müdahale etmek ihtiyacını duyarlar.)

[91] Reese, Shoemaker, 1997, s. 118

4. 2 Suskunluk Sarmalı

Medyanın izleyiciler üzerindeki bir diğer etkisi, Alman sosyolog Elisabeth Noelle-Neumann tarafından geliştirilen suskunluk sarmalı modeliyle ortaya konulmuştur.[92] Neumann, hükümetlere olduğu kadar bireylere de baskı yaptığını savunduğu ve "*korkunç bir siyasal güç*"[93] olarak nitelediği kamuoyunun etkilerini incelerken konuyu sosyo-psikolojik bir zeminde ele almayı tercih etmiştir.

Buna göre; toplumdan dışlanma, yalnız kalma korkusu yaşayan bireylerin temel eğilimi, çoğunluk tarafından benimsenmeyen görüş ve tutumları benimsemekten kaçınmaktır. Bu durum sadece yüz yüze ilişkilerin hakim olduğu cemaatlerde değil, tüm toplum için geçerlidir. Toplumların da tıpkı cemaatler gibi dışlama mekanizmaları vardır.

Hangi görüş ve tutumun toplumun çoğunluğu tarafından benimsendiğini gözlemleyen birey, kendi kanaatlerini ancak çoğunluk tarafından benimsendiğini anladığı anda ortaya koyar.[94] Çoğunlukla aynı fikirleri taşımayan birey, görüşlerini açıklamaktan kaçınır.

[92] age, s. 304
[93] Noelle-Neumann, 1997, s. 224
[94] "Örneğin rozetler ve arabalarına yapıştırdıkları sloganlarla ve yine giyimleriyle ve halkın görebileceği biçimde üzerlerine taktıkları simgelerle inançlarını açığa vururlar." age, s. 227

"*İnsanlar azınlıkta olduklarını hissettiklerinde ise suskun ve temkinli davranırlar, böylece kamu önünde kendi taraflarının zayıflığı hakkındaki izlenim daha da pekişir*"[95].

Noelle-Neumann'a göre dışlanma korkusu bireylerin görüşlerini sürekli olarak gözden geçirmelerine neden olur. Bunun bireyler görüşlerini topluluk önünde açıklamaları ya da gizlemelerine etkisi olur.[96]

Suskunluk sarmalı, bireylerin egemen görüşleri öğrenmek için başvurdukları en önemli kaynak olan medyanın etkisini öne çıkarır. Bireyin kendi çevresinde yaptığı gözlemlerin sınırlılığı karşısında medya aracılığıyla yaptığı dolaylı gözlem, etkin görüşleri öğrenmek için çok daha büyük olanak sunar. Birey böylece kendi deneyimleri ile ulaşamayacağı tüm konularda egemen görüşleri medya aracılığıyla öğrenir. [97] İnsanların egemen olan görüşleri öğrenmek için medyaya yönelmeleri suskunluk sarmalının genişlemesine neden olur.

"*Çoğunluğun kanaatleri gibi algılanan kanaatler çoğu zaman yalnızca bir azınlık tarafından benimsenmektedir. Gelgelelim, bir görüşler demetinin çoğunluğa ait olduğu ait olduğuna ilişkin algılama bir sarmallaşma süreci başlatır ki, bu süreçte karşıt görüşler suskunluğa gömülmeye başlar ve çoğunluğun gibi algılanan görüşler fiilen geçerli görüş olarak yer eder. İnsanlar rayiç gerçeklik tanımlarını öğrenmek için medyaya yöneldikçe, suskunluk sarmalı da gelişir*."[98]

Çoğunluğun görüşleri olarak ortaya çıkan görüşlere karşı bireyin suskun kalması kendi görüşünü değiştirmesi anlamına gelmez. Azınlıktaki

[95] age, s. 227
[96] age, s. 227
[97] age, s. 228
[98] Fejes, 2005, s. 304-305

görüşler kendilerini ifade edebilecekleri uygun toplumsal gruplar arasında canlı kalabilir.

Noelle-Neumann, suskunluk sarmalı modelinde medyanın etkilerini anlatmak için *"azınlık"* ve *"çoğunluk"* kavramlarını kullanmaktadır. Toplumdaki çoğunluk, medya tarafından desteklendiği takdirde konuşmak için azınlığa göre daha isteklidir. Ancak medya, azınlığı desteklerse sessiz çoğunluk haline gelir. Aynı şekilde medyanın dışladığı azınlık da sessizliğe bürünür. Ancak azınlığın, medyadan destek gördüğü takdirde duyacağı konuşma isteği çoğunluğunkinden daha fazla olacaktır. Noelle-Neumann, kamuoyunun böylece hükümet veya toplumun bir üyesini tehdit etme gücünü kesinlikle medya aracılığı ile biçimlendirdiğini belirtir. [99]

Suskunluk sarmalı, bazı fikirlerin toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmesine rağmen, azınlık görüşüymüş gibi algılanmasına yol açabilir. Medyanın tek sesliliği, tek bir görüşü veya sadece belli görüşleri sunması konusundaki gücün çeşitli nedenlerle azalması durumunda bastırılmış kanaatler ve görüşler ortaya çıkabilecektir. Bazen bu durum birdenbire fark edilir ki, bu fark ediş aslında suskunluk sarmalının kırılmasıdır. Suskunluk sarmalının kırılması, kamuoyundaki değişimlerin de önünü açar.[100]

Kişinin kendi görüşlerini açıklamaktan kaçınmasını sadece psikolojik süreçlerle açıklanması eleştirilmiştir. Böyle bir bakışın başkaldırı olasılığını

[99] Noelle-Neumann, 1997, s. 229
[100] Fejes, 2005, s.306

yok ettiğini belirten Erdoğan ve Alemdar, bireylerin egemen düşünceler karşısında suskun kalmasının ve boyun eğmesini psikolojik süreçlerden çok o toplumda egemen olan siyasal ekonomik sistem, egemenlik ve sisteme karşı yürütülen mücadelenin koşullarına, gücüne bağlanmasını önermiştir:

> "*Aksi takdirde, başkaldırı olasılığı ya yok edilir ya da psikolojik 'patlama, hastalık, dayanamama' olarak yorumlanmak zorunda kalınır. Devrimciler ya da herhangi bir nedenle düzene karşı tepki gösterenler 'psikolojik hasta (psikopat ve sosyapat) olarak nitelenebilir. Neuman'daki 'karşıtlık ve mücadele yokluğu' ancak, incelenmeye değer egemen fikirler, kaideler ve kuralların çıkıp geldiği ve bağlı olduğu materyal temel ve yapı eklenerek giderilebilir. "*[101]

Modele eleştirel kuramlar tarafından çeşitli eleştiriler yöneltilse[102] de kamuoyunun oluşturulmasında egemen ideolojinin etkisini göstermesi bakımından önemlidir. [103]

4.3 Bilgi gediği

Anadamar akımın medyanın izleyici üzerindeki etkilerine ilişkin geliştirdiği modellerden biri olan bilgi gediği modelinde medya enformasyonunun farklı sınıflardan bireylere nasıl dağıtıldığını incelenir. [104]

Tichenor'a göre, medyanın yaydığı enformasyon toplumsal bir sistem içinde yerleşiklik kazandıkça, daha yüksek sosyo-ekonomik statüde

[101] Alemdar ve Erdoğan, 2005, s. 204
[102] "…suskunluk sarmalı modeli … medyanın içeriğini anlamak konusunda ortaya çıkan karmaşıklıklara duyarsızdır. Medyanın anlamlandırma ve temsil etme boyutlarını kaba bir tarzda ele alır." Fejes, 2005, s. 306
[103] age, s. 306
[104] age, s. 306

bulunanlar, daha düşük sosyo-ekonomik statüde bulunanlardan bu enformasyonu daha hızlı ve daha çok edinirler, bu da çeşitli sınıflar arasındaki "bilgi gediğini" büyütür.[105]

Medyanın önemli işlevlerinden biri sınıf yapısındaki eşitsizlikleri doğal ve meşru göstermek ve böylece eşitsizlikleri güçlendirmektir. Bunun etkisi, tıpkı diğer toplumsal ürünler gibi enformasyon edinme bakımından da sınıflar arasında bir eşitsizliğin ortaya çıkmasıdır. Kapitalizmin gelişmesiyle nasıl ki üretim araçlarını elinde bulunduranlar daha çok zenginleşirken, mülksüz sınıflar fakirleşiyorsa, üst sınıflar için da medyadan yararlanma konusunda alt sınıflardan üstündür. Bu model ekonomik alandaki eşitsizliklerin kültürel alanda da eşitsizlik yarattığına ilişkin temel Marksist tezle yakınlık göstermektedir. [106]

Bu modelle ilgili araştırmaların önemi, medyanın toplumsal etkisinin artmasının toplumun geneline yarar sağlayacağına ilişkin görüşün güçlü bir eleştirisi olmasıdır. Gerçekten de kitle iletişiminin yaygınlaşmasının ve etkisini arttırması toplumun daha çok bilgilenmesi sonucunu doğrudan doğurmadığı gibi bilginin eşitsiz dağıtılması sınıfsal uçurumları da büyütmektedir.

Araştırmalar bir konu üzerindeki çatışmanın büyümesinin bilgi gediğini küçülttüğünü ortaya koymuştur. Belli bir konu üzerindeki çatışmanın yoğun olması o konuyla ilgili toplumda yürütülen tartışmaların yoğunlaşmasını ve

[105] age, s. 306
[106] age, s. 307

ilginin artmasını beraberinde getirir. Çatışma bu anlamıyla toplumsal olarak da ilerletici bir rol oynar. [107]

4.4 Bağımlılık

Bağımlılık modeline göre, kişinin medyaya olan ihtiyacının artmasıyla birlikte, yaşamında medyanın etkisi artacak ve medyaya daha çok bağlanacaktır.[108] Toplumların yapısındaki ve ilişkilerdeki karmaşıklaşma arttıkça insanların bilgiye olan ihtiyaçları artmakta ve önemli bir bilgi kaynağı olarak medyaya olan bağımlılıkları da buna paralel olarak güçlenmektedir. Bağımlılığın derecesi toplumdan topluma ve bireyin toplum içindeki yerine göre değişebilir. Ancak özellikle hızlı ve köklü bir değişim süreci içindeki toplumlar ile çatışmaların olduğu, istikrarsızlığın egemen olduğu toplumlarda bu bağımlılık artar.

> *"İzleyicinin medyadan edindiği enformasyona bağımlılığı ve böylece etkinin türü ve şiddeti (bilişsel, duygulanımsal ve davranışsal) yapısal çatışma ve değişim düzeyi yükseldikçe daha da artar. Böylece kitle iletişim araçlarının rolleri nicelik, çeşit, güvenilirlik ve otorite bakımından toplumsal koşullara göre değişecektir."*[109]

Bağımlılık modeline göre iletişim araçlarının etkisi toplumsal sistem, iletişim sistemi ve izleyici arasındaki ilişkilere dayanır.[110]

---

[107] age, s. 307
[108] Alemdar, Erdoğan, 2005, s. 205
[109] Fejes, 2005, s. 307
[110] Alemdar, Erdoğan, 2005, s. 207

"Eğer vurgulanan nokta toplumsal yapı, medya ve izleyici arasındaki iç ilişkilerse, bu iç ilişkilerin haritasının çıkarılmasına ihtiyaç vardır. Bu ise medyanın anlaşılmasının siyaset teorisi, siyaset sosyolojisi ve tarihin anlaşılmasıyla bütünleştirilmesini gerektirir. Bağımlılık modeli hem medyanın, hem de izleyicinin daha kapsamlı bir toplumsal bağlam içine oturtulmalarını gerektiren bir analiz önerir."[111]

4.6 Marksizm ve kamuoyu

Marksizm üretim araçlarını elinde bulunduranların toplumdaki egemen ideolojiyi de belirlediklerini belirtir. Bu yüzden Marksizm, pozitivist-deneyci kurama karşıt görüşler sunar ve bu okullardan farklı kavramlar kullanır.

"Konu 'göndericinin mesajının etkisi' değildir. 'Etki' konusu Marksist ve eleştirel okullarda, egemenlik ve mücadele, ideoloji, bilinç yönetimi ve sahte-bilinç, ekonomik çıkarı ve düzeni gerçekleştirme bağlamları içinde ele alınır."[112]

Marx, özellikle Alman İdeolojisi'nde egemen sınıfın görüşlerinin toplumun bütünü tarafından nasıl benimsendiğini ortaya koyar. Marksist medya kuramı, kitle iletişim araçlarının haberlerini egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda oluşturduklarını ve sunduklarını belirterek çoğulcu kuramın tarafsızlık paradigmasını kabul etmez.

Bu kurama göre medya tek yanlıdır ve egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda oluşturulan ideolojik çerçevelerin doğal çerçevelermiş gibi toplum tarafından benimsenmesini sağlarlar. Marksist medya kuramına göre, haberlerin hem oluşturulması, hem de sunulması egemen sınıfların çıkarları

[111] Fejes, 2005, s. 309
[112] Alemdar, Erdoğan, 2005, s. 231-232

doğrultusunda şekillenir. Bu yüzden kapitalist toplumda medya haberleri kapitalistlerden yana taraflı ve bu yüzden de tek boyutlu olarak sunar. [113]

> *"Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda, egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran egemen sınıf, zihinsel üretimin araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadırlar ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır."* [114]

Marx'a göre *"kamuoyunun gerçek karakteri burjuva sınıf maskesidir"*.[115] Kamuoyu yanlış bilincin bir ürünüdür, burjuvazinin görüşünün tüm toplumun görüşü gibi sunulmasını sağlayan bir maskedir. Burjuva hukuk devletinin saydamlık, hesap verilebilirlik, denetim, temsil gibi alenilik sağlayan kurumları sermaye sınıfının işçi sınıfı üzerindeki egemenliğini engellemez. Bunlar ancak devletin meşru görülmesini sağlayarak sistemin devamını sağlayan önemli araçlardır. [116]

> *"… kendisinden önce egemen olan sınıfın yerini alan her yeni sınıf, kendi amaçlarına ulaşmak için de olsa, kendi çıkarını, toplumun bütün üyelerinin ortak çıkarı olarak göstermek zorundadır, ya da şeyleri fikir planında açıklamak istersek: bu sınıf, kendi düşüncelerine evrensellik biçimi vermek ve onları, tek mantıklı, evrensel olarak geçerli düşünceler olarak göstermek zorundadır."* [117]

---

[113] Poyraz, 2002, s. 65
[114] Karl Marx, Frederich Engels, **Alman İdeolojisi [Feurbach]**, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 70
[115] age, s. 70
[116] Bektaş, 2000, s. 22
[117] Marx, Engels, 1992, s. 72

Marx'ta ve Marksizm'de alt yapı – üst yapı ilişkisi toplumdaki düşünsel yapıyı belirler. Toplumdaki üretim güçleri, üretim biçimleri ve üretim ilişkileri, yani esas olarak sivil toplum alt yapıyı oluşturmaktadır. Marx'a göre devlet, toplumsal düzen, yasalar, ahlak ve ideoloji gibi üst yapı kurumlarını belirleyen toplumun alt yapısı, yani üretim ilişkileri ve üretim biçimidir. Bu yüzden hiçbir düşünce, din, ahlak, hukuk kuralı ebedi değildir. Hepsi kendilerini oluşturan üretim ilişkilerine bağlıdır. Tarihseldir ve geçicidir. Üretim biçimindeki değişmeler aynı zamanda toplumsal üst yapıdaki değişmeleri de beraberinde getirir. Üretim biçiminin gelişmesi, üretici güçler arkasındaki ilişkilerin niteliği toplumsal sistemdeki gelişmelerin, değişimin ve devrimlerin hazırlayıcısıdır. Fiske'ye göre bu yüzden Marksizm'de ekonomik gerçeklik, ideolojik gerçeklikten daha etkilidir. Çünkü uzun vadede ideolojik olarak "yanlış bilinç" sahibi olan işçiler kapitalizmi yıkacaklardır. [118]

Kapitalist sistemde de medya, kapitalistlerin çıkarlarını toplumun bütünün çıkarlarıymış gibi sunar. Ancak kamuoyu oluşturulması sürecini sınıf savaşının bir görünümü olarak gördükten sonra, egemen kamuoyunun yanı sıra işçi sınıfı ve diğer kamuoylarının varlığını da kabul etmek gerekir.[119]

Marksizm'de iletişim araçlarının alt yapı kurumu mu üst yapı kurumu mu olduğu konusunda çeşitli görüşler vardır. Genel olarak Marksist alt yapının maddi üretim alanına ait olduğu kabul edilse de, Erdoğan ve Alemdar'a göre,

[118] John Fiske, **İletişim Çalışmalarına Giriş,** çev. Süleyman İrvan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s. 222
[119] Kemal İnal, "Kanlı Savaş İçin Hesapsız Propaganda", **Evrensel Kültür Dergisi** Sayı 136, Nisan 2003

Marksizm'deki üretim kavramı sadece meta üretimini değil, "*düşünce, bilinç, yasa, ahlak, din, siyaset ve bütün toplumsal örgütlerin, yani toplum yaşamının toplam üretimi*"[120] anlamında kullanılır. Kitle iletişim araçları "*ideolojik faaliyetleri ve içeriği nedeniyle üst-yapıya ve ekonomik örgütler olarak alt yapıya aittirler*". [121]

Düşüncelerin yaşam şeklini değil, yaşam şeklinin düşünceleri belirleyeceğine ilişkin çok bilinen Marksist savın sonucu olarak, gazetecilerin pratiklerinde her ne kadar özgürlükleri savunduğunu ileri sürse de, çalıştıkları kurumların çıkarlarının ve bu kurumların içerisinde yer aldığı sistemin, mülkiyet ilişkilerinin belirlediği bir sınır içinde özgürlüğü savunabileceği görüşü dile getirilmiştir. [122]

Marksizm'deki alt yapı – üst yapı ilişkisi bazı eleştirel kuramcılar tarafından sorunlu bulunmuştur. Alt yapının üst yapıyı belirlemesine ilişkin Marksist sav, kimileri tarafından "ekonomik indirgemecilik" olarak tanımlanmış ve kültürel, sosyal, tarihsel etkilerin üst yapısal kurumlar üzerinde yaptığı etkinin göz ardı edildiği eleştirileri yapılmıştır. Özellikle Marx'ın üretici güçlerdeki gelişmenin, kapitalist sistemin yıkılmasını ve devletsiz bir dünya anlamına gelen komünizmin bir alt evresi olan sosyalizme geçişi sağlayacağı, bunun ileri kapitalist ülkelerden başlayacağına ilişkin tezlerinin gerçekleşmemesi ve sosyalist devrimlerin kapitalist ilişkilerin daha geri olduğu Rusya gibi ülkelerde olması, ileri kapitalist ülkelerde reformist işçi sınıfının

[120] Alemdar, Erdoğan, 2005, s. 237
[121] age, s. 252
[122] age, s. 257

burjuvazi ile bir tür uzlaşması sayılabilecek olan sosyal demokrasi akımının etkisiyle, refah devleti anlayışının egemen olması ve kitlelerin kapitalist sisteme karşı beklenen eylemlilik süreçlerine girmemesi klasik Marksizm'deki alt yapı-üst yapı ilişkisini sorgulamayı beraberinde getirmiştir.

Erdoğan ve Alemdar, alt yapının üst yapıyı belirlediğine ilişkin sava yönelik itirazların indirgemeci bulunmasını Marx'a yapılmış bir haksızlık olarak görmektedir. Bu iki yazara göre, indirgemecilik eleştirisi "*Üretim biçimi eşittir ekonomi*" tezine dayanır, ancak bu tez Marksist bir tez değildir. Marksizm'de tarif edilen üretim biçimi sadece ekonomik alanı değil, bu alanı da kapsayan, *"bütünüyle bir toplumun materyal ve düşünsel kendini nasıl ürettiğini anlatan*"[123] bir kavramdır. Yazarlar, bu nedenle üst yapıya ait alanlardaki üretime ve yeniden – üretime dikkat çekerek hem alt yapının ekonomiden ibaret olmadığını, hem de üst yapının üretim ilişkileri içinde de yer alan bir kavram olduğunu savunmuştur.

> "*Üretim biçimi aynı zamanda yasal, siyasal ve ideolojik üstyapıları da içerir. Bu bakımdan basın ve düşünce özgürlüğü, düşünceler ve toplumsal pratikler ve iletişimcilerin profesyonel ahlak ilkeleri ile uğraşan ideolojik biçimler oluştururlar."*[124]

Marksizm'in, ekonomik bir determinizm önerdiği, insanın iradesini ve maddi koşullar tarafından çerçevelenmiş bilinçli eylemini, yani tarihi yapan "özne insanı" yok saydığına ilişkin görüşler çeşitli eleştirel kuramlarda

[123] age, s. 256
[124] age, s. 257

kendisine dayanak bulsa bile bu, Marksizm'in sözünden ve ruhundan uzak değerlendirmelerdir.

> *"Alt yapının üst yapıyı belirlediği, dolayısıyla Marksizmin "ekonomik indirgemecilik" olduğu fikrinin geçersizliği Marx'ın insan ve tarih anlayışında açıkça görülür: İnsan kendi tarihini yapar. Bunu kendini içinde bulduğu koşullarda yapar. İnsanlar ne içinde bulundukları koşulların esiridirler, ne de bu koşullardan bağımsız olarak kendi tarihlerini yaparlar. Yaşadıkları koşullarda oluşturdukları düşüncelerle koşulları değiştirmek için mücadeleyle kendi tarihlerini yaparlar. Böylece kendilerini ve toplumlarını oluşturur ve değiştirirler."*[125]

4.7 Toplumsal rıza ve hegemonya

Marksist teorisyenler, 20. yüzyılın ikinci yarısına doğru ve sonrasında, kapitalizmin gelişmiş olduğu yerlerde devrimlerin olmaması ve sistemin kendini başarıyla yeniden üretmesi konusuna eğilmeye başladılar. İlk dönem Marksizm'inin maddi üretim ve emek süreçlerini temel inceleme nesnesi almasına karşılık bu dönemde kapitalizmin parlamenter demokrasi ile birlikte nasıl yaşadığı sorusunun yanıtı toplumsal rızanın oluşması süreçlerinde aranmıştır. Açık bir zor ve şiddet olmamasına rağmen işçi sınıfının ve düzenden çıkarı olmayan diğer sınıfların sisteme boyun eğmesinin, rıza göstermesinin nedeni üzerinde durulmuştur.[126] Böylece klasik Marksizm'e yöneltilen altyapının üstyapıyı belirleyeceği temel savının ekonomik indirgemecilik olduğu yolundaki eleştiriler ideoloji eksenli tartışmalarla aşılmaya çalışılmıştır. Bu arayış içinde hegemonya kavramı tartışmaların

[125] age, s. 248
[126] Serpil Sancar, "Hegemonya", **Kavram Sözlüğü - Söylem ve Gerçek**, Editör: Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2005, s. 205

merkezine alınmıştır. Hegemonyanın toplumsal ve siyasal sistem tarafından bireylere zorla kabul ettirilen bir boyun eğme süreci sonunda ortaya çıktığına ilişkin görüşler yetersiz bulunmuştur. Fiske, hegemonyayı, *"çoğunluğun kendisini ikincil konuma koyan sisteme rızasının sürekli biçimde kazanılmasını ve yeniden kazanılması"* olarak tanımlar.[127]

> *"Hegemonya kavramı sayesinde iktidar, bireylere dışsal, tepeden, zorla kabul ettirilen, devlet kurumları eliyle uygulanan bir şey olmaktan çıkmış; ideolojik süreçler boyunca, zihinlerde kurulan ve kitlelerin onayına dayanan bir iktidar pratiği olarak anlaşılmaya başlanmıştır."* [128]

Hegemonya kavramı üzerinde çalışan düşünürler içerisinde Antonio Gramsci'nin önemli bir yeri vardır.[129] Gramsci'de de ekonomi son kertede belirleyicidir. Ancak Gramsci'de ideoloji özerk bir kavramdır. Klasik Marksistlerde ise ideolojinin alt yapıya bağlı olarak ortaya çıkan bir üst yapı kurumu olduğu belirtilmiştir. Gramsci'de "i*deoloji sistemin işleyişinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar.*" [130]

İdeolojinin özerkliği, medyanın egemenler tarafından doğrudan denetimini zorlaştırmakta, fakat aynı zamanda hegemonyanın kuruluşu sürecine de dinamizm katmaktadır. [131] Gramsci'de hegemonya bir sınıfın diğer sınıf üzerinde egemenliğini göstermek için kullanılır. Hegemonyanın

---

[127] Fiske, 2003, s. 225
[128] age, s. 206
[129] Gramsci'nin yanı sıra Louis Althusser, Ernesto Lalca ve Chantal Mouffe gibi düşünürlerin de hegemonya kavramının geliştirilmesi konusunda önemli katkıları olmuştur. (age s.206)
[130] Reese, Shoemaker, 1997, s. 133
[131] age, s. 116

işaret ettiği egemenlik, politik ve ekonomik kontrolün yanı sıra egemen sınıfın ideolojik kontrolüdür.

Gramsci, Marx'ta altyapının kurulduğu sivil toplum alanında hegemonyanın da kurulduğunu belirtir. Böylece ideolojinin üretim ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan bir üst yapı kurumu olduğu yönündeki teze yönelik önemli bir eleştiri ortaya çıkmıştır.

> *"Sivil toplum, egemen sınıfın entelektüel ve moral bir egemenlik alanını oluşturarak yönetilen sınıfların onayını kazanma becerisini gösterebileceği, egemen ideolojinin işleme alanı, yani hegemonya alanıdır."*[132]

Hegemonya sivil toplumda tek yönlü bir dikte ile oluşturulmaz. Hegemonya dinamik bir süreç olarak ve meşruluğunu sürekli üreterek kurulmak zorundadır.[133] Meşruluğun kurulması ve egemen sınıfın çıkarlarının doğal, evrensel çıkarlar olarak diğer sınıflar üzerinde hakim kılınması için devletin kullandığı zor ve egemenlik aygıtlarının yaratamadığı etkiyi yaratacaktır[134]. Hegemonyanın kurulması, egemen sınıfların zor ve şiddet pratiğinden vazgeçtiği anlamına gelmez, ancak bu pratikleri flulaştırır veya bazı dönemlerde görünmez kılar.

Medyanın görece özerkliği olduğunu savunan bu görüşe göre, "*Haberlerdeki hegemonyacı değerlerin ortakduyuyu yaymada özellikle etkili olduğu söylenir, çünkü bunlar doğal görünürler ve zorlama ile*

[132] Sancar, 2005, s. 206
[133] Reese, Shoemaker, 1997, s. 116
[134] Sancar, 2005, s. 206

yerleştirilmemişlerdir. Tam tersine medya rutinlerinin normal işleyişi ile medya ve diğer iktidar odakları arasındaki bağlantılar aracılığıyla dolaylı biçimde yerleştirilmişlerdir." [135]

Egemen sınıfın değerleri doğal, evrensel, değişmez olarak sunulur ve bunların siyasal, ekonomik ve tarihsel boyutu üzerinde durulmaz. Hegemonya üreten değerler, egemen sınıfın çıkarları ile diğer sınıfsal çıkarların girdiği karşıtlıklar ve farklılıklar sonucu ortaya çıkar.[136] Bu yüzden dinamik bir süreçtir ve sürekli bir yenilenme ihtiyacı içindedir. Fiske'ye göre Gramsci'nin Althusser ve Marx'dan farklı olarak "direnç ve istikrarsızlık" öğelerini vurgulamıştır. [137]

Hegemonyanın oluşması sürecinde toplumun bütün sınıflarının çıkarlarının belirli ölçülerde temsil edilmesinin sağlanması gerekir.

> *"Hegemonya temel egemen sınıf(lar)ın kültürel ve moral liderliğinin onaya dayalı olarak kurulmuş bir ifadesidir….Hegemonya kurulmasının değişik yolları olabilir. En basitinden vergi politikaları ile farklı toplumsal sınıfların çıkarlarını eklemlemek gibi politikaların yanı sıra, muhalif aydınların devşirimle, tarafsızlaştırma ve etkisizleştirmesi, muhalif politik gündemleri kendi gündemine aktarma gibi yollardan da gerçekleşebilir.* [138]

Buna göre, egemen sınıf, kendi çıkarlarını diğer sınıfların da çıkarlarını da temsil eden doğal bir değerler sistemi olarak sunması için aradığı

[135] Reese, Shoemaker, 1997, s. 117
[136] Sancar, 2005, s. 209
[137] Fiske, 2003, s. 225
[138] Sancar, 2005, s. 210

meşruluğun kurulması yollarından en önemlisi medyadır. Ancak bu hiçbir zaman doğrudan bir denetim kurularak yaratılamaz. Zaten doğrudan ve sürekli bir denetim medyanın meşruluğunun sorgulanmasına neden olur. [139] Medya hegemonyacı değerleri doğallaştırır, meşrulaştırır ve toplumsal bir güven yaratarak yayar. Medya, farklı görüşleri egemen ideolojinin belirlediği bir çerçeve içinde sunar, bu çerçeve dışındaki görüşleri gayrimeşrulaştırır veya görünmez kılar. Medyada yer alan haberlerin seçimi de medya profesyonellerinin kendi tercihlerinin ürünü değildir.

> *"Çünkü egemen söylemin kodları evrenselleştirilmiş ve doğallaştırılmıştır. Kitle iletişim araçlarında çalışanlar, bütün bunları gerçekleştirirken kendileri de farkına varamazlar. Bu profesyonel ideolojilerin maskeleme işlevi ile sağlanır. Muhalif görüşlere yer verilse de bu görüşler egemen söylemi kullanıp, çizilen çerçevede hareket etmek durumundadırlar."*[140]

4.8 Devletin ideolojik aygıtları

Yapısalcı ve kültürel Marksizmin önemli isimlerinden olan Althusser ise Marksizm'in ekonomik ve hümanist özcülüğüne karşı çıkmıştır. Genç Marx'ı hümanist ve öznelci bulan Althusser, Marx'ın olgun dönemdeki görüşlerini daha nesnel bulmuştur. Görüşlerini daha çok olgun Marx'ın eserleriyle temellendirmeye çalışan Althusser'e göre ideoloji devlet tarafından örgütlenmiş olup olmadıklarına bakılmaksızın[141] devletin ideolojik aygıtları

[139] Reese, Shoemaker, 1997, s. 116
[140] Poyraz, 2002, s. 15
[141] Alemdar, Korkmaz, 2005, s. 318

olan aile, eğitim sistemi, kilise (dinsel örgütler), sendikalar ve medya gibi kurumlar tarafından üretilen ve kişinin bilincini belirleyen özerk bir güçtür. [142] Althusser'e göre ideoloji, klasik Marksizm'de kabul edildiği gibi *"bir sınıfın diğerine kabul ettirdiği bir fikirler dizgesinden çok, tüm sınıfların katıldığı ve süregiden ve her yana yayılmış pratikler dizgisi"*dir.[143]

Althusser, devletin ideolojik aygıtlarının, devletin baskı aygıtları olan mahkemeler, polis, asker gibi kurumlarla birlikte kapitalist sistemi yeniden ürettiğini savunmaktadır. Devletin baskı aygıtları güce dayalı fiziksel bir baskının yanı sıra ideoloji de üretir, ancak bu devletin ideolojik aygıtlarının ürettiği ideoloji yanında talidir.

Esas olarak devletin ideolojik aygıtlarında ve tali olarak da baskı aygıtlarında üretilen ideoloji, insanların gerçek dünyayla ilişki kurmalarını sağlayan hayali ilişkilerdir. İnsanlar bu kurumlarda üretilen ideoloji ile özerk bir birey olduklarını zannederler. İnsanların gündelik hayat içerisinde gerçekte nelerin olup bittiğini bilebilecek ve dünyanın bütüncül algısının bilincine sahip olabilecek konumda değillerdir. Bu yüzden ideolojik aygıtlarca kendilerine sunulan sahte çevreyi doğal, gerçek, meşru çevre olarak benimserler. İdeoloji, insana seslenir ve onu çağırır. "..ideoloji bize özneler olarak seslenir ve biz birey olarak bize seslendiğini sanırız: "*Pantene kullanırsan saçların seni sevecek" diye seslenildiğinde, bu seslenmeyle sunulan fikrin bireysel*

[142] Levent Yaylagül, **Kitle İletişim Kuramları – Egemen ve Eleştirel Kuramlar**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2006, s. 102
[143] Fiske, 2003, s. 223

olarak bize sunulduğunu, dolayısıyla doğru olduğunu sanırız."[144] Bu da bireyin isteklerinin yanı sıra tutum, davranış ve kanaatlerini de belirler.

Althusser'in ideolojiyi özerk bir güç olarak tanımlaması, ideolojinin mevcut üretim ilişkilerinden doğduğu görüşüyle eleştirilmiştir. Her ne kadar Althusser de Gramsci gibi ekonominin "son kertede" belirleyici olduğunu belirtmişse de üst yapıyı alt yapıdan özerkleştirerek üst yapıya "çok fazla güç atfettiği"[145] belirtilmiştir. Althusser'in ideolojinin insanı çağıran ve özneleştiren yönüne ilişkin görüşleri de Marx'ın insanın kendi tarihini yapan bir özne oluşu görüşüne aykırı bulunur. Althusser'e göre ekonomik, politik ve ideolojik pratiklerden oluşan toplumsal formasyon "insanların yerine getirecekleri rolleri belirler. Buna göre 'tarih öznesi olmayan bir süreç'tir."[146]

[144] Alemdar, Korkmaz, 2005 s. 320
[145] Yaylagül, 2006, s. 105
[146] age, s. 106

İKİNCİ BÖLÜM:

HRANT DİNK'İN BASINDA HEDEF HALİNE GELEN BİR SİYASAL FİGÜRE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

1- Çalışmanın kapsamı

Çalışmanın bu bölümünde, Türk basınında kamuoyu oluşturulmasında tipik bir örnek olması bakımından Hrant Dink'le ilgili öldürülmeden önce gazetelerde yapılan yayınlar ele alınmıştır. Bu kapsamda, egemen medyanın merkezinde yer aldıkları ve bütün düşüncelere eşit mesafede oldukları iddiasında olan Hürriyet, Milliyet, Akşam ve Sabah gazeteleri ile liberal sol olarak adlandırılan Radikal, ulusalcı sol yayın çizgisindeki Cumhuriyet, liberal-İslamcı Yeni Şafak ile ırkçı yayın çizgisindeki Yeniçağ, Önce Vatan ve Ortadoğu gazeteleri taranmıştır. Temsil ettikleri siyasi görüşlerin çeşitliliğine karşın en genel anlamda egemen medya yelpazesi içinde konumlanmış olmaları bu yayın organlarının ortak noktasıdır. Muhalif gazeteler, Hrant Dink'in hedef haline getirilmesi sürecinde herhangi bir etkilerinin olmadığı düşüncesiyle çalışma dışında bırakılmıştır.

Çalışma, Hrant Dink'in Agos Gazetesi'nde yayınladığı Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu iddiasına ilişkin haberin Hürriyet Gazetesi'nde Agos kaynak gösterilerek yayınlandığı 21 Şubat 2004 ile 31 Aralık 2005 tarihleri arasındaki sürede yayınlanan haberler ve köşe yazılarının taranması ile oluşturulmuştur. Hrant Dink'in hedef haline getirilmesi, öldürüldüğü 19 Ocak

2007 tarihine kadar devam eden bir süreç olmasına karşın, 2006 yılı ve 2007'nin ilk ayı çalışmanın kapsamı dışında tutulmak zorunda kalmıştır. Bunda çalışmaya Hrant Dink'in öldürülmesinden sonra (19 Ocak 2007) karar verilmiş olmasının getirdiği zaman kısıtlılığı en büyük etken olmuştur. Ampirik araştırmanın bu şekilde sınırlanmasının yaratacağı bazı eksiklikler, konuyla ilgili bu tarih aralığı dışında yazılan bazı metinlerin çalışmaya alınmasıyla kısmen de olsa giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle basının oluşturduğu kamuoyu algısının Hrant Dink'in yargılandığı davalara ve öldürülmesine olan etkisine ilişkin bulgular, çalışmaya dahil edilmeye çalışılmıştır.

2- Yöntem

Çalışmada ele alınan haber ve köşe yazıları "metin analizi" yöntemiyle irdelenmiştir. Metin analizi yapılırken içerik çözümlemesinin nitel yönü alınmış, nicel analizler yapılmamıştır.

İçerik çözümlemeleri uygulamalarına çok daha önceleri başlanmış olsa da yöntem 20. yüzyılın ortalarına doğru ve özellikle 1941'de Chicago Üniversitesi'nde düzenlenen konferanstan sonra sistematikliğe kavuşturulmuştur. Bu konferansın önemli katılımcılarından olan Berelson içerik çözümlemesini "*iletişimin yazılı/açık (manifest) içeriğinin objektif, sistematik (dizgeli) ve sayısal (kanitatif) tanımlarını yapan bir araştırma tekniğir"*[147] olarak tanımlar.

[147] Orhan Gökçe, **İçerik Çözümlemesi,** Turkuaz Yayınevi, Eskişehir, 1994, s.11

İçerik çözümlemesi iletişimin açık olan içeriği ile sınırlıdır. İletişimde söylenenin içeriğinin neden öyle olduğu, insanların nasıl tepki gösterdiği ve dilinin sorunlarıyla uğraşmaz.

Objektiflik, araştırmanın bilimsel konuma getirilmesi için yerine getirilmesi gerekli bir şarttır. Bu şartın yerine getirilmesi için, çözümleme kategorilerinin içeriklerine uygulanabilecek şekilde kesin olarak tanımlanmaları gerekmektedir.

Sistematiklik ise araştırmada ele alınan sorunun stratejiye dönüştürülmesini sağlar. Bu, varsayımların formüle edilmesi, araştırma evreninin belirlenmesi, sınıflama sisteminin oluşturulması, araştırmanın güvenirliğinin kontrolü yoluyla yapılır.

İçerik çözümlemesinin, bu çalışmada ihmal edilen üçüncü boyutu sayısallaştırmadır. Berelson'a göre içerik çözümlemesinin en başta gelen yönü *"içerik içindeki çözümlenebilir sınıflamaların sınırlarının ne olduğu, hangi noktaların nisbi olarak vurgulandığı veya ihmal edildiğidir."*[148]

Çalışmamızda, Hrant Dink'in basın tarafından hedef haline getirilen bir siyasal figüre dönüştürülmesi sürecinin ortaya konulması için taranan metinlerin çokluğu nedeniyle yöntemin sayısallaştırma boyutu ihmal edilmiştir.

[148] age, s. 13

3 – Hrant Dink ve görüşleri

Hrant Dink, Türkiye'de yaşayan az sayıdaki Ermeni aydın arasında önemli bir yere sahiptir. Hrant Dink'in yaşamı, Türkiye'nin çok kültürlü yapısının tek tipleştirilmeye çalışılmasının ortaya çıkardığı dramatik kesişmelerle dolu bir öyküdür.

Hrant Dink, 15 Eylül 1954'te Malatya'nın yoğun olarak Alevi-Kürt'lerin yaşadığı Çavuşoğlu Mahallesi'nde doğmuştur. Yedi yaşındayken annesi, babası ve iki kardeşiyle birlikte göç ettikleri İstanbul'da annesi Gülvart ve babası Serkis Dink'in ayrılmasıyla ortada kalan kardeşler, Kumkapı'da bir balıkçı sepetinin içinde bulunmuş ve Gedikpaşa Ermeni Yetimhanesi'nde büyümüşlerdir. Hrant Dink'in eşi Rakel Dink ise 1915 tehcirinde kaçıp Cudi Dağı'na saklanan Ermeni ailelerinden birinin kızıdır. Rakel Dink, Ermeni Yetimhanesi'ne geldiğinde yalnızca Kürtçe konuşabilmektedir. Hrant Dink, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Zooloji Bölümü mezundur. Burada okurken yasadışı TKP/ML (Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist) örgütünde siyaset yapan Hrant Dink, siyasi kimliği ile Ermeni cemaati arasında bir bağ kurulmaması için mahkemeye başvurarak ismini "Fırat" olarak değiştirmiştir.
Kimsesiz Ermeni çocuklarının kaldığı Tuzla Ermeni Çocuk Kampı'nda çalışan Hrant Dink, kampa devlet tarafından el konulması üzerine Ermeni cemaat gazetelerinde yazı yazmaya başlamıştır.

Hrant Dink, 5 Nisan 1996'da ilk sayısı çıkan Agos gazetesini kurmuştur. Gazetenin kuruluş amacını "Ermeni toplumu çok kapalı yaşıyor, kendimizi iyi anlatırsak önyargılar kırılır" sözleriyle açıklamıştır. Türkçe ve Ermenice yayın yapan Agos Gazetesi, ilk sayılarında 1.800 civarında olan tirajını giderek artırmış ve Ermenilerin dışında da okurların da ilgisiyle 6 bin civarında bir satışa ulaşmıştır. Hrant Dink, yönettiği Agos gazetesi dışında Zaman ve Birgün gazetelerinde de köşe yazıları yazmıştır.

Yazdığı yazılar nedeniyle sık sık hakkında soruşturma ve dava açılan Hrant Dink, sık sık Ermeni diasporası ile yaşadığı tartışmalarla da gündeme gelmiştir. Ermeni kimliğinin yanı sıra solcu kimliği ile de öne çıkan bir yazar olan Hrant Dink, özellikle Ermeni olaylarına ilişkin Batılı ülkelerin tavrını sık sık eleştiri konusu yaparken aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğini destekleyen görüşleriyle de ilgi çekmiştir.

Hrant Dink'in, bir siyasal figür olarak hedef haline getirilmesinde onun görüşlerinin çok önemli bir yeri olmuştur. Dink'in bütün görüşlerinin analizi, bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Ancak bazı temel konulardaki görüşlerinin çalışma açısından önemli olması karşısında, Milliyet Gazetesi'nde Hrant Dink'le yapılan bir söyleşideki görüşlerini aktarmak yararlı olacaktır:

"Ermeniler 90 yıl sonra ne istiyor?

Benim ne istediğim başka, diaspora Ermenilerinin ne istediği başka, Ermenistan'da oturanların ne istediği başka. Bunları birbirinden ayırmak lazım. Ermeni dünyasına bakarsanız 'Türkiye'den toprak alalım' diyen de vardır. 'Türklerin kökünü ortadan kaldıralım' diyen de...

Sizin 'tarihsel travma' dediğiniz duygular bugün hâlâ güçlü bir 'düşmanlık' olgusu da içeriyor mu?

Kendi kendini üreten bir travmadan bahsediyorsak, tepkiler de oluyor.

'Terörle savunulamaz'
Yakın geçmişte 60'ın üzerinde Türk diplomatı, ASALA tarafından katledildi. Osmanlı'nın son döneminde yaşananları Türkiye Cumhuriyeti ve 'masum insanlara' çıkarma düşüncesi büyük haksızlık değil mi?

Ermeni davası terörle savunulamaz. Onu yapanlar bir gruptu ve hiçbir zaman destek görmediler. Bugüne gelirsek, arada büyük bir duvar var. O duvar tarih. Sadece tarihe değil bugüne baktığımız zaman 15 yıldır Ermenistan ile Türkiye arasında yaşanan iletişimsizliği de görmek gerekiyor.

'Sorunların anahtarı ilişki'

Bugünkü Ermenistan yönetiminin bakış açısı nasıl? Sınırın açılması beklentisi sürüyor olmalı. Son gelişmeler ve AKP'nin tutumu nasıl görülüyor. Bir 'Ermeni Konferansı' toplanmış olması Türkiye'deki tabuların yıkılması kadar Ermenistan açısından da atmosferi yumuşatmış olmalı.
Ümit verici bir atmosfer doğdu. Başbakan'ın bu yıl geliştirdiği bir açılım var, o da Ermeni dünyasını olumlu etkiledi. 'Gelin tarihle hesaplaşalım, karşılıklı acılar yaşanmıştır, gerekirse özür dilemesini de biliriz' gibi bir mesaj ortaya çıktı. Türkiye bu çağrıyı yaptı ama üslubunu yaratamadı. Hem böyle bir çağrı yapacaksınız, öte yandan Türk Tarih Kurumu Başkanı gidecek Anadolu'da mezarlar kazacak. 'İşte Ermenilerin soykırıma uğrattığı Türkler' diye dünyaya lanse etmeye çalışacak. Bunlar, Ermenistan'da ürküntü yaratıyor.
Tarihi duvar
Ne yapmak gerekiyor?
Ermenistan'ın Karabağ'da Azerbaycan'da ne sorunu olursa olsun, Türkiye'nin komşusu olan bir ülkeyle, Ermenistan ile diplomatik ilişkilerini normalleştirmesi gerekiyor. Sınırı açmadan bunu nasıl yapacaksınız. Çağrı yapıyorsunuz ama kapınız kapalı. Hangi kapıdan gelecek Ermeniler de sizinle oturup tarih konuşacaklar.
İstanbul'a uçakla gelip oradan Ankara'ya gitmeleri mi diyaloğa fayda sağlar, Kars kapısından girip çay kahve içip kendilerini rahat hissetmeleri mi? Bunları söylediğiniz zaman deniyor ki, Karabağ sorunu var Ermeniler 'soykırım' diyor. Bu sorunları çözecek anahtar, ilişkidir. Önce bunlar çözülsün sonra ilişki kuralım dediğinizde,

böyle bir politika yok ki dünyada. Türkiye biraz cesur davransa, sınırı açabilse göreceksiniz o tarihi duvar arkamızda kalmış.
(…)
Soykırımı değil, demokratikleşmeyi tartışalım, diyorsunuz...

Evet. Maalesef benim bir şanssızlığım var, üç kesime birden sesleniyorum. Burada Ermeni dünyasına bir şeyler söylerken Türkler kendi üzerlerine aldılar. Bana saldırması gereken Ermeni dünyasıdır ki saldıramazlar, onların da bana saygısı var. Oturup tartışırız.
AB sürecinde Türkiye'nin soykırımı kabul etmesi bir tür yarı şart haline getirildi. Tavsiye kararı ama müzakere sürecinde de muhtemelen dayatılacak. Diyelim ki AB zoruyla kabul edildi bu doğru mu? Tarihte olup biteni öğrenmek için bilginin özgürlüğüne, demokrasi içinde tartışma olgunluğuna ve süreye ihtiyaç var. Onun için diyorum ki, 'ne ikrar ne inkâr!'

'İlişkiyi bozan yine Batılılar'

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı'ya karşı Doğu cephesinde Ruslarla birlikte hareket eden Ermenilerin Türklere karşı kışkırtılmasında Avrupa'nın hiç mi rolü yok? Günah çıkarmak için, 'soykırım'ı gündeme getiriyor olmasınlar. Bir ülke yurttaşlarını durup duruken niye sürsün?
Tarihe bakarsanız, iki halkın asırlardan gelen ilişkisini bozan yine Batılılar oldu. Ermeni kaynaklarında da böyle yazar.
1915'te yaşananlara 'soykırım' demeden felsefi bir tanım getirmek de mümkün. Yaşam dediğiniz şey canlı ile canlı varlığın alanı arasındaki ilişkidir. Eğer o canlıyı kendi alanından kopartıp, altın uçaklarla bir yere götürseniz bile onun yaşamına son verirsiniz. Çünkü kökü orada, asırlardır bir uygarlık üretmiş yerden göğe kendi varlığını, rengini, kokusunu hissettirmiş. Onun için diaspora da yaşamıyor, gözü sürekli Türkiye'de, çünkü kökü burada.
Ermeniler ve Türkler şu anda ikiz ruh gibi. Türkler demokrasi operasyonunda yatmışlar ameliyat görüyorlar, biz de elini tutmuş onun çektiği acıyı çekiyoruz. İyi olmasını istiyoruz çünkü o demokratikleştikçe biz iyileşeceğiz. Mezar kazarak, 'Ermeniler bizi kesti' diyerek bir yere varılmaz. Birbirimizi mat etmeye değil, anlamaya dönük bir konuşma uslubu geliştirebilmeliyiz."[149]

[149] Derya Sazak, **"Çağrı Yapıyorsunuz Ama kapınız Kapalı",** Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 2005

4- Sabiha Gökçen haberi, Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklaması ve yankıları

Hrant Dink, 2004 yılı Şubat ayında Agos Gazetesi'nde yazdığı bir haberin Hürriyet tarafından alıntılanmasıyla yaygın medyanın gündemine gelmiştir. Bu haber, Dink'in hedef haline getirilmesi sürecini başlatan olay olmuştur. Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğuna ilişkin haber Hrant Dink'in kamuoyunda "Türk ve Türkiye düşmanı bir Ermeni olarak" lanse edilmesinin ve hedef haline getirilmesinin başlangıç noktasıdır. Nitekim Hrant Dink de öldürülmeden kısa bir süre önce yazdığı yazıda Sabiha Gökçen haberinin kendi kişisel tarihindeki önemini şöyle anlatıyordu:

> *"(…)Öncelikle Hrant Dink'in 'Çok olmasına' biraz açıklık getireyim. Dink zaten epeyi bir süredir dikkatlerini çekiyor, canlarını sıkıyordu. 1996 yılıyla birlikte, AGOS'u çıkardığından beri Ermeni toplumunun sorunlarını dile getirirken, haklarını talep ederken ya da tarihin konuşulmasına ilişkin Türk resmi tezinin hoşuna gitmeyen kendi duruşunu sergilerken, arada bir çizmeyi aştığı olmuyor değildi ancak asıl bardağı taşıran damla 6 Şubat 2004 tarihinde AGOS'ta yayınlanan 'Sabiha Gökçen' haberi oldu*."[150]

Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğuna ilişkin haber Agos'ta yayınlanmasından 15 gün sonra, 21 Şubat 2001'de Hürriyet'te Ersin Kalkan imzasıyla ve manşet haber olarak yayınlanmıştır:

> *"(…)ATATÜRK'ün manevi kızı ve ilk Türk kadın pilot Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğu iddia edildi. Ermeni cemaatinin yayın organı Agos Gazetesi'nde yer alan habere göre, Sabiha Gökçen 1915 olaylarında ailesini kaybettikten sonra bir yetimhaneye verildi ve ardından Atatürk tarafından evlat edinildi. Ermenistan'dan*

[150] Hrant Dink, **"Niçin hedef seçildim?"** Agos Gazetesi, 12 Ocak 2007

Türkiye'ye gelerek temizlik işlerinde çalışan Hripsime (Sebilciyan) Gazalyan'la Agos Gazetesi'nden Hrant Dink ve Diran Lokmagözyan görüştü. Gazetenin 6 Şubat tarihli sayısında 'Sabiha-Hatun'un Sırrı' başlığıyla yayımlanan röportajda, Gökçen'in Ermeni bir aileden geldiği yolundaki iddiaların ilk kez 1972'de Beyrut'ta yayımlanan 'Ler yev Cagadakir-Dağ ve Alınyazısı' adlı kitapta gündeme getirildiği hatırlatıldı. Yazar Simon Simonyan'ın kitapta Sabiha Gökçen'in tüm aile üyelerinin adlarını sıraladığı belirtildi"[151].

Hürriyet'teki haberin kaynağı Agos Gazetesi'dir. Hedef kitlesi Ermeni cemaati olan Agos Gazetesi'nin o dönemki tirajı yaklaşık 5 ila 6 bin arasında değişmektedir.[152] Türkiye'nin yakın tarihi ile ilgili çok önemli bir haberin Agos'ta yayınlanmasından sonra egemen medyada bu habere gereken ilginin gösterilmediği anlaşılmaktadır. Gerçekten de Hürriyet Gazetesi Agos'un haberini 15 gün sonra manşetine taşımışsa da, aradan geçen sürede bu haberin egemen medya tarafından yok sayıldığı görülmektedir. Bu durum egemen kamusal alanın kendisini "dışardan" gelecek sızmalara karşı nasıl bir korumaya aldığını göstermesi açısından tipiktir. Agos'taki haberin Hürriyet'te yayınlanması bu açıdan önemlidir.

Türkiye'deki Ermeni algısının olumsuzluğu karşısında Ersin Kalkan'ın kaleminden çıkan haberin özenli bir dille yazıldığını belirtmek gerekir. Haberin başlığının manşette *"Sabiha Gökçen'in 80 yıllık sırrı"* olmasına rağmen haberin devamında soru biçiminde bir başlığın tercih edilmesi (*Sabiha Gökçen mi Hatun Sebilciyan mı?*) daha en baştan okurun bir iddianın haberleştirildiğine dikkatini çekmek ve haberin bütününde de kesin bir

[151] Ersin Kalkan, "**Sabiha Gökçen'in 80 Yıllık Sırrı**", Hürriyet, 21 Şubat 2004. Haberin tamamı, önemi nedeniyle çalışmanın sonunda ek olarak sunulmuştur.
[152] http://www.medyatava.com/haber.asp?ID=34033

yargının dile getirilmediğini belirtmek için seçildiği intibaı vermektedir. Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu iddiasının ayrıntılandırıldığı ve iddianın tek bir kişinin anlatımları ile sınırlı olmadığı, bu iddiayı destekleyebilecek yazılı kaynaklardan da alıntının yapıldığı haber, ortaya çıkış öyküsüne de yer verilerek okurun konu ile ilgili çerçeveyi bir bütün olarak görmesini sağlamıştır. Haber okunduktan sonra dikkatli okurun belleğinde Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu değil, Ermeni olma ihtimalinin güçlü bir iddia olduğu kalacaktır. Haberin giriş cümlesinde, Ermeni asıllı olduğu iddia edilen Sabiha Gökçen'den bahsedilirken "*ilk Türk kadın pilot Sabiha Gökçen"* ifadesinin kullanılması ise dikkat çekicidir. Haberde bu ifadenin seçilmiş olması Ermeni asıllı olduğu iddiasına rağmen gazetenin Gökçen'in hala "ilk Türk kadın pilot" olduğu iddiasına vurgu yapma ihtiyacından kaynaklanmıştır. Bu ifade gazetenin çarpıcı bir haberi sayfalarına taşırken resmi ideolojinin kabul ettiği tanımların dışına çıkmaktaki güçlüğünü ifade etmektedir.

Hrant Dink, haberin, Sabiha Gökçen'in kişisel tarihi açısından öneminin yanı sıra Ermenilerin 1915 ve sonrasında yaşadıklarına önemli bir ışık tutacak yönü bulunduğunu aynı haberin içinde yer verilen demecinde şöyle ifade etmektedir:

> *"Türk Tarih Kurumu Başkanı Yusuf Halacoğlu geçen hafta bir gazetede yayımlanan röportajında bu konuya değiniyordu. 1915 olayları sırasında iddia edildiği gibi 1.5 milyon Ermeninin öldürülmediğini, bunlardan 644 bin 900'ünün geri döndüğünü söylüyordu. Peki bu Ermeniler nereye gitti? Bunlardan bir kısmı daha sonraki yıllarda göçtü, büyük bir bölümü ise Müslümanlığı seçip topluma karıştı. Okuduğum*

kaynaklar, ulaştığım kişiler ve bilgiler bana pek çok insanın yaşadığını, kiminin kimlik değiştirdiğini ya da Müslüman olduğunu gösterdi.[153]

Gerçekten de 1915 olayları sırasında Ermenilerin önemli sayılabilecek bir kısmının tehcir edilmemek ya da öldürülmemek için kimliklerini gizleyerek din değiştirdikleri daha sonra da Türk Tarih Kurumu Başkanı Yusuf Halaçoğlu tarafından çeşitli defalar dile getirilmiştir. Resmi bir kurumun başında olan Halaçoğlu'nun 18 Ağustos 2007'de Kayseri'de yaptığı bir konuşmada söylediği sözlerle, Ermenilerin "tehcir", "katliam" ya da "soykırım" gibi farklı tanımlanan uygulamalardan kaçmak için kimliklerini gizlediklerini ortaya koymaktadır. Halaçoğlu'nun bu konuşmada Ermenilere ilişkin algısı, devletin resmi algısı konusunda da önemli bir gösterge olmuştur:

"...Araştırmalarımızda şunu gördük ki pek çok bugün Kürt dediğimiz insanlar aslında Türkmen asıllı, yapısal olarak söylüyorum. Ama bununla beraber bir şey daha ifade ediyorum, bunlar fantezi değil söyleyeceğim şey. Bugün Kürt olarak bilinen hatta hatta şöyle söyleyeyim, Kürt Alevi olarak bilinen birçok insan da maalesef Ermeni dönmeleridir. Ve TİKKO'nun içinde yer alan, PKK'nın içerisinde yer alan insanlardan birçoğu bunlardan. Yani bizim zannettiğimiz gibi bir Kürt hareketi değil PKK ya da TİKKO hareketi."[154]

Halaçoğlu'nun ırkçı yargılarla ortaya attığı bu iddianın bir benzeri Sabiha Gökçen haberi ile, ancak ırkçı yargıları zayıflatacak bir üslupla öne sürülmüştür. Ancak Sabiha Gökçen'e ilişkin iddiaların Hürriyet'te yayınlanmasının hemen ardından büyük bir tartışma başlamıştır. Agos ve Hürriyet'teki haberler, haber kaynağının anlatımlarıyla yetinilmeyerek ek bilgi

[153] Ersin Kalkan, "**Sabiha Gökçen'in 80 Yıllık Sırrı**", Hürriyet, 21 Şubat 2004
[154] "**Dönmelerin listesi var"** Hürriyet Gazetesi, 22 Ağustos 2008

ve belgelerle iddianın ciddiliğini ortaya koyan haberler olmasına rağmen tepkilerle karşılaşmıştır.

Hürriyet Gazetesi'nde, Sabiha Gökçen'in ermeni olduğu iddiasına yer verilen haberden bir gün sonra, yani 22 Şubat 2004'de Gökçen'in akrabalarından alınan demeçlerle oluşturulan ve Gökçen'in Ermeni değil Boşnak asıllı olduğunu belirtmek üzere *"Hayır, Boşnak'tı"* başlıklı bir haber yayınlanmıştır:

> *"ATATÜRK'ün manevi kızı, ilk kadın Türk Savaş Pilotu Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğu yolundaki iddialar tartışma yarattı. 1936'dan beri Sabiha Gökçen'i tanıdığını söyleyen Nevin Arıkan (Merhum Maliye Bakanı Vural Arıkan'ın eşi) ile Sabiha Özogan (Sabiha Gökçen'in evlatlığı) ''O Boşnak'tı'' dediler."*[155]

Hürriyet'in Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu yolundaki iddiasına akrabalarının bir yanıtı niteliğindeki bu haber sayfanın manşetinde yer almıştır. Aynı sayfada, daha küçük bir başlıkla ve daha az yer verilen başka bir haberde ise Hürriyet Gazetesi'nde Gökçen'in Ermeni kökenli olabileceği iddiasına büyük güç kazandıracak bir açıklama yer almıştır. Sabiha Gökçen tartışmasının en önemli unsurlarından olan bu haber, Sabiha Gökçen'in yakın arkadaşı olduğu belirtilen ve tarihçi olması hasebiyle de önemli bir tanık konumunda olan Pars Tuğlacı'nın açıklamalarıdır:

> "*SABİHA Gökçen'in yakın dostlarından biri de Ermeni tarihçi Pars Tuğlacı'ydı. (…)Tuğlacı'ya göre Sabiha Gökçen, Bursalı bir Ermeni ailenin çocuğu olarak 1913'te Bursa'da dünyaya gelir. 1915 olayları sırasında Bursa'yı terk etmek zorunda kalan*

[155] Ayda Kayar, **"Hayır Boşnak'tı"**, 22 Şubat 2004

aile, uzun yürüyüşe dayanamayacağı için 2 yaşındaki Sabiha'yı yetimhaneye bırakır. Atatürk, 1922 yılında Bursa'ya geldiğinde nutkunu verdikten sonra yetimhaneye gider. Burada karşılaştığı 9 yaşındaki Sabiha Gökçen'i çok sevimli ve akıllı bulur. Doğruca Ankara'ya götürür ve evlat edinir. (…)"[156]

Hürriyet'in bir gün önce yayınlanan haberindeki iddiayı güçlendiren bu çok önemli tanıklığa rağmen, sayfanın manşetine Gökçen'in Boşnak olduğu yolundaki iddiayı alması ve bunu *"Hayır, Boşnak'tı"* şeklinde bir başlıkla sunması gazetenin önceki gün, resmi görüşün sınırlarını zorlayarak yer verdiği habere yönelik tepkileri dengeleme kaygısından kaynaklanmaktadır.

Genelkurmay Başkanlığı, bu dengeleme çabasının haklılığını, Hürriyet'teki Sabiha Gökçen haberinin yayınlanmasının hemen bir gün sonra, Boşnak olduğu yönündeki iddiasının yayınlandığı gün 22 Şubat 2004'de yaptığı bir açıklama ile ortaya koymuştur. Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklaması şöyledir[157]:

"21 Şubat 2004 günü, bir gazetede "Sabiha Gökçen'in 80 yıllık sırrı" başlığı ile bir iddia, haber olarak yayımlanmıştır. 2001 yılında kaybettiğimiz, Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen, Atatürk'ün Türk Milletine bir armağanıdır.

Kendisi Türk Silahlı Kuvvetlerinin ilk kadın savaş pilotu olarak, Türk Havacılığının onursal bir ismidir.

Sabiha Gökçen aynı zamanda Atatürk'ün Türk Kadınının Türk toplumu içinde bulunmasını istediği yeri gösteren değerli ve akılcı bir semboldür.

Böyle bir sembolü, amacı ne olursa olsun, tartışmaya açmak, milli bütünlüğe ve toplumsal barışa katkısı olmayan bir yaklaşımdır.

Yüce Atatürk, Türk Milletini "Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye Halkına, Türk Milleti denir" şeklinde tanımlamıştır.

---

[156] **"Gökçen Ermeni'ydi"** Hürriyet Gazetesi, 22 Şubat 2004

[157] Metnin önemi dikkate alınarak, özetlenmesi ya da kısa alıntılarla aktarılması yerine tamamının çalışma içinde yer alması özellikle tercih edilmiştir.

Atatürk Milliyetçiliği görüldüğü gibi etnik ve dini temellere dayanmamaktadır. Anayasamızın 66 ncı maddesinde de Türk vatandaşlığı "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" şeklinde ifade edilmektedir. Bir iddiayı, milli duygu ve değerleri de kötüye kullanarak, bu şekilde yayımlamanın habercilik olarak nitelendirilmesini kabul etmek mümkün değildir. Burada asıl önemli olan husus, yapılan bu haber ile neyin amaçlandığıdır.

Son zamanlarda, Türk Medyasının bir bölümünde, Atatürk Milliyetçiliğine ve ulus-devlet yapısına karşı sürdürülen haksız ve temelsiz eleştiriler yanında, Atatürk Milliyetçiliği yerini almak üzere sağlıklı olmayan ve tehlikeli düşüncelere, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ve sorumsuzca yer verildiği kaygıyla izlenmektedir.

Ulusal birlik ve beraberliğimizin en güçlü olması gereken bu dönemde, milli birlik ve beraberliğimize ve milli değerlerimize yönelik bu tip yayımların ne amaçla yapıldığı, Türk toplumunun büyük bir kesiminde artık anlaşılmakta ve endişe ile izlenmektedir.

Türk Milletinin birlik ve beraberliğine, layık olduğu toplumsal barışa, Atatürk'ün manevi varlığına ve düşünce sistemine, Türk Milletine yakışır sağduyu içerisinde sahip çıkmanın ve savunmanın, Türk Silahlı Kuvvetleri yanında, her Türk vatandaşına ve bütün kurumlarına düşen açık ve seçik bir görev olduğu ortadadır.

Bu kapsamda Türk Medyasının Atatürk'ün manevi varlığına, düşünce sistemine, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilke ve değerlerine, Türk Milletinin birlik ve beraberliğine, daha duyarlı olması ve yayım ilkelerini bu düşünceler ışığında gözden geçirmesi de ulusça beklenmektedir. Saygı ile duyurulur."[158]

Ülkenin genel siyasi meseleleri ile ilgili olarak sık sık açıklama yapan Genelkurmay Başkanlığı'nın doğrudan kendisi ile ilgili olmadıkça bir habere yönelik açıklama yapması sık rastlanan bir durum değildir. Genelkurmay Başkanlığı'nın Sabiha Gökçen haberinden sonra açıklama yapmasının nedeni olarak Sabiha Gökçen'in ilk kadın pilot olması ve Dersim İsyanı olarak bilinen Kürt isyanında isyancıların havadan bombalanmasına katılmış olması[159] düşünülse bile, açıklamada yer verilen ifadelerden askerin Türkiye'deki

[158] Genelkurmay Başkanlığı, Basın Açıklaması, Tarih: 22 Şubat 2004 NO: BA - 03 / 04 (www.tsk.mil.tr)

[159] Suat Akgül, **Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim,** Yaba Yayınları, İstanbul 2004, s. 32-36

azınlıklar konusundaki resmi devlet siyasetinde kendisini gördüğü yer ile ilgili tutumunu göstermek için bu yola başvurduğu anlaşılmaktadır.

Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasında dikkat çeken konuların başında, Gökçen'in Ermeni olduğuna ilişkin iddiaları tartışmaya açmanın "*milli bütünlüğe ve toplumsal barışa katkısı olmayan bir yaklaşım"* olarak mahkum edilmesidir. Türk kökenli olarak bilinen bir kişinin aslında Ermeni olduğunun ortaya çıkmasının toplumsal barışı hangi nedenle etkileyeceği belirtilmemiştir. Üstelik tersinden Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusunun manevi kızının Ermeni olması ve bu kişinin devleti için bazı *"kahramanlıklar"* yapmış olması ırksal kökene göre yapılan sınıflandırmaların geçersizliğini ortaya koyabilecek ve özellikle azınlık konumunda olan ve ırkçı önyargıların muhatabı olan Ermenilere ilişkin bakış üzerinde olumlu bir etkisi dahi olabilecektir. Genelkurmay'ın açıklamasıyla kamuoyunda oluşabilecek bu etki hemen bastırılmıştır.

Genelkurmay Başkanlığı, ayrıca Gökçen'in Ermeni olduğuna ilişkin iddiaları yayınlamanın habercilik olarak nitelendirilmeyeceğini belirterek, tamamen basın tarafından belirlenmesi gereken bir alana müdahale etmiştir. Genelkurmay, bu niyetini açıklamadaki "*(…) Türk Medyasının Atatürk'ün manevi varlığına, düşünce sistemine, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilke ve değerlerine, Türk Milletinin birlik ve beraberliğine, daha duyarlı olması ve yayım ilkelerini bu düşünceler ışığında gözden geçirmesi de ulusça beklenmektedir*" ifadesiyle doğrudan ortaya koymaktadır.

Genelkurmay'ın açıklaması medyadan tek bir ideolojiyi, devletin resmi ideolojisini temel alması talimatını içermektedir. *"Son zamanlarda Türk medyasının bir bölümünde Atatürk milliyetçiliğine ve ulus devlet yapısına karşı sürdürülen haksız ve temelsiz eleştiriler yanında, Atatürk milliyetçiliğinin yerini almak üzere sağlıklı olmayan ve tehlikeli düşüncelere bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ve sorumsuzca yer verildiği kaygıyla izlenmektedir"* ifadesiyle basına tek bir ideoloji dayatılmaktadır. Üstelik "*Atatürk milliyetçiliğine ve ulus devlet yapısına karşı sürdürülen haksız ve temelsiz eleştirilere" son verilmesi talebiyle yetinilmemekte, Atatürk milliyetçiliğinin yerini almak üzere "sağlıklı olmayan ve tehlikeli düşüncelere bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ve sorumsuzca yer verildiği kaygıyla izlen*(diği)" belirtilmektedir.

"Bilinçli ya da bilinçsiz" şekilde yapılan bu tür yayınların kaygıyla izlendiğinin belirtilmesi, Genelkurmay Başkanlığı'nın basından beklentisini ortaya koymaktadır. Beklenen sadece Atatürk milliyetçiliğine karşı yayın yapılmaması için bilinçli bir hareket tarzı değil, aynı zamanda dolaylı da olsa bu şekilde yorumlanabilecek haberlere yer verilmemesidir. Yani Genelkurmay Başkanlığı, egemen basından resmi ideolojinin çizdiği çerçeve içinde yayın yaparken işini iyi yapmasını, dolaylı da olsa farklı yerlere çekilebilecek haber ve yorumlardan kaçınmasını istemektedir. Genelkurmay, "*sağlıklı olmayan ve tehlikeli*" görüşlere "*Türk medyasında*" yer verilmesini istememektedir. Bunun anlamı her türlü muhalif düşüncenin medyada haber niteliği olsa bile yer almamasıdır. Genelkurmay, sızmalara karşı basını uyarmaktadır.

Genelkurmay Başkanlığı'nın bu açıklaması basına açık bir müdahale niteliği taşımasının yanı sıra, Sabiha Gökçen olayı özelinde Agos Gazetesi'nin Türk medyası dışında olduğunu, bu gazetenin yaptığı haberin ve ortaya attığı iddianın *"milli bütünlüğe aykırı"* olduğunu, egemen medya kuruluşlarında bu tür haberlere yer verilmesinin de bunları beslediğini belirterek Agos Gazetesi ve Hrant Dink'e yönelik resmi bakış açısını da ortaya koymuştur.

Gazeteler, askerin basına açık müdahalesi niteliğini taşıyan bu açıklamasını haberleştirirken açıklamanın vahametine ilişkin herhangi bir eleştiri yöneltmemişlerdir. Açıklama, haberlerde Genelkurmay Başkanlığı konunun bir tarafıymış gibi sunarak yer almıştır. Bazı gazeteler ise, açıklamayı öven haberler yapmışlardır.

Örneğin, Sabah Gazetesi 23 Şubat 2004 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'nın söz konusu tavrını haberleştirdiği bir yazıda şu ifadelere yer vermiştir:

> "*Sabiha Gökçen sembol bir isim*
> *GENELKURMAY, Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğu iddialarına tepki gösterdi. Açıklamada, "Böyle bir sembolü amacı ne olursa olsun tartışmaya açmak, milli bütünlüğe katkısı olmayan bir yaklaşımdır" denildi.*
> *(…) Genelkurmay Başkanlığı'ndan yapılan açıklamada, "Son zamanlarda Türk medyasının bir bölümünde Atatürk milliyetçiliğine ve ulus devlet yapısına karşı sürdürülen haksız ve temelsiz eleştiriler yanında, Atatürk milliyetçiliğinin yerini almak*

üzere sağlıklı olmayan ve tehlikeli düşüncelere bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ve sorumsuzca yer verildiği kaygıyla izlenmektedir" görüşüne yer verildi."[160]

Haberde Sabiha Gökçen'in sembol bir isim olduğu yolundaki Genelkurmay Başkanlığı görüşü tırnak içine alınmadan başlığa taşınmış ve gazete okurlarına bu görüşü kendisinin de paylaştığı mesajını vermiştir. Gazete, Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasındaki görüşü pekiştirici bir ifade seçmiştir. Hürriyet Gazetesi de Sabah Gazetesi'nin tavrına benzer bir tavırla açıklamayı şu şekilde haberleştirmiştir:

"*O bir sembol*

GENELKURMAY Başkanlığı, 2001 yılında kaybettiğimiz, Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in, Atatürk'ün Türk milletine bir armağanı olduğunu bildirdi. Genelkurmay Başkanlığı Genel Sekreterliği'nden, ''Sabiha Gökçen'in 80 yıllık sırrı'' başlığıyla yayımlanan haber üzerine dün yazılı bir açıklama yapıldı. Gökçen'in TSK'nın ilk kadın savaş pilotu olarak Türk havacılığının onursal bir ismi olduğu kaydedilen açıklamada, şu görüşlere yer verildi: (Haberin devamında Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasına olduğu gibi yer verilmiştir)[161]

Hürriyet Gazetesi'nin kendi sayfalarında yayınlanan bir haber için Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklama yapmasını normal kabul eden bir yaklaşımla konuyu ele aldığı görülmektedir. Hürriyet de tıpkı Sabah gibi, Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasında yer alan ifadeyi tırnak içine almadan başlıkta kullanmayı tercih etmiştir. Haberin giriş cümlesinde kullanılan *"bildirdi*" ifadesi ise Genelkurmay Başkanlığı'nın görüşlerine bir objektiflik katmak amacını taşımaktadır. Bu ifade ile aynı zamanda

[160] **"Sabiha Gökçen sembol bir isim"** Sabah Gazetesi 23 Şubat 2004, (http://arsiv.sabah.com.tr/2004/02/23/gnd106.html)
[161] http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/02/23/417349.asp

Genelkurmay Başkanlığı'nın görüşü, subjektiflikten kurtarılarak "bilgi, haber" düzeyine yükseltilmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklaması Milliyet Gazetesi'nde konuyla ilgili başka bir haberin içinde bir ara başlık altında haberleştirilmiştir:

> "*İddia, Genelkurmay ve THK'yı kızdırdı*
> *Genelkurmay Başkanlığı, Sabiha Gökçen'in, Atatürk'ün Türk kadınının Türk toplumu içinde bulunmasını istediği yeri gösteren bir sembol olduğunu belirterek, böyle bir sembolü tartışmaya açmanın milli bütünlüğe ve toplumsal barışa katkısı bulunmayacağını ifade etti. Konuyla ilgili açıklamada, "Bir iddiayı, milli duygu ve değerleri de kötüye kullanarak yayımlamanın habercilik olarak nitelendirilmesini kabul edilemez. Son zamanlarda Türk medyasının bir bölümünde sağlıksız, tehlikeli düşüncelere sorumsuzca yer verildiği kaygıyla izlenmektedir" ifadeleri kullanıldı."* [162]

Milliyet Gazetesi'nin haberinde kullanılan başlıktaki "kızdırdı" ifadesi ve Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğu yolundaki haberlerin "iddia" olduğu yönündeki vurgu, Genelkurmay'ın konuyla ilgili pozisyonunu güçlendirmektedir.

Akşam Gazetesi de Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasına olumlu bir çerçevede yer veren gazeteler arasında yer almıştır:

> *"Genelkurmay Başkanlığı, Atatürk'ün manevi kızı ve ilk Türk kadın pilot Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğu iddiasına sert tepki gösterdi. Yazılı bir açıklama ile iddiaları kınayan Genelkurmay, tartışmayı 'milli bütünlüğe ve toplumsal barışa karşı bir yaklaşım' olarak nitelendirdi. Genelkurmay, Gökçen'in bir sembol olduğunu vurgulayarak, Atatürk'ün Türk Milleti'ne bir armağanı olduğunu belirtti.*[163]

---

[162] **"İddia, Genelkurmay ve THK'yı kızdırdı"** Milliyet Gazetesi, 23 Şubat 2004
[163] www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/02/23/gundem/gundem3.html - 32k -

Cumhuriyet Gazetesi, Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasını, medya organlarına yönelik eleştirileri öne çıkararak haberleştirmiştir. Cumhuriyet, diğer gazetelerden farklı olarak açıklamanın Sabiha Gökçen haberine yönelik olduğunu öne çıkarmamıştır.

> *"Eleştiriler temelsiz*
> *Genelkurmay, bazı medya organlarında 'tehlikeli düşüncelere' yer verildiğini vurguladı.*
> *(…) Son zamanlarda bazı medya organlarında Atatürk milliyetçiliğine ve ulus devlet yapısına karşı 'haksız ve temelsiz' eleştiriler yapıldığı belirtilen Genelkurmay açıklamasında (…) denildi."*[164]

Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasına ilişkin yapılan çeşitli yorumlarda ise açıklama hak ettiği eleştiriyi bulamamıştır. En ağır eleştiride bile Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasının taktik bir hata olduğu savunulmuş; Genelkurmay'ın kamusal bir tartışmanın sonlandırılması emri ne düşünce özgürlüğü adına ne de basının kendi varlık nedenini savunmak adına eleştirilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasına yönelik kısmi eleştirilerde ise basına ve özgür tartışma ortamına müdahale açısından değil, açıklamayla güdülen saikin basın tarafından da sahiplenildiği ancak, Genelkurmay'ın açıklamasının yöntemsel olarak yanlış olduğu üzerine kurulu olmuştur.

Vatan Gazetesi'nin başyazarı Güngör Mengi, Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasındaki "*zamanlama ve yöntem yanlışlığı*" yapıldığını

---

[164] "**Eleştiriler temelsiz**" Cumhuriyet Gazetesi, 23 Şubat 2004

savunurken tartışmanın ertelenmesinin iyi olmadığını söylemiştir. Bu tartışmayı yürütebilecek etkin bir gazetenin başyazarının Genelkurmay Başkanlığı'nın tartışmanın sona erdirilmesi yönündeki ifadelerini bir emir gibi telakki ettiği görülmektedir. Çünkü en azından kendi gazetesinde bu tartışmanın ısrarlı sürdürücüsü olma olanağı ve gücü vardır:

> *"Bizce Genelkurmay bu meselede zamanlama ve yöntem yanlışı yapmıştır. Gündeme ister istemez düşen iddianın tartışılması kısırlaşacaktır şimdi. Birikimi olan uzmanlar ve araştırmacılardan bir kısmı askeri karşısına almak, bir kısmı ise askerin "hınk" deyicisi görünmek kaygısı ile susacaktır.*
> *Asker "kitle ikna silâhı"nı kullanacak yerde bünyesindeki zengin tarihi bilgi ve belgeleri kamuoyunun bilgisine ve araştırmacıların hizmetine sunsaydı...Tartışma ertelenecek yerde ikna edici bir sonuca ulaşılarak kapansaydı daha iyi olmaz mıydı?."*[165]

Cumhuriyet Gazetesi başyazarı İlhan Selçuk, Hürriyet'te Sabiha Gökçen'in Ermeni kökenli olduğu iddiasının gündeme getirilmesinden sonra, yazılarında Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasına kadar bu konuya değinmemiştir. Ancak Selçuk, Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasından sonraki 3 yazısında da bu konuyu işlemiştir. Selçuk'un konuya ilişkin ilk yazısı Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasının gazetelerde yer almasından bir gün sonra, 24 Şubat 2004'de yayınlanan "İşimiz zor…" başlığını taşımaktadır:

> *"(…) Bu arada gazetelerden bir haber…*
> *Hem de manşetten:*
> *'Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen meğer Ermeni imiş…'*
> *Haydi bakalım eski defterleri karıştırın; 'Ermeni soykırımı, tehcir, sürgün, Hıristiyan çocukların başına gelenler' doğru yanlış, tazelensin…*

[165] Güngör Mengi, **"Kitle ikna silâhı"** Vatan Gazetesi, 24 Şubat 2004

Ermeniyi, Türk'ü, Kürt'ü, Rumu birbirine ne kadar düşmanlaştırırsan emperyalizmin ekmeğine o kadar yağ sürmüş olursun… ki bizim medyanın gazetecilik adına yaptığı başka bir şey değildir; Türkiye'nin parçalanması üzerine yazılan senaryoya hizmetin bir perdesi daha sahneye konsa fena mı olur.

Sabiha Gökçen Ermeni mi ? Ortada ne bir belge ne de başka bir kanıt var; bir söylenti, bir iddia dile getirilmekte!...Peki iddia doğrulanmadan, belgeleri araştırılmadan, somut bir delil bulunmadan gazetelere nasıl manşet olabiliyor?

Oluyor, çünkü Abdi İpekçi, Uğur Mumcu gazeteciliği bitti, değil mi?" [166]

İlhan Selçuk, *"Ermeni soykırımı, tehcir, sürgün"* ile ilgili olduğunu belirttiği haberi *"eski defterlerin karıştırılması"* olarak görmekte ve böyle bir haberin yapılmasını *"emperyalizmin halkların birbirine karşı düşmanlaştırılması"* hedefinin bir parçası olarak değerlendirmektedir. Klasik sol jargonu kullanmaya özen gösteren Selçuk'un bir halkın *"soykırım, tehcir, sürgün"* yaşamasına ilişkin tarihsel gerçekler konusunda, bu jargonun tamamen karşıtı bir söylemi dile getirdiği görülmektedir. Üstelik Selçuk bu iddiayı haber yapanları da *"Türkiye'nin parçalanması üzerine yazılan senaryoya hizmetin bir perdesi(ni) daha sahneye"* koymakla suçlamaktadır. Selçuk'un yazısının sonunda Abdi İpekçi ve Uğur Mumcu gazeteciliğine ilişkin ifadeleri, hedefinde Hürriyet Gazetesi'nin olduğunu göstermektedir. Çünkü Abdi İpekçi ve Uğur Mumcu gazeteciliğinin bittiğine ilişkin iddia Hürriyet Gazetesi'nin genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök tarafından dile getirilmiştir.[167] Selçuk'un hedefinde Hürriyet Gazetesi olmakla birlikte Agos Gazetesi de bu suçlamanın dolaylı muhatabı olmuştur.

[166] İlhan Selçuk, **"İşimiz zor…"** Cumhuriyet Gazetesi, 24 Şubat 2004, sayfa 2
[167] Ertuğrul Özkök, **"Yeni gazetecilik modelleri",** Hürriyet Gazetesi, 3 Ocak 2004

Selçuk, 25 Şubat 2004 günlü "*Sabiha Gökçen ve Tehcir*" başlıklı yazısında da Sabiha Gökçen haberinin nasıl bir dış güç tezgahı olduğunu ispat çabasına yönelmiştir:

> *"Hürriyet Gazetesi, belgesiz ve kanıtsız ortaya atılan bir söylentiyi manşete çıkardı:*
> *Atatürk'ün manevi kızı ve ulusal kahramanımız Sabiha Gökçen Ermeni asıllı idi; 'tehcir'de bir yetimhaneye bırakılmıştı; Mustafa Kemal çocuğu sevip yanına almıştı….*
> *Günlerden beri bu konu medyada tartışılıyor; haberler, yorumlar, köşe yazıları birbirini izliyor, kimisi de sureti haktan görünerek diyor ki:*
> *- Ermeni olsa ne yazar? Önemli mi…*
> *Peki, önemli değilse, medya bu konuyu neden manşete çıkardı?...*
> *İddia 'tehcir' olayına dayanıyor, Avrupa Birliği'nin ve Avrupa coğrafyasındaki nice devletin parlamentosunda 'tehcir' bir 'soykırımdır…*
> *Gerçek mi?*
> *Sabiha Gökçen'in haberi bu iddiaları kızıştırmak ve yaymak için gündeme alınmış olmasın?...*
> *(…) Sabiha Gökçen'e yönelik 'iddia' işte bu tehcir tablosunun ortasına oturtuluyor; Ermenilerin ortalıkta bırakıp kaçtıkları çocuklardan sayılıyor Sabiha…*
> *Peki, belge ve kanıt?*
> *Yok!...*
> *Türkiye Cumhuriyeti'nde, Türkiye'ye düşman bir hızlı kesim türedi…*
> *Nasıl oldu bu?..*
> *Durup dururken olmaz böyle şeyler, her şeyin bir nedeni vardır…*
> *Türkiye, parçalanmak, bölüşülmek, paylaşılmak isteniyor; bunun dış güçleri içerde medyayı körüklüyor; her tarafta bir garip tezgah kuruluyor."*[168]

"Ermenilerin ortalıkta bırakıp kaçtıkları çocuklardan sayılıyor Sabiha…" ifadesini kullanan İlhan Selçuk, bir trajedi olarak görülmesi gereken durumu, Ermenileri aşağılayarak anlatmayı tercih etmektedir. Ermenilere yönelik *"Soykırım, tehcir, sürgün"* olarak nitelenen uygulamaların çocukların yetim kalmasında rolü olduğunu yok sayan Selçuk, Ermenilerin *"çocuklarını ortada*

[168] İlhan Selçuk, **"Sabiha Gökçen ve Tehcir"** Cumhuriyet Gazetesi, 25 Şubat 2004

bırakıp kaçtıklarını" belirterek küçümseyici bir dil kullanmıştır. Selçuk, *"Türkiye'ye düşman bir hızlı kesim türedi"* ifadesi ile Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu yönündeki iddiayı ortaya atanların da bunların arasında olduğunu ima etmiştir.

İlhan Selçuk, *"Laf Salatası Üzerine Gazetecilik…"* başlıklı 26 Şubat 2004 tarihli yazısında da kendisinin ve gazetesinin de katıldığı Sabiha Gökçen üzerine yapılan tartışmaları hedefine almıştır:

> *"(…) Bir tek laf üzerine kurulu Sabiha Gökçen olayı nasıl alevlendi?...*
> *- Sabiha Gökçen Ermeniymiş?*
> *- Değil miymiş?*
> *- Kim söylemiş?...*
> *- Belge kanıt var mıymış?*
> *- Kim Ermeni demiş?*
> *- Önemli miymiş?*
> *- Önemsiz miymiş?*
> *Ortada fol yok, yumurta yok; ama kuluçkasız tavuğun gıdaklaması belleklere işlendi mi?*
> *İşlendi.*
> *Öyleyse anasının gözü, babasının fırlaması medya amacına ulaştı demektir."*[169]

Selçuk, bu yazısıyla, Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklaması ile çerçevesi değişerek devam eden Sabiha Gökçen tartışmasının bir laf kalabalığı olduğunu savunmaktadır.

Radikal Gazetesi yazarı Mehmet Ali Kışlalı da Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasına açıktan destek veren yazarlar arasındadır. Kışlalı

[169] İlhan Selçuk, **"Laf Salatası Üzerine Gazetecilik…"** Cumhuriyet Gazetesi, 26 Şubat 2004

da bu haberin arkasında ulusal güvenliği tehlikeye düşüren bir oyunu görmektedir:

> "*Şimdi basında başlatılan 'Sabiha Gökçen Ermeni miydi?' tartışmalarına Genelkurmay'ın gösterdiği hassasiyeti anlamamak olası değil.*
> *Bu hassasiyet Ege Ordu Komutanı Orgeneral Hurşit Tolon'un dediği gibi Sabiha Gökçen'in etnik kökeniyle ilgili değil. Aksine, eğer öyleyse bu Atatürk'ün ve Türk milletinin büyüklüğünü gösteren bir kanıt olur.*
> *Ama Genelkurmay değerlendirmesiyle bu 'Atatürk'ün Türk kadınının, Türk toplumu içinde bulunmasını istediği yeri gösteren değerli ve akılcı sembolü amacı ne olursa olsun tartışmaya açmak, milli bütünlüğe ve toplumsal barışa katkısı olmayan bir yaklaşımdır."*[170]

Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu iddiasının ulusal güvenliği tehlikeye düşürecek bir mahiyet taşıdığı iddiasını daha da ileri götüren Dünden Bugüne Tercüman Gazetesi yazarı Emin Pazarcı ise, bu iddiayla Türklerin aşağılandığını iddia etmiştir:

> *"Ne bir kayıda bakılıyor, ne de ciddi bir belge ortaya konuluyor. iddialardan yola çıkılıp Gökçen'in Ermeni olduğu ortaya atılıyor. Sabiha Gökçen, vefat edeli iki sene oldu. Neden o dönemde sesini kimse çıkarmadı da, bugün bu iddialar ortaya atılıyor? Amaç ne acaba? 'Türk toplumundan lider kişilikli bir bayan çıkamaz' mesajı vermek mi? Eğer, amaç öyleyse, bu yapılanın adına son derece kaba bir 'azınlık ırkçılığı' denir."*[171]

Pazarcı, Sabiha Gökçen haberinin arkasında "*Türk toplumundan lider kişilikli bir bayan çıkamaz"* mesajı olup olmadığını sorgulamaktadır. Gerek Agos'taki, gerekse de Hürriyet'teki haberde Gökçen'in tarihsel olarak önemi

[170] M.Ali Kışlalı, , "**Türkiye'nin minik 'Hava Amazonu'"** , Radikal, 24 Şubat 2004
[171] Emin Pazarcı, Dünden Bugüne Tercüman, akt. Hüseyin Tekin, **"Sabiha Gökçen tartışmasında kim ne yazdı?**" Hürriyet Pazar, 28 Şubat 2004

vurgulanmış, etnik kökeninin de bu tarihsel kişilikten ötürü önemli olduğu belirtilmiştir. Gökçen dışında *"lider kişilikli bayanların"* etnik kökenlerinin de Türk olmadığı yönünde bir ima doğal olarak bu haberlerde yer almamıştır. Pazarcı böyle bir iddiayı gündeme getirmesinin ardında *"azınlık ırkçılığı"* aramaktadır. Oysa, Pazarcı'nın yaptığı tam da söylenmeyeni, ima dahi edilmeyeni çarpık bir şekilde söylenmiş gibi göstererek azınlıklara karşı ırkçı yaklaşımları beslemektir.

Hürriyet Gazetesi'nin Başyazarı Oktay Ekşi, 24 Şubat 2004'de, "Sabiha Gökçen tartışması..." başlıklı yazısında Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasını eleştirmiştir. Yazısında Sabiha Gökçen haberinin Genelkurmay Başkanlığı'nın *"Böyle bir sembolü amacı ne olursa olsun tartışmaya açmak, milli bütünlüğe ve toplumsal barışa katkısı olmayan bir yaklaşım"* olduğuna ilişkin ifadeleri hatırlatıldıktan sonra şöyle yazmaktadır:

> *"Oysa tam tersine... Büyük Atatürk'ün, Türk ulusunun kimlerden oluştuğunu anlatan tüm sözleri (bu arada açıklamada da yer verilen 'Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür' şeklindeki yasa hükmü) kimsenin etnik kökenine bakarak değerlendirme yapmamayı öngörür.*
> *O nedenle Sabiha Gökçen ister Ermeni, ister Mecusi (ateşe tapan biri) olsun hiç önemi yoktur. Burada aranan -aynen merhum Sabiha Gökçen gibi- gerçek bir Türk milliyetçisi olmak, bu ulus için gerektiğinde canını vermek için gözünü kırpmadığını savaş meydanında ispat etmektir."*[172]

Ekşi'nin *"ister Ermeni, ister Mecusi … olsun"* ifadesine dikkat çekmek gerekmektedir. Burada ırksal ve dinsel bir hiyerarşi kuran Ekşi, Ermeni algısındaki ırksal olumsuzluğu, Mecusi'deki dinsel olumsuzluk ile birleştirerek

[172] Oktay Ekşi, **"Sabiha Gökçen tartışması..."**, Hürriyet Gazetesi, 24 Şubat 2004

her iki olumsuz olarak algılanan kökenin öneminin olmadığını savunmaktadır. Ancak Ekşi'ye göre bu etnik ya da dinsel kökenin önemli olmamasının bir tek koşulu vardır. Bu da "*gerçek bir Türk milliyetçisi olmak, bu ulus için gerektiğinde canını vermek için gözünü kırpmadığını savaş meydanında ispat etmektir.*" Ekşi böylece milliyetçiliğin ve militarizmin savunuculuğunu yaparken kökeni Ermeni ya da Mecusi olan bir kişinin gerçek bir Türk milliyetçisi olmadığı ve savaş meydanında bu ulus (Türk) için canını vermeye hazır olmadığı takdirde etnik kökenin "*önemli olacağı*" mesajını vermektedir.

Hürriyet Gazetesi yazarı Emin Çölaşan ise, 24 Şubat 2004'de yayınlanan "Ermeni imiş!!!" başlıklı yazısında Sabiha Gökçen'in kendi yaşam öyküsünü anlattığı "Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti" (Türk Hava Kurumu Yayını. l982. Anıları derleyen Oktay Verel) kitabından alıntılar yaptıktan sonra şunları yazmıştır:

> *"İstanbul'da yayınlanan bir Ermeni gazetesinde Sabiha Gökçen için yayın yapılmış. Ermeni imiş! . (…)*
> *Şimdi böyle tutarsız, ipe sapa gelmez, belgeden yoksun iddialarla kim neyi kanıtlamaya çalışıyor?*
> *Kaldı ki, Ermeni olsa ne olur? Ermeni olmak ayıp mı?*
> *Önemli olan onun beyninin içi, yaşamı ve geride bıraktıklarıdır. (…)*
> *İşte böyle bir ortamda yaşlı bir Ermeni kadını ortaya çıkıp "Sabiha Gökçen Ermeni'ydi" diyor ve İstanbul'da yayınlanan bir Ermeni gazetesi bu dayanaksız, tutarsız sözleri gündeme taşımayı başarıyor. Hadise hep "mış mişlerle" anlatılıyor! (…)*
> *Ama ortaya böyle belgesiz iddialarla çıkmak ayıptır. Yakışık almaz.*
> *Şimdi bu haberler birilerinin ekmeğine yağ sürecek. Kimlerin nasıl yapacağını bilemem ama bunun tantanası mutlaka yapılacak.(…)*
> *Bir gün onun sırtından böyle oyunlar oynanacağı ve Ermeni ilan edileceği hiç aklıma gelmezdi.*

Ölmüş insanlar yalanlara, iftiralara yanıt veremez. Onların üzerinden oyun oynamak en kolay yoldur.
Yazık, ayıp, günah.
Bu iddia kimlerin hangi amaçlarına hizmet etti? Kendini savunması mümkün olmayan ölmüş bir insanın arkasından niçin ortaya atıldı?
Bilmiyorum, anlamıyorum.
Sabiha Gökçen'in aziz manevi varlığından özür diliyorum."[173]

Çölaşan'a göre Sabiha Gökçen'in "*Ermeni ilan*" edilmiştir ve bu bir "*iftira*"dır. Yazısında "*Ermeni olmak suç değildir, ayıp değildir*" diyen Çölaşan buna karşılık Sabiha Gökçen'in Ermeni kökenli olduğunu iddia etmenin "*iftira*" olduğunu ve ölmüş bir kişi hakkında böyle bir iddianın dile getirilmesinin ise "*Yazık, ayıp, günah*" olduğunu belirtmektedir. Üstelik bu *"dayanaksız"* iddianın sahibinin Ermeni olması Çölaşan'a göre belirtilmesi gereken bir husustur. Üstelik Çölaşan bunu yaparken kendi gazetesinin manşete taşıdığı haberdeki sorumluluğunu göz ardı ederek hedefine *"Ermeni*" Agos Gazetesi'ni koymuştur. Çölaşan'ın yazısında iki kere Agos'tan bahsederken *"İstanbul'da yayınlanan bir Ermeni gazetesi"* vurgusunu yapması da dikkat çekicidir. Çölaşan bu ifadeyle İstanbul'da bir Ermeni gazetesinin yayınlanmasını ayrıca belirtilmesi gereken bir durum olarak sunmuştur.

Radikal Gazetesi yazarı Murat Belge, 5 Mart 2004 tarihli ve "Asıl endişe kaynağı" başlıklı yazısında Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasındaki mantığı şöyle eleştirmektedir:

[173] Emin Çölaşan, **"Ermeni imiş!!!"** Hürriyet Gazetesi, 24 Şubat 2004

"(…)Diyelim ki iddia sahipleri ya da herhangi biri bu köken konusunun gerçekten böyle olduğunu kanıtladı. Peki, ne olacak? Cumhuriyet'in temel ilke ve değerleri tehlikeye mi girecek?

Bu bildiride yer alan sözlere bakarak çıkarılabilecek tek mantıklı sonuç, evet (ve maalesef) bu kelimeleri yazan bilince göre, bunun böyle olduğu... Atatürk'ün manevi kızının Ermeni olmasının, ulusu, devleti, değeri, ilkeyi, her şeyi mahveden bir olgu gibi anlaşılması.

Ama bu, büyük çoğunluğuyla Türkiye'nin böyle gördüğü bir sorun değil sanırım -ve umarım. Böyle görmek zorunda olduğunu da sanmıyorum. Böyle görmenin, 'Sabiha Gökçen Ermeni'dir' dendi diye sayılan bütün bu felaketlerin gerçekleşeceğini düşünmenin, sağlıklı bir düşünce biçimi olduğuna da inanmıyorum."[174]

Belge, Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasının "*sağlıklı bir düşünce biçimi*" olmadığına inandığını belirtirken Gökçen'in Ermeni asıllı olmasının Cumhuriyet'in temel değerlerini tehlikeye sokmayacağı savından hareket etmektedir. Belge, Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasındaki zihniyeti eleştirirken bu zihniyetin altında yatanın ne olduğunu ortaya koymamaktadır. Oysa, Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olmasına rağmen, bu kimliğinin uzun yıllar ortaya konulmamış olması ihtimali, Cumhuriyet dönemi öncesinden başlayan Ermenilere yönelik ırkçı uygulamaların Cumhuriyet döneminde de devam ettiği, Cumhuriyet'in ulus devlet yaratma projesinde tek bir ulus yaratma hedefine paralel olarak asimilasyon ve inkarın Cumhuriyet'in kurucu döneminin temel felsefesi olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Genelkurmay Başkanlığı'nın egemen medya yazarlarınca bile "aşırı" bulunan açıklamasının altında yatan da budur. Bir kere bazı "Türk büyüklerinin" Türk kökenli olmadıkları, başka bir etnik kökenden gelmelerine rağmen bunu saklamak zorunda kaldıkları gerçeği ortaya konulduğunda "tek ulus" paradigması yara alacaktır. Sabiha Gökçen haberleri özelinde bu durum bir Ermeni'nin yetim

[174] Murat Belge, **"Asıl endişe kaynağı",** Radikal, 5 Mart 2004

kalması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durum aynı zamanda, Ermenilere yönelik soykırım, katliam, tehcir olarak farklı farklı nitelense de en genel olarak etnik temizlik operasyonu olarak nitelenebilecek tarihsel gerçeği çağrıştıracaktır.

Hürriyet'in genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök, gazetesinde yayınlanan habere yönelik Genelkurmay Başkanlığı'nın tepkisine *"Yoksa resmi tezimiz mi değişti?"* başlıklı 25 Şubat 2004 tarihli yazısında yanıt vermiştir:

> *"Genelkurmay bildirisini okurken kendi kendime şunu düşündüm.*
> *Acaba Türkiye, son altı yedi yıldır bütün dünyaya duyurduğu resmi tezinden vaz mı geçiyor?*
> *Biz bütün dünyaya, Ermeni olayları ile ilgili konuda siyasetçiler değil, bırakın tarihçiler tartışıp karar versin demiyor muyuz?.*
> *İyi ama, Sabiha Gökçen'le ilgili tartışmaya bile tahammül edemeyen bir ülke, 1.5 milyon Ermeni'nin tehciri ile ilgili iddiaların tartışılmasına nasıl tahammül edebilecek?(…)*
> *Bakın Hıristiyan dünyası Hazreti İsa'nın Magdalalı Meryem'le evli olup olmadığını bile tartışıyor.*
> *Magdalalı Meryem, bazı Hıristiyan belgelerinde "fahişe" diye tanıtılan bir kadın.*
> *O toplumlar bu tür tartışmalara bile tahammül edebilirken, bizim Sabiha Gökçen'le ilgili bir iddiaya bu kadar tepki göstermemiz doğal mı?*
> *Üstelik Sabiha Gökçen için ne denmiş? Fahişe mi, hırsız mı, dolandırıcı mı? (…) Ama beni en çok üzen şey şu oldu.*
> *Sabiha Gökçen'in Ermeni kökenli olduğu iddiasına karşı çıkanlar, onun "Boşnak" olduğunu yazdılar. Ne var ki, Gökçen'in Ermeni kökenli olduğu iddiasına aşırı tepki gösterenler, Boşnak olduğu iddiasına hiç ses çıkarmadılar.*
> *Demek ki sorun "Ermeni" kelimesinden kaynaklanıyormuş.*
> *O zaman da şu sorunun cevabını aramalıyız. Acaba mesele "etnik" mi, yoksa "dini" mi?*
> *Cevabı ne olursa olsun, bu olay bize şunu gösterdi.*
> *Bazılarımızın derin bilinçaltında hâlâ halledilmemiş bir mesele var.*
> *Buna karşılık, bu tartışmaya son derece uygar ve yapıcı bir şekilde katılan çok sayıda yazar da vardı.*

Neticede ne oldu?
Sabiha Gökçen'in tarihi kişiliğine bir zarar mı geldi? Atatürk zarar mı gördü?
Hazreti İsa, Magdalalı Meryem tartışmasından zarar gördü mü ki, Atatürk ve Sabiha Gökçen görsün...
Ama gelin, bu tartışmanın altında emperyalizmin parmağını arayacak kadar kendinden geçenlere bunu anlatın." [175]

Özkök, Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu iddiasına karşı çıkanların bu teze karşılık Gökçen'in Boşnak olduğunu söylemelerini eleştirirken meselenin "Ermeni" kelimesinden kaynaklandığını isabetle tespit etmektedir. Ancak "Ermeni" kelimesinin tartışma yaratmasının nedeninin etnik değil dinsel bir meseleden kaynaklandığını savunmaktadır. Gökçen'in etnik kökeninin Arap, Çerkez, Kürt olduğu iddia edilseydi böyle bir tepkinin verilmesinin beklenmemesi normaldir. Gerçekten de Türkiye'de yaygın olarak Türk etnik kökenli olduğu varsayılan birçok kişinin başka etnik kökenlerden geldiği iddia edilmiş ancak hiçbirinde Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu iddiası kadar büyük bir tartışma yaşanmamıştır.[176] Ancak Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğuna ilişkin iddianın tepki çekmesinin sadece Ermenilerin Hıristiyan olmasından kaynaklandığını savunmak da Türkiye'de Ermenilere ilişkin algının farkında olmamak ya da bunu gizlemeye çalışmaktır. Gökçen'in Alman ya da Fransız gibi Müslüman olmayan bir etnik kökenden geldiğinin iddia edilmesi halinde kuşkusuz Genelkurmay Başkanlığı'nın milli bütünlüğe aykırı bir tartışma yürütüldüğü yönünde bir açıklama yapması beklenmezdi. "Ermeni"ye yönelik

[175] Ertuğrul Özkök, **"Yoksa resmi tezimiz mi değişti?",** Hürriyet Gazetesi, 25 Şubat 2004
[176] "Mimar Sinan'a Bulgarlar, Büyük Atatürk'e Arnavutlar sahip çıkar. Falih Rıfkı Atay Atatürk'ün 'Son büyük Makedon' olduğunu yazar..." Oktay Ekşi, "**Sabiha Gökçen Tartışması",** Hürriyet Gazetesi, 24 Şubat 2004

tepkinin azınlıklara karşı uygulanan politikanın bir devamı olduğu gizlenmektedir.

Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasına yönelik en bütünlüklü eleştiriyi Yeni Şafak Gazetesi'nden Kürşat Bumin yapmıştır:

> *"Genelkurmay'ın Açıklama'sı çok 'ağır' bir açıklama. (…) Açıklama'da belirtildiğinin aksine bu ve benzer tartışmaların 'milli bütünlüğe' ve 'toplumsal barışa' büyük 'katkısı' olması da kuvvetle muhtemel. Öyle değil mi; eğer 'milli bütünlük' ve 'toplumsal barış' denilen şeylerin ezbere dayanmayıp, bilinçli ve anlamaya yönelik çabaların eseri olduğuna inanıyorsak, tabii ki böyle... (…)*
> *Herşeyden önce neyin 'habercilik' olup olmadığına karar verecek olan Genelkurmay değil bizzat haberciler ve haber dünyasının (içinde tabii ki 'okurlar' da olmak üzere) diğer mensuplarıdır. Bu böyle olmak zorunda, yoksa işin altından kalkmak mümkün değildir. Neyin 'habercilik' olduğunu neyin olmadığını bu türden 'Açıklamalar'la tayine başladığımız zaman, işin sonunun nereye varacağı herkesin malumudur...*
> *Açıklama'nın son paragrafı, 'açıklama'dan çok bir 'uyarı' niteliğinde: (…) Bir kere, içinde bu kadar çok sayıda 'Türk' adı geçen yayım ilkeleri ile ortaya çıkacak olan şeyin 'medya' adını taşıyabilmesi imkansızdır. (…)*
> *Şu husus da önemli: 'Ulus'un 'Türk medyası'ndan hangi görevleri yerine getirmesini beklediğini iletmek niçin Genelkurmay'ın görevleri arasında olsun? (…)"*[177]

Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasının etkisi gazetelerde hemen kendisini göstermiştir. Bir yandan Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğu iddialarına karşılık Gökçen'in Ermeni asıllı olmasının hiçbir önemi olmadığı, dolayısıyla tartışmanın da gereksiz olduğu yönündeki yaklaşım ağırlığını artırırken; gazete sayfalarında da Gökçen'in Ermeni asıllı olmadığına ilişkin haberlere de bir teze karşı dile getirilen anti-tezler olarak değil, gerçeklik

---

[177] Kürşat Bumin, **"Açıklama'nın çizdiği 'medya resmi' iyi bir resim değil"** Yeni Şafak Gazetesi, 25 Şubat 2004

atfedilerek yapılan haberlere dönüşmüştür. Genelkurmay'ın açıklaması Hürriyet üzerinde de hemen etkisini göstermiştir. Gökçen'in Ermeni olduğuna ilişkin iddiayı sorulu bir başlıkla (Sabiha Gökçen mi Hatun Sebilciyan mı?) veren gazete, Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasından bir gün sonra Gökçen'in Ermeni asıllı olmadığı yönündeki ilk iki haberi ile aksi yöndeki iddiayı "*İşte soyağacı*" başlığıyla vererek ilk iddianın temelsiz olduğunu vurgulamayı tercih etmiştir:

> *"Ülkü Adatepe basın toplantısında anlattı:*
> *Sabiha Gökçen'in babası Hafız Mustafa İzzet Efendi Edirne vilayetinde çalışan bir memurdu. Dönemin Padişahı 2'nci Abdülhamit, Hafız Mustafa İzzet Efendi'yi, Jöntürk olduğu gerekçesiyle Bursa'ya sürdü.*
> *ATATÜRK'ün manevi kızı Ülkü Adatepe, kendisi gibi Ata'nın manevi kızı olan, ilk kadın Türk savaş pilotu Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğu iddialarına tepki gösterdi. Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu iddialarına karşılık Şişli'deki evinde basın toplantısı düzenleyen Atatürk'ün hayatta olan tek manevi kızı Ülkü Adatepe, şunları söyledi: ''Sabiha Gökçen'i manevi ablam olması dışında, ilk eşimin akrabası olması dolayısıyla da çok iyi tanıyorum. Sabiha Gökçen, Bursa'da bir Türk ailesinin kızları olarak doğmuştur. İddialar tamamen asılsızdır(…)Ülkü Adatepe, eşi Öke Adatepe ve gazeteci-yazar Orhan Karaveli Sabiha Gökçen için kendi el yazılarıyla hazırladıkları soy ağacını basın mensuplarına dağıttı."*[178]

Gazetenin "*İşte soyağacı*" diye sunduğu soyağacının belgelere dayanmayan, iki kişinin kendi iddialarını güçlendirmek için elle yazdıkları bir yazı olması, haberin sunuşunun okurda belli bir kanaati güçlendirmeye yönelik olduğunu göstermektedir.

[178] **"İşte Soyağacı"** Hürriyet Gazetesi, 23 Şubat 2004

Milliyet Gazetesi *de "Ermeni iddiasını, ilk uçuş tarihi çürüttü"* başlıklı haberle Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu yönündeki iddiaya karşı bir haber yayınlamıştır:

> *"Hazırladığı belgesel için 3 yıldır Sabiha Gökçen'in hayatını araştıran yapımcı Gülşah Çeliker, 'Ermeni' iddialarını tarihi verilerle yalanladı: 'Gökçen, 5-6 yaşında evlat edinilmiş olsaydı, 1935'teki ilk uçuşunda 15 yaşında olması gerekirdi ama o tarihte 22 yaşındaydı...'* [179]

Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu yönündeki iddianın dava konusu bile olabileceği haberlerde yer alabilmiştir:

> *"Atatürk'ün ismini şerefiyle taşıyan muhterem bir insana böyle iftiralar atılması beni üzdü" diyen (Ülkü) Adatepe, Gökçen'in ailesinden yaşayan kimse kalmadığı için yasal yollara başvurma hakkının da olmadığını söyledi."*[180]

Sabiha Gökçen'in Ermeni olmadığına ilişkin iddialarına yönelik tepkilerde ortaya çıkan Ermeni algısı kendisini en çok Gökçen'in Ermeni değil, Bosnalı olduğu yönündeki iddiada ortaya koymuştur. Bu tezin Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğu yönündeki iddiayı çürütmek için ortaya atılması da tartışmada asıl rahatsız olunanın, Gökçen'in Türk etkin kökeni dışında bir etnik kökenden geldiğinin iddia edilmesi değil, Ermeni olduğunun iddia edilmesi olduğunu ortaya koymuştur:

> *"Sabiha Gökçen'in ilk eşinin akrabası olduğu için soyağacını iyi bildiğini söyleyen Atatürk'ün diğer manevi kızı Ülkü Adatepe, Gökçen'in annesinin Bosna'lı, babasının ise Edirne'li olduğunu hatırlattı. Gökçen'i 'vatanını seven, Atatürkçü bir Türk kadını'*

---

[179] Önay Yılmaz, **"Ermeni iddiasını, ilk uçuş tarihi çürüttü"** Milliyet Gazetesi, 23 Şubat 2004

[180] Gülay Fırat, **"'Ailesini biliyorum, iddiaların aslı yok'** Milliyet Gazetesi, 23 Şubat 2004

olarak tanımlayan Adatepe, ölümünün üçüncü yılında ortaya çıkan iddiaların gerçek olmadığını belirtti..”[181]

Melih Aşık da Milliyet’teki köşesinden *“Sabiha Gökçen”* başlıklı yazısıyla Sabiha Gökçen’in Ermeni olması ihtimalinin olmadığını savunmakta ve bu haberin “maksatlı” olduğunu ima etmektedir. Aşık’a göre Sabiha Gökçen’in Ermeni olduğuna ilişkin Hürriyet’te yayınlanan haberin kaynağının Agos Gazetesi olması ve Agos’un da Ermeni gazetesi olması haberin “ipsiz sapsız bir iddia” olduğunu göstermektedir: “*İddia eden kim? Ermenice Türkçe yayımlanan Agos gazetesi...”*[182] Yazısında Sabiha Gökçen’in Türk olduğuna ilişkin resmi tezleri tekrarlayan Aşık’a göre de Sabiha Gökçen’in Ermeni olduğunu iddia etmek *“saygın bir isim üzerinde kuşku yaratmak*” anlamına gelmektedir.[183]

Savaş Ay da 23 Şubat 2004’de, Sabah Gazetesi’ndeki köşesinde Emin Çölaşan’ın Sabiha Gökçen haberini eleştirirken haberin Agos Gazetesi’nde yayınlandığını belirttiğini, buna karşın Hürriyet’te yayınlandığını görmezden geldiğini belirterek Çölaşan’ı eleştirmektedir:

“*Oldu mu ya abi? Olayı sadece dünkü Hürriyet'ten, Emin Çölaşan'ın bu yazısından okuyan birinin ne düşüneceği gayet açık: ‘Vay gidinin İstanbul'da yayınlanan Ermeni gazetesi vaaay!.. Bu dayanaksız tutarsız sözleri gündeme taşırsın haaa?..’ diyecek, tepki koyacak o okuyucu di mi?..Ama böyle değil maalesef. Çölaşan'ın bu yazıyı yazdığı, ‘dünkü Hürriyet’ varsa, ‘evveli günkü Hürriyet’ de var. Yani olsa olsa 3-5 bin satan Agos gazetesinin, Çölaşan tarafından bile; ‘dayanaksız, tutarsız iddialar’ diye*

[181] Ekin Türkantos, **“Gökçen Ermeni Değil Bosnalı”,** Akşam Gazetesi, 23 Şubat 2004
[182] Melih Aşık, **“Sabiha Gökçen”**, Milliyet Gazetesi, 22 Şubat 2004
[183] Aşık, agy

nitelenen bir haberini manşetine taşıyan, böylelikle milyonların okumasını sağlayan Türkiye'nin büyük gazetesi Hürriyet de var..." [184]

Ay, böylece suçluyu Agos, suç ortağını ise Hürriyet olarak göstermektedir. Agos'taki habere dayanarak iddiaları haberleştiren Hürriyet'in niçin ofsayta düştüğü ise Ay'ın yazısında açıkça belirtilmemekle birlikte Gökçen'in Ermeni olduğu iddiasını yayınlamaktır.

Hrant Dink'in Sabiha Gökçen'e ilişkin haberi ve bu haberin Hürriyet'te yayınlanmasından sonra Hrant Dink ve Agos Gazetesi basının gündemine girmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Dink'e yönelik yapılan haber ve yorumlar analiz edilecektir.

5 – Hrant Dink'e yönel(til)en tepkiler

Sabiha Gökçen ile ilgili haberden sonra, haberin asıl sahibi olan Hrant Dink'e yönelik ilk yazılardan biri Hasan Pulur imzasıyla 25 Şubat 2004'de Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan "*Sabiha Gökçen'in Ermeniliği nereden mi çıktı?"* başlığıyla yayınlanmıştır:

"HIRANT Dink'i kaç kişi tanırdı, birkaç televizyon programında görünse bile...
İstanbul'da 'Agos' adında Ermenice bir gazete çıktığını ve O'nun da bu gazetenin genel yayın yönetmeni olduğunu kaç kişi bilirdi?
Ama şimdi O'nu da, gazetesini de çok daha fazla kişi tanıyor.
Niye?
* * *

[184] Savaş Ay, **"Agos orta, Hürriyet şut, ofsaaayt!"** Sabah Gazetesi, 23 Şubat 2004

ERMENİSTAN'dan Türkiye'ye hizmetçilik yapmak için gelen bir Ermeni kadının "Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen Ermeniydi" laflarını gazetesinde yayımlamasından, ipe sapa gelmez bu lafların üzerine de, bazı 'sazanlar'ın balıklama atlamasından sonra Hırant Dink'ten de, gazetesinin mevcudiyetinden de, çok kişi haberdar oldu.

** * **

HIRANT Dink ilginç bir kişi, Osmanlı yönetimini hayırla yad eder ama, Cumhuriyet yönetimiyle arası iyi değildir.

Osmanlı için şöyle der:

'Osmanlıyı trene benzetecek olursanız, her millet kendi kompartımanında, kendi alanı içerisinde memnundur; Ermeniler de kendi kompartımanlarında bir sistem içinde yaşarlar.'

Lakin Osmanlı yönetiminde de birtakım eşitsizlikler vardır.

Nedir bunlar?

Hırant Dink sıralar:

'Hıristiyan evinin cumbası Müslüman evinin cumbasını geçemez. Ya da kilisenin çanının yüksekliği, oradaki minarenin altında kalmalıdır. Ya da Müslüman kaldırımda yürürken, diğeri kaldırımdan inmelidir.'

Bak şu Osmanlı'ya!

** * **

PEKİ, Osmanlı dönemi, Cumhuriyet dönemi ile kıyaslanırsa...

Hırant Dink çok dertli, çok yanıktır:

'Cumhuriyet dönemindeki adaletsizlikler ve eşitsizlikler Osmanlı dönemindeki adaletsizlik ve eşitsizlikten kat be kat fazla olmuştur. Oysa Cumhuriyet döneminde laik sistem vardır, Cumhuriyet vardır, demokrasi vardır. Ama Cumhuriyet dönemindeki adaletsizlikler ve eşitsizlikler maalesef Osmanlıdan daha fazla yıpratıcı olmuştur.'

** * **

HIRANT Dink, eğitimin yerel yönetimlere verilmesinden yanadır, 'çokkültürlülük kavramı' için bu çok önemlidir, Meclis'teki, kamu yönetimi tasarısından ümitlidir, fakat kendisine 'maalesef eğitim yerel yönetimlerin yetki alanı dışına çıkarıldı' denilince çok üzülür, hayıflanır:

'Öyle mi? Yazık olmuş!'

** * **

HIRANT Dink'in 'alfabe' için de önerisi vardır. Hani 'Ali topu tut / Ali topu Veli'ye at / Ali topu Ayşe'ye at' yerine 'Ali topu Lorenzo'ya at / Ali topu Yorgo'ya at' denilse, bu ülkede onların da yaşadıkları öğretilse fena mı olur?

** * **

HIRANT Dink şakacıdır da:

'Bir keresinde şaka olsun diye söylemiştim, buraya yine tekrarlayayım şu azınlıkların kıymetini vallahi hiç bilmediniz yani! Bari bundan sonra bilin de, bizimle beraber farklılıklarla bir arada yaşamayı iyi öğrenin. Yarın, öbür gün Avrupa Birliği'ne girerseniz, elin, elli tane gavuru ile beraber yaşayacaksınız. Şimdi bizimki bir antreman süreci olsun, değil mi yani!'

Türkçe'yi iyi bildiği anlaşılan Hırant Dink, acaba 'Aba altından sopa göstermek' deyimini de hiç duymuş mu?"[185]

Hasan Pulur'un tamamen okurun ırkçı, azınlık düşmanı yargılarına seslenen bu yazısı Dink'i alaycı bir üslupla tahkir etmenin dışında "Cumhuriyet ve Türkiye düşmanı bir Ermeni" olarak lanse etmekte, onun *"aba altından sopa gösterdiğini"* iddia etmektedir. Sabiha Gökçen haberinin Dink'i ve gazetesini tanınır hale getirdiğini belirterek bu duruma hayıflanan Pulur, Dink'i "*Türkçe'yi iyi bildiği anlaşılan"* sözleriyle de Türkiyeli kimliğini yok sayarak bir yabancı gibi sunmaktadır. Pulur ayrıca, Dink'in görüşlerini ortalama okurun Ermenilere ve azınlıklara karşı önyargılarını pekiştirecek şekilde aktarmıştır,

Hürriyet Gazetesi yazarı Emin Çölaşan, Sabiha Gökçen haberini yapan Agos Gazetesi ve Hrant Dink'e yönelik tepkisini 28 Şubat 2004'de yayınlanan "*Ufak ufak, yavaş yavaş..."* başlıklı yazısında net biçimde ortaya koymuştur. Yazısının başında *"TÜRKİYE'de işler nereye sürüklenecek? İçeride ve dışarıda altımızı oyma işlemleri nerede nasıl sürecek, nerede bitecek? Belirtileri görüyoruz da, yanıtını bugünden net olarak bilemiyoruz*" diye yazan Çölaşan, toplumsal tedirginliği Yeni Şafak Gazetesi'nde imam nikâhının

[185] Hasan Pulur, **"Sabiha Gökçen'in Ermeniliği nereden mi çıktı?"** Milliyet Gazetesi, 25 Şubat 2004

geçerli olmasını savunan yazısı nedeniyle Hayrettin Karaman'ı eleştirdikten sonra bu görüşler ile Avrupa Birliği üyeliği arasında şu bağlantıyı kurmuştur:

> *"Tohumlar toprağa serpilir, vakvakları ürkütüp ürkütmediklerine bakılır. Tepki geliyorsa bir adım geri çekilip daha uygun bir zaman beklenir. Gelmiyorsa, aynı doğrultuda atışlara daha hızlı tempoda devam edilir.*
> *AB için boşuna yalvar yakar olmuyorlar. AB demek "fikir ve ifade özgürlüğü" demek! Yasak yok, özgürlük var! Yaz yazabildiğin kadar!*
> *Şeriat kurallarına göre yönetilmeyi iste, irtica iste, Apo'ya özgürlük iste, Türkiye'nin bölünmesini iste!.. Dilin kemiği yok.*
> *İşte size bir başka örnek. İstanbul'da yayınlanan Ermeni AGOS Gazetesi'nde rahmetli Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğunu hiçbir belgeye dayanmadan iddia edebilen Hrant Dink' in, aynı gazetede çıkan 13 Şubat 2004 tarihli yazısının ilk iki cümlesi aynen:*
> *"Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermenilerin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur. Yeter ki bu mevcudiyetin farkında olunsun."*
> *Ülkemizde fikir ve ifade özgürlüğü gelişiyor, AB yolunda hızla ilerliyoruz! Her şey serbest, her şey özgür!*
> *İmam nikâhından Arapça yazıya, Türk'ün zehirli kanına kadar...*
> *AB'yi babalarının hayrına istemiyorlar!* [186]

Çölaşan, Dink'in sözlerini tamamen bağlamından koparark alıntılayan diğer yazarlar gibi bu sözlerden Dink'in *"Türk'ün kanının zehirli olduğunu"* söylediğini ileri sürmektedir. Böyle bir söylemin ve çarpıtmanın okur üzerindeki etkisi büyük olacaktır.

Çölaşan, bu çarpıtmayla Hrant Dink'i *"şeriatçı özlemi olanlar, Türkiye'nin bölünmesini isteyenler, Apo'ya özgürlük isteyenler"*le birlikte saymaktadır. Bu üç kategoride vurgu yapılan grupların devlet algısındaki yeri düşünüldüğünde, Çölaşan'ın Dink'i bir iç düşman kategorisinde sunduğu

[186] Emin Çölaşan, **"Ufak ufak, yavaş yavaş..."** Hürriyet Gazetesi, 28 Şubat 2004

ortaya çıkmaktadır. Çölaşan, Hrant Dink'in Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesinden yargılanmasına neden olan bu sözleri çarpık bir şekilde alıntılayarak Dink etrafında oluşturulan ırkçı kuşatmanın temelini atanlardan olmuştur.

Hrant Dink'in hedef gösterilmesinde Cumhuriyet Gazetesi yazarı Deniz Som'un özel bir yeri olmuştur:

> *"Haftalık Ermeni gazetesi Agos'un yönetmeni Hrant Dink yazısına şöyle başlıyor: 'Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, (Türkiye'deki) Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asıl damarında mevcuttur. Yeter ki, bu mevcudiyetin farkında olunsun...'*
> *Bu görüş, ırkçılıktan başka bir şey değildir ve dünyanın en büyük faşistlerinden Adolf Hitler'in bile aklına gelmemiş bir 'damardan kan temizleme' operasyonudur!*
> *Bu görüşü bir kenarda tutalım, tekrar İstanbul'da yayımlanan haftalık Ermeni gazetesi Agos'a dönelim... Agos, Kemal Atatürk 'ün manevi kızı ve Türkiye'nin ilk kadın savaş pilotu Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğunu yazmıştır. Belge olarak da Ermenistan'dan Türkiye'ye gelen Hripsime Sebilciyan Gazalyan adında bir 'temizlikçi' kadının anlattıkları gösterilmiştir. Buna göre Gazalyan'ın teyzesi Hatun; Gökçen'in annesidir ve büyükanne Mariam tarafından yetimhaneye verilmiştir. Bir başka belge de Gazalyan, Türkiye'ye geldiğinde bir televizyon programında Sabiha Gökçen'i görmüş ve 'bir elmanın ikinci yarısı' gibi ninesine benzetmiştir.*
> *Bu yazının sahibi de Hrant Dink'tir. Ama Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğunu kamuoyuna taşıma görevini Hürriyet gazetesi yerine getirmiş ve Agos'tan alıntı yaparak 'Sabiha Gökçen'in 80 yıllık sırrı'nı ifşa etmiştir. İfşaat, iddia olarak gündeme getirildiyse de ayrıntılar önemli değildir çünkü kamuoyunun aklının bir köşesinde 'Sabiha Gökçen' ve 'Ermeni' sözcükleri yan yana getirilmiştir.*
> *Hürriyet gazetesi bir sonraki gün bu kez bir başka iddiayı gündeme taşımış ve Sabiha Gökçen'in Ermeni değil Boşnak olduğunu yazmıştır.(…)*
> *Bu işin altında, Genelkurmay Başkanlığı'nın açıkladığı gibi neyin amaçlandığının sorgulanması gerekir.*

Bu işin aslı, asılsız iddialarla kamuoyunun gündemini işgal etmek ve birilerinin 'damardan kan temizleme' operasyonuna çanak tutmaktır. Ege Ordu Komutanı Orgeneral Hurşit Tolon'un içimizden hainlerden söz etmesi boşuna değildir."[187]

Deniz Som, Hrant Dink'in daha sonra hakkında Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesini ihlal ettiği ve *"Türklüğü aşağılama*" suçunu işlediği gerekçesiyle dava açılmasına neden olacak olan sözlerini bağlamından ve anlamından kopartarak aktarmakta ve *"damardan kan temizleme operasyonu"* ile suçladığı Dink'i, Adolf Hitler'in bile ilerisinde bir "faşist" olarak nitelemektedir. Som, daha sonra bu sözleri söyleyen Hrant Dink'in Sabiha Gökçen haberinin de mimarı olduğunu belirterek bir bağ kurmaktadır. Som'a göre "*Faşist Hrant Dink*"in gündeme getirdiği iddia, Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasında da işaret ettiği gibi altında başka amaçlar taşıyan bir iddiadır. Som, bu başka amaçları da yine Hrant Dink'in sözlerine atıfta bulunarak "*damardan kan temizleme operasyonu*" olarak açıklamaktadır. Som'a göre Dink, Hurşit Tolon'un bahsettiği "*içimizden hainlerden*" biridir.

Som'un "*ırkçılıktan başka bir şey*" olmadığını öne sürdüğü Dink'in bir yazısından yaptığı alıntıyı *"Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, (Türkiye'deki) Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asıl damarında mevcuttur. Yeter ki, bu mevcudiyetin farkında olunsun..."* şeklinde aktarmıştır. Yazar, Dink'in sözlerini alıntılarken parantez içinde [(Türkiye'deki)] ifadesini eklemiştir. Bu parantez içindeki kelimenin "Hangi Ermeni'nin?" sorusuna açıklık getirmek üzere yazarın kendisi tarafından mı konulduğu,

[187] Deniz Som, **"Sabiha Gökçen"** Cumhuriyet, 24.02.2004

yoksa yazının orjinalinde mi yer aldığına ilişkin bir kayıt bulunmamaktadır. Gerçekte, Dink'in yazısında parantez içinde bir "Türkiye'deki" ifadesi yer almamaktadır. Bu durumda Som'un, Dink'in Ermenilerle "hangi Ermenileri" kastettiğine ilişkin okura açıklayıcı bir bilgi aktardığı düşünülmelidir. Ancak Dink'in alıntı yapılan yazısı diasporadaki Ermenilere ilişkindir ve "hangi Ermeniler?" sorusunun yanıtı "Türkiye'deki" değil "diasporadaki" olacaktır.

Som'un yazısında yaptığı tahrifatın nedeni kuşkusuz yazısının bütünlüğünden çıkarılmaktadır. Som, yazısını Hrant Dink'in *"ırkçı, faşist, hain, iç düşman"* olduğunu ispatlamak üzerine kurmuştur. Esasında *"Türk'ten boşalacak zehirli kan"* ifadesi başlı başına, kullanıldığı bağlamdan soyutlanarak aktarıldığında okur için olumsuz bir algı yaratmaya uygundur. Ama bu *"zehirli kanın"* yerini dolduracak *"temiz kan"*ın diasporadaki Ermeni'nin değil de [(Türkiye'deki)] Ermeni'nin, üstelik Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcut olması, Som'un amacını kolaylaştırmaktadır. Türkiye'deki Ermeni, bir iç düşman algısı yaratmaktadır. Türkiye'deki Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı "*asil damarında mevcut*" olması da iç düşmanın dış bağlantısıdır.

Dink'in hedef haline getirilmesinde çok önemli bir yeri olan bu yazısının hangi bağlamda anlatıldığı Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin 01.05.2006 gün ve 711-2497 sayılı kararında şöyle belirtilmektedir:

> *"Final niteliğindeki (*Dink'in yazı dizisi kapsamında kaleme aldığı son yazı kastediliyor - bn) *sekizinci yazısında ise, 'Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur, yeter ki bu*

mevcudiyetin farkında olunsun' diyen sanık, burada asıl sorumluğunun ise Diasporada değil Ermenistan hükümetinde olduğunu vurgulamakta, ancak bağımsızlık dönemine bakılırsa Ermenistan'ın bu sorumluluğun bilincine henüz varamadığını, (…) ifade etmektedir."[188]

Hrant Dink'in yargılanması sürecinde bu sözlerle neyi anlatmak istediği bilirkişi raporuyla şöyle ortaya konulmuştu:

"Yayında geçen 'Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur' ifadeleri incelendiğinde ise ortaya çıkan sonuç sanığın Ermeni kimliğinde bir ruhsal sorun olarak ifade ettiği Türk olgusunu, yani 1915'te yaşananları Ermeni kimliğinin hayati bir unsuru olarak benimseyip, tüm çabaların ve birlikteliğin bu olgu üzerine kurulmasını, 1915 olaylarını soykırım olarak dünyaya kabul ettirme çabası ve inadından kurtulmak gerektiğini söylemektedir. Sanık daha önceki yazılarında da bu anlayış ve çabayı Ermeni kimliğini kemiren bir husus, ruhsal bozukluk ve zaman kaybı olarak nitelendirmektedir. Zehirli kan olarak ifade edilen husus, Türklük ya da Türkler değil Ermeni kimliğinde yer alan sanığın ifadesi ile hatalı anlayıştır. Tüm bu açıklamalar bir arada değerlendirildiğinde, sanığın ifadelerinin 159. maddede düzenlenen [Yeni Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi -bn] *anlamda Türklüğü tahkir ve tezyif olarak nitelendirilmesi mümkün değildir."*[189]

Hrant Dink, Som'un bu yazısı üzerine hemen bir yanıt göndermiş ve bu yanıt Deniz Som, 25 Şubat 2004'te "*Hrant Dink'ten*" başlıklı yazısında yer almıştır:

"Haftalık Ermeni Gazetesi Agos'un genel yayın yönetmeni Hrant Dink, '"Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asıl damarında mevcuttur. Yeter ki, bu mevcudiyetin farkında olunsun...' şeklindeki görüşü üzerine şu açıklamayı yaptı:

[188] Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin 01.05.2006 gün ve 711-2497 sayılı kararı
[189] İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı Araştırma görevlisi Serdar Talas , Selman Dursun , Hasan Sınar'dan oluşan bilirkişi heyetinin hazırladığı rapor. (Şişli 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nin 2004-184 sayılı dosyası [Hrant Dink Dava dosyası])

'Yazımdan alıntıladığınız bölümler diasporadaki Ermenilere yapılmış bir çağrıdır ve bizim literatürümüzde Türkiyeli Ermeniler Diaspora değildirler: Söz konusu ettiğimiz yazı 'Ermeni kimliği' üzerine yapmaya çalıştığım denemelerin sekizincisine aittir ve öncesindeki yedinci ve altıncı yazılar da tamamen bu konuyla ilgili sürekliliği arz eder. Altıncısı olan 'Ermeni'nin Türk'ü' başlıklı bölümde Türk olgusunun Ermeni kimliğinde yarattığı tarihsel etkiler irdelenmiş ve bugün özellikle Diaspora Ermenileri'nin kimliğinde Türk olgusunun yarattığı olumsuz etkiye dikkat çekilerek bu etkinin Ermeni kimliğinde bir zehir ama diyalog kurulabilirse aynı zamanda da panzehir rolünün örnekleri bizzat Türklerle bir arada yaşayan biz Türkiyeli Ermeni'de görülebilir, ne var ki diasporalı Ermenilerin böyle bir şansı yoktur. (…)
Asıl niyetimin Ermeni kimliğinin sağlıklı bir zemine oturtulmasıyla ilgili olduğu sanırım bu açıklamamdan sonra siz ve okurlarınızca yeterince anlaşılır'."[190]

Hrant Dink'in bu açıklamasına yer veren Deniz Som, ertesi gün, yani 27 Şubat 2004'de *"Ermenistan'la tanışmak"* başlıklı köşe yazısında bu defa Dink'in, suçlamaya konu olan ifadelerin yer aldığı, ancak ilk yedi yazı ile bütünlüklü okunması gereken yazısını köşesinde yayınlamıştır:

"İstanbul'da yayımlanan haftalık Ermeni gazetesi Agos'un genel yayın yönetmeni Hrant Dink'in bir yazısından alıntı yapmış, bu alıntı içinde Ankara'dan Mustafa Yıldırım'ın yorumunu aktarmış, daha sonra da Dink'in bu konudaki açıklamasına yer vermiştik.
Bugün, köşemizin sınırlarını zorlayarak Hrant Dink'in 'Ermeni kimliği Üzerine' kaleme aldığı yazılarından sekizincisi olan ve 'Ermenistan'la tanışmak' başlığını taşıyan söz konusu yazıyı aynen yayımlıyoruz. Yorum sizin: (…)"[191]

Som'un Dink'in yanıtına ve ardından yazısına yer vermesi, çok ağır bir suçlama yönelttiği Dink'in yanıt hakkını kullanmasını sağlamak olarak değerlendirilebilir. Bu iyi niyetli yorumun yanında Som'un *"Yorum sizin"* diyerek okura adeta kendisinin yaptığı yorumun doğru olduğuna ilişkin güvenini sergilemektedir. Gerçekten de Som, daha sonraki yazılarında da bir

[190] Deniz Som, **"Hrant Dink'ten"**, Cumhuriyet Gazetesi 25 Şubat 2004
[191] Deniz Som, **"Ermenistan'la tanışmak"** Cumhuriyet Gazetesi, 27 Şubat 2007 Dink'in yazısının tamamı, önemi nedeniyle çalışmaya ek olarak (Ek 2) alınmıştır.

yorum yanlışlığı yaptığını ifade eden veya Dink'ten özür dilediğini belirten hiçbir ifade kullanmamıştır.

Dink'in bu sözlerini Som tarafından bu şekilde alıntılanması Önce Vatan Gazetesi'nde de gündeme getirilmiş ve Dink'in Türkleri aşağıladığı iddia edilmiştir. Önce Vatan Gazetesi'nin başyazısı niteliğindeki "Bugünlük" köşesinde Orhan Kirveoğlu'nun 26 Şubat 2004'de yayınlanan "*Hrant'ın hırlayışı*" başlıklı yazısında Agos'a ve Dink'e yönelik saldırıların en ağırı vardır:

> *(…)Masamda, elime önceki gün tutuşturulan ve ayrıca gazetemizin idarehanesine gönderilen Ermeni tarihçiliği ile vazifelendirildiği belli, patlamış bir kanalizasyon borusu halinde Türklüğe nefret, kin ve düşmanlık püsküren bir haftalık gazete var: AGOS…sütunlarında Türklüğe aleni hakaretleri pervasızca kusan ve Darvin'i haklı çıkaran ilk ve tek numune varlık olarak maymun genlerini taşıyan ruhunun aksettiği suratı karşısında, orangutan maymununun dahi tiksinti duyduğu Hrant Dink'in, kimden cesaret alarak küstahlaştığı meçhul bir diklenme ile, 13 Şubat 2004 tarihli AGOS'taki hırlayışı aynen şöyledir:*
>
> *- Türkten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan Ermeninin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur…*
>
> *İncirdibi Protestan Okulu mezunu olup, Ermenilerin koruyuculuğu maskesi altında tarihçibaşılığını yaparak, Türklüğe hırlayan Hrant'ın kafasına dank edecek bir kanun hala olmalı ve insan kalıbındaki bu, maymun genleri sahibinin cismen ve şeklen yanlış kopyalanmış olduğu ortaya çıkartılarak tıbben tescil edilmelidir…Aksi halde hayvan hayvanlığından, insan insanlığından utanır hale gelir…Hrant'ın kimden cesaret alarak hırladığı ortaya çıkarılmalı ve garip mahluka dersi verilmelidir…"*[192]

Dink'e ve Agos Gazetesi'ne yönelik bu yazı, normal şartlarda hukuksal olarak yazarına ağır külfetler getirecek nitelikte bir yazıdır. Buna karşılık yazarın bunu göze alarak en ağır hakaretleri ardı ardına sıralamasındaki

[192] Orhan Kirveoğlu, **"Hrant'ın hırlayışı"** Önce Vatan Gazetesi, 26 Şubat 2004

pervasızlık, Dink'i açık bir hedef haline getirmekteki gözü karalık, Dink'in Ermeni kimliğine yönelik nefretin boyutlarını ortaya koyması bakımından ibret verici bir örnektir. Yazının üslubu, Hrant Dink'in "Türk düşmanlığı" konusunda herhangi bir tartışmayı, sorgulamayı gereksiz kılmakta, adeta Hrant Dink'in varoluşsal bir niteliği olarak "Türk düşmanlığı"nı taşıdığı belirtilmektedir. Kalıpsal, demagojik bir düşünce sistemine dayanan faşizmin bu özelliği ile düşmanla herhangi bir ortak nokta bırakılmamakta, onun insan olma vasfı adeta yok edilmektedir. Gerçekten de Hrant Dink ile ilgili yaratılan bu hava daha sonra Hrant Dink'i öldüren silahın tetiğini çeken Ogün Samast'ın ruh haline şöyle yansımıştır:

> *(…)Dink cinayetinin tetikçisi 17 yaşındaki O.S. ile görüşen, geçmişini, aile, okul, arkadaş ilişkilerini ve cinayeti anlattıran, psikolojik testler yapan uzman psikolog Derya Deniz ve sosyal hizmet uzmanı Şebnem Ergündüz ayrıntılı bir 'Sosyal İnceleme Raporu' hazırladı.*
> *O.S. kendisiyle olay anında neler hissettiğini soran uzmanlara Dink'i bir anda karşısında görünce herhangi bir gerginlik yaşamadığını söyledi. O.S., 'Seri katiller gibi hedefime kilitlendim ve vurdum' ifadesini kullanırken vurduğu insanın bir Ermeni olduğunu ve bunu hak ettiğini savundu. 'Hem Türk düşmanı hem de İstanbul gibi bir yerde yaşıyor, gitsin ülkesinde yaşasın' diyen O.S. Dink'i arkasından vurmuş olmanın kendisi için önemli olmadığını çünkü her ne şart altında olursa olsun onu gördüğü yerde vurmaya kararlı olduğunu özellikle vurguladı. Hrant Dink'in bir ailesi olduğunu ise hiç tahmin etmediğini söyledi."*[193]

Hrant Dink'i insanlık dışı bir noktada tasvir eden yazılar Önce Vatan Gazetesi'nde, özellikle "Bugünlük" adı verilen başyazılarda devam etmiştir. Orhan Kilerlioğlu'nun 1 Mart 2004 tarihinde "Bugünlük" köşesinde yayınlanan "*Türk Kanının Zehiri*" başlıklı köşe yazısı şöyledir:

[193] Kemal Göktaş, **"Bir bebekten nasıl katil yaratılır?"**, Vatan Gazetesi, 12 Mayıs 2007

"Kainatın tabi seyri içerisinde sayısız beşeri illetlerin şifası olan Türk'ün asil kanı, tarih boyunca esaretten, cehaletten, vahşetten kurtarıcı olmuş…İnsanoğluna hürriyeti., adaleti, sevgiyi, yardımı, ilmi ve merhamete tanıtıp sevdirerek milletlerin hasretle bekledikleri biricik şifa timsali vasfını korumuştur…

Hayat kadar aziz ve mukaddes Türk kanı, bu müstesna ve asil mevcudiyeti ile, dosta güven, düşmana korku oluşu yanında, zehirli ve kahredici özelliğe de sahip bulunmaktadır…

Türk'ün kanı, tarihin her devrende insanlık düşmanlarını, huzur ve pürriyet düşmanlarını zehirli tesiri ile itlaf etmiştir…

Kan sarhoşu insanlık cellatları için daima zehirli olmuştur…Türk'ün kanı Türk devletinin ekmeğini yiyip, ona ihanet eden, Türk'ün cömertçe sunduğu nimetlere isyan eden, arkadan vuran, kahpe ruhlu Türk düşmanlarına zehirdir… Türk'ün kanı, Türk Devleti'nin lütuf ve nimetlerinden tarih boyunca en çok istifade edip, nimet ve lütfe karşı her fırsatta küfran içinde olmuş, devlete isyanı, Türk'e soykırımı tatbik etmeyi, Türk yurduna saldırmayı, anne karnındaki bebekleri hançerlemeyi adet haline getirmiş, sadık görünüp kahpece arkadan vuranlara zehirli olmuştur.

Türk'ün kanı bugün de tarihte olduğu gibi, Ermeni ırkdaşlarını Türk devleti'ne karşı kışkırtan, Türk yurdunda Türklüğe, Atatürk'e alçakça saldıran huzur düşmanları için zehirdir…

İnsanın tükürüğü yılanın ağzında zehir olup, zehir aşılayacı bu sürüngeni tesirsiz hale getirdiği gibi, insan suretindeki Ermeni tarihçisi sürüngenlere de Türk kanının zehirli vasfını içtimai şifa niyetine göstermek lazım."[194]

Hrant Dink'e yönelik küfürlerin dozajını artırarak devam eden yazar, *"insan suretindeki Ermeni tarihçisi sürüngenlere de Türk'ün kanının zehirli vasfını içtimai şifa niyetine göstermek lazım"* ifadesiyle çok açık biçimde Dink'in öldürülmesi çağrısı yapmaktadır.

Orhan Kilerlioğlu, Dink ve Agos'la ilgili olarak 2 Mart 2004'de, aynı köşeden *"Agos'un Saldırısı"* başlığı altında şunları yazmıştır:

[194] Orhan Kilerlioğlu, **"Türk Kanının Zehiri"** Önce Vatan, 1 Mart 2004

"(…)Bir asırdan fazladır, devletimize, milletimize, diplomatlarımıza en kahpece saldırıları devam ettiren, Türklük ve insanlık düşmanı kızıl ruhlu Ermeni eşkiyanın yeniden canlanmasına çabalayan Ermeni tarihçisi AGOS Gazetesi bir salyalı kuduz dehşeti tavrında Türklüğe ve Atatürk'e saldırma pervasızlığını sergilemeye devam ediyor…

Ermeni nankörlüğüne misal AGOS Gazetesi, kan sarhoşu Ermeni çetesinin alçak ve aşağılık bozuk kanını Türk damarından vehmederek, bunu hırlayış şeklinde ifade etmekten çekinmiyor, aynı zamanda Atatürk'ün Türk Gençliği'ne hitabesine de saldırıya da çabalıyor….

Sicili bozuk Ermeni Tahrikçisi AGOS'un saldırılarına dur denmeyecek mi?

Hayvan bile komşunun tarlasına keyfince dalamazken AGOS'a bu hayvani başıboşluktan beter tecavüz cesaretini veren kimdir ve nedir..

Ermeni diasporasının Türkiye'de AGOS'a söylettirdiklerine hakettikleri cevap verilecek?.."[195]

Önce Vatan'la aynı kulvarda yayın yapan, ancak daha geniş bir okur kitlesine ulaşan Yeniçağ Gazetesi'nde de Arslan Tekin'in, 25 Şubat 2004 tarihli "'Türk'ün zehirli kanı' ne demek oluyor!" başlıklı yazısında hedef Hrant Dink ve sözleridir:

"Hrant Dink Türk milliyetçiliği ile alay ederek Ermeni milliyetçiliği yapmıştır. Onun milliyetçiliği meşru, Türk milliyetçilerininki gayri meşru!..

Bu cümleden bu netice çıkmaktadır.

Üstelik üslup yapacağım diye, Mustafa Kemal'i de alaya almıştır. 'Asil damar' meselesi Mustafa Kemal'in Gençliğe Hibatebesi'nde hepinizin bildiği gibi şöyledir: 'Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur.'

Hrant Dink bu cümleyi yazı dizisinin hangi paragrafı ile bağlantılı görürse görsün, herşey vazı…

Bu cümleyi başka türlü anlamak mümkün değildir. Türk milliyetçiliığine karşı şuur altında yatan düşmanlık… ('Münhasıran' Türk milliyetçiliğine düşman 'Türk' yazar çizerin istemediğiniz kadar mebzul olduğu bir ülkede Ermeni Hrant Dink'in 'düşmanlığını' bir nebze anlamak mümkündür! (…)

[195] Orhan Kilerlioğlu, **"Agos'un Saldırısı",** Önce Vatan Gazetesi, 2 Mart 2004

Hrant Dink bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır. Lozan Antlaşması'nda azınlıklara tanınan haklardan istifade etmektedir. Onun Türkleri sevmesini, hele Türk milliyetçiliği ile dost olmasını beklemiyorum.
Ama bu kadar aleni bir düşmanlığa meyil etmesi düşündürücüdür. (…)"[196]

Önce Vatan Gazetesi'nde Dink ve Ermeniler aleyhine başlatılan bu kampanya egemen medyada da destek bulmakta zorlanmamıştır.

Dink'in yargılanmasına ve 6 ay hapis cezası almasına neden olan bu yazısındaki ifadenin Som'un ilk yazısında seçilmiş olması önemlidir. Çünkü bu Dink'in hedef haline gelen bir siyasi figür olmasında kilometre taşıdır. Bu sözlerin bağlamından koparılarak alıntılandığında kamuoyundaki algısının nasıl olacağı da Dink'i hapse mahkum eden mahkeme kararının gerekçesinde şöyle belirtilmiştir:

"Her ülkenin kendine göre değerleri vardır. Öyle ülke vardır ki bayrağından şort yaparsın, hoşgörülür. Öyle ülke vardır ki ineğine dokunursun, infial yaratır. Öyle millet vardır ki kan dedin mi akla bu toprakların her santiminde bulunan ecdat kanı gelir. (…)Bu toprağın her karesi kanla sulanmıştır. Atatürk, bu vatanın bu kanla kurtulduğunu gayet iyi bildiği için, gençliğe her zor koşulda muhtaç olduğu kudretin bu kanda olduğunu söylemiştir. Oysa sanık, bu kanın zehirli olduğunu ifade etmiştir. Bu Türk atalarına, şehitlere, milleti meydana getiren değerlere saygısızlıktır ve tabii ki aşağılayıcı, inciticidir.(…)
Olayımızda da sanık öyle ustalıkla hareket etmiş. Öyle iyi hazırlanmış, tutmuş Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Cumhuriyetini emanet ettiği, Türk Gençliğine Hitabetinde yer alan 'muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur' bu çok önemli sözü Türklüğü küçük düşürücü, incitici bir üslupla 'Türk'ten boşalacak o zehirli kanın verini dolduracak temiz kan Ermeninin Ermenistan'la kuracağı asil

[196] Arslan Tekin, **"Türk'ün zehirli kanı ne demek oluyor!"** Yeniçağ Gazetesi 25 Şubat 2004

damarında mevcuttur' şeklinde değiştirmiş, tabir yerinde ise tavşan kaç tazı tut demiştir."[197]

Nitekim mahkemenin bu gerekçeli kararı da gazetelerde Dink'in suçlanmasına vesile olmuştur. Hürriyet Gazetesi mahkemenin gerekçeli kararına ilişkin haberinde "*Ata'nın sözlerini çarpıttı*" başlığını kullanmıştır. Mahkemenin gerekçeli kararındaki bir ifadenin kısaltması olan bu başlıkta herhangi bir tırnak işaretinin kullanılmaması dikkat çekicidir. Çünkü tırnak işareti kullanılmayan ifadeler gazetenin kendi ifadeleridir. Okur da tırnak işareti içinde verilen başlıktaki ifadenin bir alıntı olduğunu bilir. Haberin ara başlıkları ise dikkat çekicidir: "(Düşünce özgürlüğü) *Sınırsız değil", "Saygısızlık" , "Suçu sabittir", "Özel kasıt var".* [198]

Irkçı yayın organlarında ise mahkemenin bu kararı, Dink'in suçluluğunun kanıtı olarak sunulmuş, milliyetçi ifadelerle yüklü gerekçeli karara da geniş yer verilmiştir.

"Türkler'e hakaret eden Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink davasına ilişkin hazırlanan gerekçeli kararı herkesin okuması gerekir. (…)"[199]

Öyle ki, Hrant Dink'in yargılanması sürecinde Dink'i suçlamaya yönelik bir ifade kullanmamaya dikkat eden bazı gazeteler de mahkeme kararının gerekçesini haberleştirirken; bir mahkeme kararı için oldukça şaşırtıcı ve

---

[197] Kemal Özmen **"Kan Dedin mi Akla Ecdat Kanı Gelir…",** 19 Ekim 2005 , Bianet, (http://eski.bianet.org/2005/10/19/69042.htm)
[198] Ayşegül Usta, **"Ata'nın sözlerini çarpıttı",** Hürriyet Gazetesi, 30 Kasım 2005
[199] **"Hrant Dink, davasında tokat gibi karar",** Ortadoğu Gazetesi, 30 Kasım 2005

subjektif, sanığa karşı hasmane ifadeler taşıyan bir gerekçenin kaleme alınmış olunması üzerinde durmamışlardır. Örneğin Yeni Şafak Gazetesi, haberi mahkemenin gerekçesinde geçen bir ifadeden alıntılayarak vermeyi tercih etmiştir: *"Kan deyince akla ecdat kanı gelir".*[200] Milliyet Gazetesi de mahkemenin gerekçeli kararını, tıpkı Yeni Şafak gibi gerekçeden bir ifadeyi başlığına taşıyarak sunmayı tercih etmiştir: "*Bu toprakların her karesi kanla sulandı.*[201]" Zaman Gazetesi de haberi *"Dink, Atatürk`ün sözlerini çarpıtıp, Türkleri aşağıladı"* başlığıyla vermiştir. [202]

Hrant Dink'e verilen bu ceza, Milliyet Gazetesi yazarı Melih Aşık tarafından bir karşılaştırma yapılarak ele alınmıştır:

> *"Ermeni asıllı yazar Hrant Dink , 6 ay cezaya çarptırılmasına, ceza tecil edilmesine rağmen üzülmüş. Ülkeyi terk etmekten söz etmiş... Ceza hukuk dışı güdülerle verildiyse elbet üzülünür, kınanır. Hrant kardeş... Sen haksız bir mahkeme kararına haklı olarak üzüldün... Peki 70 milyonluk bir ulusu , herhangi bir yargı kararı olmadan kendisinden önce yaşanmış olaylardan dolayı 'soykırım suçlusu' ilan ederken bunda da bir haksızlık görüyor musun? Görmüyor musun?"*[203]

Melih Aşık'ın yaptığı bu karşılaştırma, Dink'in düşüncelerinden ötürü suçlu ilan edilmesinin vehametini gizlemekte ve adeta Ermeni'lerin soykırım iddialarına karşılık olarak verilmiş bir yanıt gibi sunulmaktadır.

Sabah Gazetesi'nde, Erdal Şafak'ın Hrant Dink'in öldürülmesinden sonra yayınlanan köşe yazısında verdiği çok önemli bir bilgi, kamuoyunda

---

[200] **"Kan deyince akla ecdat kanı gelir"**, Yeni Şafak Gazetesi, 30 Kasım 2005
[201] **"Bu toprakların her karesi kanla sulandı"** Milliyet Gazetesi, 30 Kasım 2005
[202] **"Dink, Atatürk`ün sözlerini çarpıtıp, Türkleri aşağıladı"** Zaman Gazetesi, 30 Kasım 2005
[203] Melih Aşık, **"Hrant Dink'e soru",** Milliyet Gazetesi, 30 Kasım 2005

Dink'e yönelik oluşan yargının Dink'in davalarına bakan hakimler üzerinde nasıl bir etki yarattığını ve bu durumun hakimlerin siyasal tavırlarıyla birleştiğinde nasıl bir manzara oluşturduğunu da ortaya koymuştur:

> "*Geçen yılın sonbahar aylarıydı. Hrant Dink davalarına bakan yargıçlardan biriyle tesadüfen bir araya geldik. Sohbet sırasında Dink'in 'Mahkum olursam Türkiye'yi terk ederim' sözünü hatırlattık. Yargıç bıyık altından güldü ve başımızı döndüren bir yanıt verdi: 'Ya sevecek ya terk edecek. Başka seçeneği yok!*'"[204]

Şafak'ın bu yazıyı kaleme aldığı tarih Hrant Dink'in öldürülmesinden yaklaşık 6 ay sonra, hâkimle bir araya gelmesinden ise yaklaşık 10 ay sonradır. Bu kadar süre Türkiye'nin gündemde en çok konuşulan davalarından olan Dink davasında, karar verici pozisyonda olan hâkimin söylediği sözlerin yayınlanmaması dikkat çekicidir. Öncelikle hâkimin bu sözlerinin haber değeri taşıdığı mutlaktır. Ancak hâkimin yazılmamak kaydıyla bu sözleri söylediği düşünülebilir. Olay böyle olmuşsa Şafak'ın bu sözleri cinayetten sonra yazması yine gazetecilik kurallarına aykırıdır. Ancak anlaşılan hâkim yazılmamak kaydıyla konuştuğunu belirtse bile bu tür bir bilginin okurdan saklanmasının sorumluluğu yazara aittir. Dink öldürüldükten sonra ve faillerin yargılanmasının arifesinde yazılan yazıda bu sözlere yer verilmesi bu sorumluluğu ortadan kaldırmamaktadır.

Hrant Dink ise yaptığı haber üzerinden başlayan tartışmanın kendisinin hedefe konulduğu bir süreci başlattığını Anka Ajansı'na verdiği ve "*En çok*

[204] Erdal Şafak, **" Büyük Resim"** Sabah Gazetesi, 2 Temmuz 2007

Türk düşmanı demelerine üzüldüm" başlığıyla yayınlanan demecinde ortaya koymuştur:

> *"AGOS Gazetesi Yayın Yönetmeni Hrant Dink, Türk düşmanı gibi gösterildiği yazıyı Türklerle Ermenilerin nasıl bir arada yaşayabileceğini göstermek amacıyla yazdığını söyledi. Suçlamalar nedeniyle AGOS'u kapatmayı bile düşündüğünü belirten Dink, bu kararını, Türkiye'nin AB üyeliğine zarar verebileceğini düşünerek uygulamadığını açıkladı.*
> *Kendisi ve gazete hakkında, bir kaynaktan yürütüldüğüne inandığı bir kampanya başlatıldığını savunan Dink, Ermeni kimliğine yönelik kaleme aldığı 8 yazıyı içeren bir diziden cımbızlanan bazı cümlelerle Türk düşmanı gibi gösterilmeye çalışıldığını kaydetti. Dink, şunları söyledi:*
> *"Buna çok üzüldüm. Çünkü tam tersi için çalışan bir yazarım. Beni suçladıkları yazılarda Türk ve Ermeni kimliklerinin nasıl birlikteliklerini, bir araya gelebileceklerini analiz etmeye çalışıyordum. Temel konum, diasporadaki Ermenilerin kimliğidir. Diaspora Ermenilerine kimliklerini kazanmaları için Türk düşmanlığından kurtulmaları gerektiğini söylüyorum.(…)"* [205]

Ancak Dink'in yoğun bir ırkçı kampanyanın hedefi haline geldiği günlerde yapılan bu ajans haberi egemen medyada kendine yer bulamamış, sadece Hürriyet Gazetesi'nin internet sayfalarında yayınlanmıştır.

Irkçı yayın organlarında Hrant Dink aleyhine başlatılan kampanya, ırkçı örgütlerin Agos Gazetesi ve Hrant Dink'i hedeflerine almalarına neden olmuştur. Bu yayın organlarında yayınlanan yazıların en önemlilerinden biri Ortadoğu Gazetesi'nde Alican Satılmış'ın kaleme aldığı ve Dink'e yönelik düşmanlık duygularını açığa vuran yazıdır:

---

[205] Hrant Dink, **"En çok Türk düşmanı demelerine üzüldüm"** Anka Haber Ajansı Bülteni, 6 Mart 2004

"(…)AKP iktidarından cesaret alan bazı hainler, içlerindeki zehiri kusmaya başlamışlardır. Ararat filmi dolayısıyla yaptığımız açıklamadan alıntının yer aldığı yukardaki pasajda adı geçen Ermeni 'Agos' gazetesi genel yayın yönetmeni 'Hrant Dink' gazetesindeki köşesinde bakın neler yazmaya cesaret ediyor:'Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur. Yeter ki bu mevcudiyetin farkında olunsun.'

Şimdi ilgililere (belki de ilgisiz demek daha doğru olur) soruyoruz:

Aynı şeyleri biz 'Ermeni'den boşalacak o zehirli kan…' şeklinde yazsak, bunun bir yaptırımı yok mudur ? AB müktesebatına, Kopenhag Kriterlerine uygun mudur; yoksa böyle bir hak, sadece hainlere mi tanınmıştır ?

Oynanan oyun bellidir; Siyonist - Hıristiyan efendileri AKP'ye emredecek, AKP hainlere boş alan açacak, hainler de her türlü ihaneti sergileyecektir.

Önce tepkileri ölçmek için Ararat filmini gündeme taşıdılar, daha sonra 'masum azınlıklar' kinlerini rahatça boşaltsın diye AKP iktidarı önlerindeki engelleri kaldırdı ve onlar da harekete geçti. Fakat unutulmasın ve bilsinler ki bu devran böyle devam etmeyecektir. Tanrı Türkü Korusun Ve Yüceltsin."[206]

Aynı zamanda Ülkü Ocakları Genel Başkanı olan Alican Satılmış'ın bu yazısının yayınlandığı gün, Agos Gazetesi önünde ırkçı bir gösteri yapılmıştır. Hrant Dink'in suç duyurusunda bulunmamasına karşın, Dink'e destek veren bir grup aydın Dink'e yönelik bu ırkçı gösteri nedeniyle suç duyurusunda bulunmuştur. Suç duyurusunda olay şöyle anlatılmıştır:

"26 Şubat 2004 Perşembe günü (…) İstanbul Ülkü Ocakları üyesi bir grup, MHP Şişli ilçe binası önünden 'Ya sev ya terk et', 'Kahrolsun Asala' sloganları atarak, Pangaltı'da bulunan Agos gazetesi binasına doğru yürüyüşe geçti. Gazete binası önünde grup adına açıklama yapan Ülkü Ocakları İstanbul İl Başkanı Levent Temiz, Agos gazetesinin yayın politikası ve bazı yazarlarıyla toplumsal barışı bozacak arayışlar içersine girdiğini iddia etti. Temiz 'Türk milletinin onurunu zedeleyecek yaklaşımları şiddetle kınıyoruz. Hrant Dink yazdığı bir yazıda 'Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan Ermenilerin Ermenistan'da kuracağı asil

[206] Alican Satılmış, **"Masum Azınlıklar Canavarlaşırken"** Ortadoğu Gazetesi, 26 Şubat 2004

damarında mevcuttur' diyor. Hrant Dink bundan sonra bütün öfkemizin ve nefretimizin hedefidir, hedefimizdir' diye konuştu." [207]

Hrant Dink'in açıkça hedef alındığı ve tehdit edildiği bu gösteri Gündem ve Yeniçağ Gazeteleri dışında hiçbir gazetede haber yapılmamıştır. Yukarıdaki alıntıda yer alan haber ise Dink öldürüldükten sonra yazılmıştır. Oysa bir gazetecinin polislerin gözü önünde tehdit edilmesiydi söz konusu olan ve egemen medya bunda bir haber değeri görmemiştir.

Protestoyu haber yapan Yeniçağ Gazetesi ise bu tehditkar eylemden övgüyle bahsetmiştir:

"Agos gazetesinin 13 Şubat 2004 tarihli sayısında, Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink köşesinde Türk milletine ağır hakaretler etmiş, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesine atfen; 'Türk'ten boşalacak o zehirli kanının yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarlarda mevcut' demişti. Hrant Dink bununla da yetinmeyip, Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğunu iddia etmişti. Bu gelişmeler üzerine gazetenin Şişli'deki binasının önüne gelen yurtsever gençler uzun süre slogan atarak gazetenin yayın politikasını protesto ettiler. Burada bir basın açıklaması yapan İstanbul Ülkü Ocakları İl Başkanı Levent Temiz, Agos Gazetesi ve Hrant Dink'in Türkiye'nin toplumsal düzenini bozmaya çalıştığını söyledi. (…)" [208]

Dink'in Türk Ceza Kanunu'nun "Türklüğü aşağılamak" suçunu düzenleyen 301. maddeden yargılanmasına neden olacak sözlerini ilk kez gündeme getirmekle övünen Önce Vatan Gazetesi'nde ise bu eylem, Abdullah Akosman imzalı yazıda büyük bir heyecan ve övgüyle karşılanmıştır:

---

[207] Celal Başlangıç, **"Hepiniz Hrantsınız, aman öyle kalın!"**, Radikal Gazetesi, 22 Ocak 2007

[208] Hüseyin Çolak, **"Agos, Düzenimizi Bozamaz"** Yeniçağ Gazetesi, 27 Şubat 2004

"Türk basınında ilk kez gazetemizde gündeme getirilen, Ermeniler'in haftalık olarak İstanbul Şişli'de yayınladıkları AGOS Gazetesi'ndeki Sapparigce isimli köşesinde Hrant Dink, "Ermeni kimliği üzerine" isimli yazısında: "Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarinda mevcuttur" ifadesi, ulusunu seven tüm Türkleri rahatsiz etmistir. Yayınımız üzerine, Ülkü Ocakları ve Doğu Perinçek'in İşçi Partisi mensupları bir protesto yürüyüşü tertip etmişlerdir. Yazıyı yazarken, Türk Milletine hakareti uygun gören AGOS Gazetesi personeli, protesto karşısında nereye kaçacaklarını şaşırmışlardır." [209]

Radikal Gazetesi yazarı Yıldırım Türker 7 Mart 2004 tarihli köşe yazısında medyanın haber değeri görmediği olaya ilişkin şunları yazmıştır:

"*(…)Olağanüstü önlemlerle gazete ve çalışanlarını koruma altına almış olan polis, göstericilere müdahale etmedi. Anlaşılan tehditçi ırkçı militanlar, demokratik gösteri hakkını kullanan vatandaşlar kapsamında değerlendiriliyordu. (…)*

Yalnız Özgür Gündem ve Yeni Çağ'ın haber olarak yansıttığı bu olay karşısında basının tutumunu nasıl açıklamak gerekiyor? Haber değeri taşıması için kan dökülmesi, bomba atılması mı gerekiyordu? Yoksa bütün basın organları toplu olarak kafa kafaya verip en fazla 30 kişinin gerçekleştirdiği bu olayı duyurmanın toplumun birlik - beraberlik-dirlik-düzenliğine zararı dokunacağına mı karar vermiştir? Basın Konseyi, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin sessiz kalmasını kim, nasıl açıklayabilir? Görmediğimiz, bilmediğimiz, başımızı uzaklara çevirdiğimiz takdirde bu topraklarda kan dökmeye yeminli ırkçı örgütlenme zamanla kendiliğinden eriyip gidecek midir? Ermeni vatandaşların, başlarına gelen saldırı ve tehdit olaylarının görmezden gelinmesi karşısında güvence duygularının tahrip olması hiç mi önemli değildir? Basın ve Emniyet bir ağızdan onlara, 'ben gerektiğinde canını korurum, yeter ki sen sesini kes' mi demektedir? Yoksa için için böyle bir gözdağı vermenin zamanı geldiğine mi inanmakta söz konusu merciiler.

(…)20-30 değil, bir kişinin bile ırkçı ayrımcı tehditkâr bir dili kuşanması karşısında bütün toplumun şiddetli tepki göstermesi gerek. Bu çapaçul milliyetçi milislerin devletle ve Cumhuriyetçi-Kemalist-mubahçı teorisyenleriyle dirsek temasına dikkat etmeliyiz. Ermeniler korku ve huzursuzluk içinde. Siz ne alemdesiniz?" [210]

[209] Abdullah Akosman**, "Ermeni İşbirlikçileri Rahatsız"** Önce Vatan Gazetesi, 3 Mart 2004
[210] Yıldırım Türker, **"Görünmeyen Saldırı"**, Radikal İki, 7 Mart 2004

Hrant Dink ve Agos Gazetesi'ne yönelik ürkütücü sözlerin sarf edildiği bu eyleme Yıldırım Türker gibi karşı çıkan yazarlardan biri de Akşam Gazetesi'nden Ayşe Önal olmuştur. Önal, 29 Şubat 2004'de Akşam Gazetesi'nde yayınlanan yazısında şunları yazmıştır:

> *"Bu makus ülkede eşini zor bulacağınız bir adam, zor zamanlarımın dostu, düşünce yoldaşım, Hırant Dink, pavyon kabadayılarınca tehdit edildi, taciz edildi, hakarete uğradı. Ülkü ocakları Agos Gazetesi'ni, çalışanlarını tehdit edip, yönetmeni Hırant Dink'i alenen hedef gösterdi.*
> *Sahneden silinmek üzere olan bu bıyıklı güruhla bir ilgim yok. Dünyaya geldiğime pişman ederler diye sindiğimi sanmayın. Ölmek korkusunu takmayacak kadar ölümcül hatıralardan geliyorum. Çıtamı erkek kabadayılar güruhuyla denkleyemem.*
> *Hırant'a ağıt yakmaya gerek yok. Başörtüsü konusunda 'anneannem de örtünürdü ama niyeti dini değildi,' saçmalıklarında olduğu gibi, 'Ermeni kardeşlerimiz korumamız altındadır,' ensest potansiyelli ağabeylik gösterisi midemi bulandırıyor.*
> *Hırant, insan hakları ve özgür düşünce idealinde timsahlar tarafından parçalanacağını bilerek yola koyulmuştu.*
> *Derdim, Türkiye Ermenileri'ni barış bayramlarında etinden, sütünden, derisinden faydalanacağı kurbanları sanan, sopa gördüğünde de onları linçte yapayalnız bırakan Türkiye'nin yüksek ahlaksız özgürlük cemaatidir."*[211]

Ayşe Önal'ın bu yazısı Yeniçağ ve Önce Vatan gazetelerinde tepkiyle karşılanmıştır. Yeniçağ Gazetesi köşe yazarı İsrafil Kumbasar, 2 Mart 2004 tarihli *"Hrant, Ayşe, Etyen"* başlıklı yazısında "Bir açıklama" duyurusu altında Ülkü Ocakları Genel Merkezi'nin konuya ilişkin açıklamasına yer vermiştir:

> *"BİR AÇIKLAMA: (…) 'Kendi ülkesinde Türklüğüne sövdürmeyecek kadar şeref ve namus taşıyan' bir zihniyetin refleksi olan Ülkü Ocakları'nın bu tavrı, Ayşe Önal denen satılmış kalemin canını sıkmış olmalı ki, Akşam Gazetesi'nde yazdığı 'Erkek ülkenin milli kabadayıları' yazısı ile 'Yoldaşım, dostum' dediği Hrant Dink üslubuyla yerden yere vurulmuştur.*

[211] Ayşe Önal, **"Erkek ülkenin milli kabadayıları"**, Akşam Gazetesi, 29 Şubat 2004

Ermeni 'Agos' Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink ile hangi meslek dışı ilişkilerde 'dostluk ve yoldaşlık' kazandığı belli olmayan Ayşe Önal, Hrant Dink'in üzüntüsünü Türk milliyetçilerine ve onların uğruna her şeylerini feda edecekleri Türklüğüne saldırarak kapatmaya çalışmıştır.

Ahlaksızlığını kaleminin mürekkebinden damla damla akıtan Ayşe Önal, Türklüğüne sahip çıktı diye 'ülkücüleri' kabadayılıkla suçlamış ve Ermeni sövgücülerin yanında yer alarak onlarla dostluğunu ilerletme yoluna gitmiştir.

Hrant Dink'in Türklüğe saldırısını hiçbir şey olmamış gibi karşılayan ve bunun karşısında demokratik tepkisini ortaya koyan ülkücülere, Türk'ün vatanında kalemi ile saldırı yapan Ayşe Önal, sen hangi ülkede yaşıyorsun, kimin adına çalışıyorsun? Hrant Dink ile üzüntü paylaşarak oynaşmaların sana Türk milliyetçilerine ve Türklüğe saldırma hakkı mı veriyor?

Türkiye'deki demokrasi senin Hrant Dink gibi 'düşünce yoldaşlarının, hayat arkadaşlarının' Türklüğe saldırmasında araç mı olmalı?

Türk milletine 'Türk'ten boşalacak o zehirli kan' gibi cümlelerle saldıran Hrant Dink'i protesto ettikleri için 'ülkücülere özür diletmekten' bahseden senin, akli dengen yerinde mi acaba?

Ülkücüleri Türklüğü savunmaktan suçlu bulup, 'özür diletecek' hiçbir güç ve kuvvet yeryüzünde peydah olmamıştır.

Türk milletine saldırıda bulunan Ermenilerin yanında kaleminden irin fışkıran ve onların safında oynaşan Ayşe Önal'a Türkiye'de yaşadığını hatırlatıyor ve böylesi bir karaktersizliğe müsaade eden Akşam Gazetesi'ni Türk milleti ve Türk milliyetçilerinden özür dilemeye davet ediyoruz.

Ülkü Ocakları Genel Merkezi"[212]

Ülkü Ocakları'nın açıklamasında Ayşe Önal kadın kimliği nedeniyle aşağılanmaya çalışılmıştır. Açıklamada, cinsel imalar içeren "*Ermeni 'Agos' Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink ile hangi meslek dışı ilişkilerde 'dostluk ve yoldaşlık' kazandığı belli olmayan Ayşe Önal"*, "*Hrant Dink ile üzüntü paylaşarak oynaşmaların"* ve *"Türkiye'deki demokrasi senin Hrant Dink gibi 'düşünce yoldaşlarının, hayat arkadaşlarının' Türklüğe saldırmasında araç mı olmalı?"* ifadeleriyle Önal'a saldırılmaktadır.

[212] İsrafil K. Kumbasar, **"Hrant, Ayşe, Etyen"** Yeniçağ Gazetesi, 2 Mart 2004

Ayşe Önal'ı suçlayan bir başka yazı Önce Vatan Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Abdullah Akosman tarafından yazılan 3 Mart 2004 tarihli *"Ermeni İşbirlikçileri Rahatsız"* başlıklı köşe yazısında Önal'ın yazısından bir bölüm aktarılarak şu değerlendirme yapılmıştır:

> *"Ülkü Ocakları'nın bu tepkisini 29 Şubat 2004 tarihli Aksam Gazetesindeki köşesinde eleştiren Ayşe Önal'ın Ermeniler'in avukatlığına soyunduğunu ibretle gördük. (…) Hrant Dink'in ulusumuza yaptığı hakareti görmeyen Ayşe Önal, ağır hakaretlerini milletimize sarfetmekten kendini alamamıştır.. Takdiri okurlarımızın değerlendirmesine bırakıyoruz."*

Yeniçağ Gazetesi, 9 Ekim 2004 tarihinde, Hrant Dink'in Avrupa Birliği sürecinde Türkiye'de yapılan reformları övdüğü "*Hoş gidişler ola…"* başlıklı yazısını tamamen çarpıtarak *"Ermeni'ye Bak*" başlıklı bir manşet haber yapmıştır.

Hrant Dink, 7 Ekim 2004'de Birgün Gazetesi'nde yayınlanan köşe yazısında "*21. yüzyılın en büyük projesi olan Avrupa Birliği'ne doğru kimi zaman yavaş kimi zaman süratle yol alıyoruz ve işte önemli bir dağı daha aştık. Bundan sonrasında artık demokratik kazanımlarımızı korumaya ve geliştirmeye çalışacağız. Yolun açık olsun Türkiyem... Yolun açık olsun"* cümleleriyle başladığı yazısını *"Dayatmacı, statükocu ve çatışmacı zihniyetler artık uçurumun dibine doğru gidedursun... Ülkem insanlığın en büyük barış projesine doğru yoluna devam ediyor. Hoş gidişler ola... Hoş gidişler ola"*[213] cümleleriyle bitirmektedir.

[213] Hrant Dink, **"Hoş gidişler ola…"** Birgün Gazetesi, 7 Ekim 2004

Yeniçağ Gazetesi ise, *"Ermeniye Bak"* manşetinde Dink'in bu cümlelerle "*Hrant Dink'in AKP'nin AB eliyle başlattığı Türkiye Cumhuriyeti'ni tasfiye sürecinden cesaret aldığı, Birgün gazetesinde yayınlanan yazısına 'Hoş Gidişler Ola …' başlığını kullandığı, bununla Atatürk'ü ve kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni tasfiye etmeyi kastettiği, böylece Hrant Dink'in Atatürk'e dil uzattığı, çünkü bu deyişin Ermeni katliamından kurtulan Türklerin Atatürk'ü karşıladığı '--Hoş Gelişler Ola –Mustafa Kemal Paşa…' türküsündeki özdeyişi çağrıştırdığı, bunun yazar tarafından başlıkta ve yazıda kasıtlı olarak kullanıldığı"*nı iddia etmiştir. "AKP'nin AB eliyle başlattığı Türkiye Cumhuriyeti'ni tasfiye sürecinden cesaret alan Hrant, 'Hoş gidişler ola…' yazısıyla Atatürk'e dil uzattı" ile başlayan haberin spotunda şu ifadeler kullanılmıştır:

> *"KİNİNİ KUSUYOR*
> *HRANT Dink adlı Ermeninin Büyük Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü ima ettiği, 'Hoş gidişler ola…' başlıklı yazısı büyük tepki çekti. Küstah yazıyı okuyan vatanseverler Ermeni Hrant'ın Avrupa Birliği ve teslimiyetçi AKP iktidarından güç alarak Türk milletine hakaret ettiğini savundu. Hrant'ın Ermeni çetelerinin mezaliminden kurtulanların Atatürk'ü karşıladığı 'Hoş Gelişler Ola Mustafa Kemal Paşa' türküsünü diline dolaması, 'kinini kusması' olarak nitelendirildi.*
> *PUSUDA YATIYORDU*
> *VATANDAŞLAR, 'Aklınca, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'le alay etmeye kalkıyor! Ruslarla birlikte olan ve Türk askerini sırtından süngüleyen Ermeni çetelerinin kıçlarına yediği tekmenin acısını çıkarmaya çalışan Hrant, her fırsatta bunu yapıyor' diyerek tepki gösterdi. Bir okurumuz da 'Hoş gelişler ola Mustafa Kemal Paşa' türküsünü 'Hoş gidişler ola…' diye çevirmesi, o ve onun gibilerin 81 yıldır Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı pusuda yattığını gösteriyor' dedi."*[214]

[214] **"Ermeniye Bak!",** Yeniçağ Gazetesi, 9 Ekim 2004

Haberde, altında *"Kıyımı alkışlayan sözde gazeteci!"* yazan Hrant Dink'in bir fotoğrafına da yer verilerek şu ifadeler kullanılmıştır:

> *"Iğdır Soykırım Anıtı (solda) Ermeni çeteleri tarafından kahpece, vahşice ve kalleşçe katledilen Türk vatandaşları anısına yaptırıldı. Bölgede yapılan kazılarda ortaya çıkarılan toplu mezarlarda Ermeni vahşetine maruz kalan silahsız halkın dramını görmezden gelen Ermeni gazeteci Hrant Dink, AB ve teslimiyetçi AKP hükümetinden cesaret alıp Atatürk'e dil uzatmaktan çekinmedi.*

Haberin, gazetenin 8. sayfasındaki devamında "*Tayyip'den cesaret alıyorlar"* başlığı, üst spotunda ise *'Ermeni asıllı gazeteci Hrant Dink Türk milletine hakaret etti'* ifadesi kullanılmıştır. Haberde ise, adeta eski Türk filmlerindeki sahneleri çağrıştıran, bilimsel ve tarihsel gerçeklik açısından hiçbir değeri olmamasının yanı sıra haberle de "Ermeni düşmanlığı" dışında hiçbir ilişkisi olmayan bir metin kaleme alınmıştır:

> *"MEZALİMDEN KURTULUŞ*
> *Türk'ün şanlı tarihini yazan büyük önder Gazi Mustafa Kemal Paşa, Kars'a gelişinde bu türküyle karşılanmıştı. Yıllardır ermeni mezalimi altında inleyen Türkler, kurtarıcılarını karşılarında görünce coşku ve heyecan içinde birbirlerine sarılarak bu mutlu günü kutlamışlardı. Çünkü bir gün öncesine kadar, Ermeni çeteleri tarafından minicik yavruları ekmek fırınlarında yakılıyor, hamile kadınlar süngülerle delik deşik ediliyor, zavallı yaşlılar ise balta ve kazmalarla kafaları, vücutları parçalanarak hunharca katlediliyordu. Köyler kan gölüne dönerken kudurmuş Ermeni çeteleri zevk içinde kahkaha atıp, şarap içiyorlardı… Yıllardır komşuluk yapıp ekmeğini yedikleri kadınların el ve ayaklarını kazıklara bağlayıp ırzlarına geçiyorlardı…*
> *Uzmanlar ise yaptıkları araştırmalarda tarihe şu kaydı düşüyorlar: 'Tarih boyunca Osmanlı Devleti'nde baskı ve zulüm yapılmadan rahat yaşayan, dinlerine dokunulmayan, hiçbir etnik zorluğa uğramayan Ermeniler, yalnız ülkenin iç ve dış ticaretinde değil, devlet kurumlarında da üst makamlarda görev alıyorlardı. Ancak Ermeniler, ellerine fırsat geçirdiklerinde kendi dindaşları ve Müslümanlar içinde Türk düşmanları ile işbirliği yaparak kısa bir zaman içinde Türklere karşı, düşmanlıklarını silahsız halkın soykırımı ile tezahür ettirdiler…'*

İşte bu mezalimden kendilerini kurtaran Gazi'yi karşısında gören yaşlı bir kadın, başındaki örtüyü çıkarıp köy meydanına attı ve destanlaşan bu türküsüyle oyununa başladı."[215]

Yeniçağ Gazetesi'nin bu haberine karşı Hrant Dink, Basın Konseyi'ne suç duyurusunda bulunmuş ve Konsey aşağıdaki kararı almıştır:

"(…)*Şikayet konusu yayınları inceleyen Basın Konseyi Yüksek Kurulu (BKYK), 11.11.2004 günlü toplantısında, haberde, 'Ermeniye Bak!' başlığıyla gazeteci Hrant Dink'in Ermeni kimliğinin ön plana çıkarılıp ırkçı bir yaklaşım sergilendiği, Hrant Dink'in 'Hoş Gidişler Ola…' başlığı altında Türkiye'nin AB'ye üyelik yolunda ilerlemesini yorumladığı, Yeniçağ gazetesinin kullandığı hitap tarzıyla yazara karşı zorbalığı özendirme tehlikesi yaratabileceği gerekçesiyle, Basın Meslek İlkeleri'nin 'Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, sağlığı, bedensel özrü, yaşı, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz' içerikli 1. ve 'Şiddet ve zorbalığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır' içerikli 13. maddesinin ihlal edildiği sonucuna vararak, Yeniçağ gazetesinin 'Uyarılmasına' oyçokluğuyla karar vermiştir."* [216]

Basın Konseyi bu kararı oyçokluğu ile almıştır. Karar metninden Basın Konseyi'nin bazı üyelerinin Yeniçağ Gazetesi'nin çarpıtmaya dayalı ırkçı bir yayın yaptığını tescil eden karara karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Karara imza atan ve karşı çıkan üyelerin kimler olduğunu öğrenmek için Basın Konseyi'ne yaptığımız başvuru *"Basın Konseyi kararlarında kimin nasıl oy verdiği ilke olarak açıklanamaz. Ayrıca sözünü ettiğiniz karar tarihinde kararı kabul eden ve etmeyenlerin kayıtları da tutulmuyordu"* şeklinde yanıtlanmıştır.

---

[215] **"Tayyip'den cesaret alıyorlar"**, Yeniçağ Gazetesi, 9 Ekim 2004, s. 8
[216] Basın Konseyi İnternet Sitesi (www.basinkonseyi.org)
(http://www.basinkonseyi.org.tr/modules.php?name=News&file=article&sid=429)

Hrant Dink'in Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesinden yargılanmasına ilişkin haberlerde kullanılan dil de Dink'i suçlu göstermeye yönelik bir dil olmuştur:

> "*Ertelenen cezasına 'uslanmaz' temyizi*
> *Ermeni Konferansı'nı engellemek için mahkeme kararı aldırtmasıyla tanınan avukat Kemal Kerinçsiz ve Mehmet Soykan, Agos Gazetesi yazarı Hrant Dink'e alt sınırdan 6 ay hapis cezası veren ve erteleyen mahkeme kararını temyiz etti. (…) Dilekçede, 'Aynı suçtan başka mahkemelerde davasının olması sanığın benzer suçları işlemeyeceği konusunda uslanma içersinde olmadığını göstermektedir' denildi."*[217]

Hrant Dink'in Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesinden yargılanmasına neden olan sözlerinin "Türk düşmanlığı" olarak lanse edilmesinin ardından, Dink'in açıkladığı görüşlerine yönelik de tepkiler süreklileşmiştir. Çoğunlukla Dink'in söylemek istediklerinden farklı bir mecrada sunulan bu görüşlere yönelik olarak Dink'i aşağılayan çok sayıda yazı kaleme alınmıştır:

> *"Genel alışkanlıktır, Türkiye'de hep dine, devlete, millete küfretmek geçer akçedir. Ne kadar iyi küfrederseniz Türk düşmanlarının nezdinde itibar sahibi olursunuz ve o kadar da prim yaparsınız. Hele AB süreci yaşıyoruz ya ellerine fırsat geçti. İstedikleri gibi atıp tutuyorlar.*
> *Ermeni asıllı Gazeteci Hrant Dink , bildiğiniz gibi Türklüğe alenen hakaretten yargılanıyor. Dink , Antalya'da yapılan Düşünce Özgürlüğü panelinde lafı döndürüp dolaştırıp bu kez İstiklal Marşı'na getirmiş ve bazı bölümleri bölücü bulduğunu söylemiş. Dink efendi, 'Kahraman ırkıma bir gül' bölümüne gelince susuyorum. Herkes kendi ırkına gönderme yapıyor . Bu dizeleri mesela çalışkan halkıma diye değiştirelim' diyor. İşte demokratikleştikçe niyetler birer birer ortaya çıkıyor. Ancak bunlar bertaraf edilmeyecek hadiseler değildir yeter ki, bertaraf edilmek istensin. Atatürk'ün 'Muhtaç olduğun kudret damarlarınızdaki asil kanda mevcuttur' sözünün*

[217] Mutlu Koser, "**Ertelenen cezasına 'uslanmaz' temyizi"** Hürriyet Gazetesi, 14 Ekim 2005

Türkiye düşmanlarına hatırlatılması yeterlidir sanırım. Her ne kadar ırkçı bir yaklaşım olsa da tek çözüm bu yaklaşımda olsa gerek."[218]

Hrant Dink'in çeşitli toplantılarda yaptığı açıklamalar, özellikle ırkçı yayın organları tarafından sıkı şekilde takip edilmiş ve çoğunlukla söyledikleri sözler bağlamından koparılarak ve ırkçı bir görüşün süzgecinden geçerek aktarılmıştır. Bunlar yapılırken Hrant Dink'le ilgili kullanılan sıfatın sürekli olarak *"Türklüğe hakaretten yargılanan Ermeni gazeteci"* şeklinde kullanılması da dikkat çekmiştir.

"Türklüğe hakaretten yargılanan Ermeni gazeteci Hrant Dink , şimdi de Kürtçü stratejistliğine soyundu...
DİYARBAKIR `da katıldığı bir seminerde 'Ermeni soykırımı'nı ima edip sözde nasihatlarda bulunan Hrant Dink , 'Bu topraklarda 150 yıl önce Ermeniler'in başına gelenler eğer dikkatli olunmazsa Kürtlerin de başına gelebilir. Korkuyorum, çünkü olaylar geçmiştekinin aynısı gibi' diye konuştu. (…)"[219]

Hrant Dink'in açıklamalarına yönelik olarak yeni suç duyuruları yapılması da bu yayın organlarının temel yaklaşımları arasındadır. Dink'e Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesinden verilen hapis cezasının ertelenmesine yönelik olarak da sıkça eleştiriler yönelten bu yayın organları Dink'e çok daha ağır cezalar verilmesi için adeta bir kampanya açmışlardır.

"Türklüğe hakaretten 6 ay hapis cezasına çarptırılan Ermeni gazeteci '1915'te yaşanmış olanın anlamı da, adı da vardır. Soykırımdır' dedi. (…)
Her fırsatta Türkiye'ye fesatlık yapan Hrant Dink , Milliyet gazetesinde Derya Sazak'la yapılan söyleşide yine içindeki kini kustu ve '1915`te olanları bizim bir tek kelimeyle anlayacak durumumuz yok, bugün her Ermeni için o tarihte yaşanmış olanın bir anlamı vardır. Adı da vardır,anlamı da. Soykırımdır' dedi.

[218] Faruk Mangırcı, "**Hrant efendi, başka arzun var mı?",** Star Gazetesi, 21 Şubat 2006
[219] **"Hrant kaşıyor"** Yeniçağ Gazetesi, 20 Şubat 2006

SUÇ İŞLEMİŞTİR

Yargıtay eski Başsavcısı Vural Savaş , Agos gazetesi Genel Yayın Müdürü Hrant Dink'in Milliyet gazetesinde yayınlanan söyleşide 'Ermenilerin tarihte yaşadıklarının adı soykırımdır' sözlerinin suç teşkil ettiğini belirtti.

305.MADDE

Savaş , 'TCK `nin 305.maddesini ihlal ettiği açıkça ortada. Hrant Dink , bu açıklamalarının yayınlanacağını bildiği halde bilerek söylemiştir' dedi .

ADALETE BASKI

'Hakim ve savcılarımız ne yazık ki hükümet etkisinin altında' diyen Savaş şöyle devam etti: 'Bundan dolayı Dink'in hakkında dava açılacağından şüpheliyim . Adaletin üzerinde büyük bir baskı var...'

Hrant Dink 305.maddeyi ihlal etmiştir Milliyet gazetesinde yayınlanan söyleşide 'soykırım' safsatasını yine diline dolayan Hrant Dink/in yeni bir suç işlediğine dikkat çeken Savaş , 'Bu suçu basın yoluyla bilerek işlemiştir. Soruya üstüne basa basa 'soykırım' diye cevap veriyor' dedi."[220]

Yeniçağ Gazetesi'nin ve Vural Savaş'ın Dink hakkında işletilmesini istedikleri Türk Ceza Kanunu'nun 305. maddesi "Temel milli yararlara karşı faaliyette bulunmak" suçunu düzenlemekte ve bu suçu işleyenlere 3 yıl ila 10 yıl arasında bir hapis cezası verilmesini öngörmektedir.

Basında Hrant Dink adının bile başlı başına bir "tahrik" unsunu olarak ele alındığını gösteren örneklerden biri Melih Aşık'ın Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde her yıl düzenlenen geleneksel İnak Bayramı'na Hrant Dink'in katılma ihtimali üzerine yazdığı yazıdır:

"Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin geleneksel "İnek Bayramı"nın bu yıl 26 - 27 Mayıs tarihlerinde yapılması gerekiyordu. Fakülte Yönetim Kurulu, bayramı haziran sonuna erteledi... Kararın "İnek Bayramı'nın daha ziyade bir 'eğlence ortamı' oluşturduğu ve ülkemizde son günlerde yaşanan üzücü olaylar karşısında, toplum

[220] **"Hrant Uslanmadı"** Yeniçağ Gazetesi, 30 Kasım 2005

nezdinde yaratacağı olumsuz değerlendirmeler göz önüne alınarak..." verildiği açıklandı.

Bayramın bu gerekçelerle ertelenmesi olağan mı? Görünüşte değil. Ancak Mülkiyelilerin mail trafiğinden anlaşılıyor ki, olayın perde arkasında başka etkenler de var.

Mesela... İki günlük bayram sırasında düzenlenen bir söyleşiye Prof. Baskın Oran'la birlikte Hrant Dink'in katılacak olması. Bu konuda Dekanlığa haber verilmemesi... Diyarbakır'dan Kürtçe müzik yapan bir ekibin festival komitesinin parasıyla davet edilmesi gibi...

Dekanlığın bu gibi etkinliklerde provokatif olaylar çıkmasından kaygı duyduğu söyleniyor... Kısa süre önce Turgut Özakman'ın konuşmacı olarak okula davet edilmek istendiği ama yine tepkilerden çekinilerek davetinöğrencilerce iptal edildiği gazetelere yansımıştı. Düşününüz ki Turgut Özakman'ın okula daveti bile artık mesele oluyor.

Bir sürpriz gelişme de dün yaşanıyor... Mülkiyeliler Birliği, dekanlığın kararına rağmen, 26 Mayıs'ta okulda şenlik düzenleneceğini bildiriyor. Gelişmeler görenleri üzüyor..[221]*.*

Melih Aşık'a göre Turgut Özakman'ın okula davet edilmesinin mesele olması şaşılacak bir şeydir. Oysa Aşık, aynı yazısında Hrant Dink'in, Baskın Oran'la birlikte davet edilmesini kendisi bir mesele olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Dink'in bu şekilde ele alınışı kuşkusuz onun bir siyasal figür olarak Turgut Özakman'ın temsil ettiği ulusalcı çizginin karşısında yer aldığına ilişkin algı ve bu algıya bağlı yansıtmadan kaynaklanmaktadır.

[221] Melih Aşık, **İnek Bayramı,** Milliyet Gazetesi, 26 Mayıs 2006

SONUÇ

Hrant Dink'in kamuoyunda "Türk düşmanı bir Ermeni" olarak algılanmasına neden olan sürecin başlangıcı Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğuna ilişkin haberi ve bu haberin Hürriyet Gazetesi'nde 21 Şubat 2004'de yayınlanmasından sonra Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı açıklamadır. Genelkurmay Başkanlığı kamusal bir tartışmaya açıkça müdahale etmiş ve basından bu tartışmayı sonlandırmasını istemiştir. Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklaması etkisini Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olup olmadığı tartışmasının yeterince yapılmadan kapatılmasına neden olmuştur. Genelkurmay, burada adeta militan bir "eşik bekçisi" rolü oynamaya soyunmuştur ve bunda da başarılı olmuştur.

Açıklamadan sonra basında ağırlıklı olarak bu iddianın haber değeri taşıyıp taşımadığına ilişkin yeni bir tartışma başlamıştır. Genelkurmay Başkanlığı'nın kamusal bir tartışmanın sonlandırılması biçimindeki açıklaması, halkın haber alma özgürlüğü ile basın özgürlüğü kavramları etrafında değil, yine bu açıklamanın sahibi olan Genelkurmay'ın çizdiği "ulusal güvenlik ve resmi ideoloji (Atatürk milliyetçiliği)" paradigması çerçevesinde tartışılmıştır.

Basının çizdiği çerçevede, özgür bir kamusal tartışmanın nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin bir tartışmanın yerini Atatürk milliyetçiliğinin ispatlanması almıştır. Hemen hemen tüm yazarlar Gökçen'in Ermeni asıllı

olduğu iddiası gerçek olsa bile onun tarihsel kişiliğine bir halel getirmeyeceği noktasında tartışma yürütürken Gökçen'in niçin yetim kaldığı, niçin Ermeni kökenli olmasına rağmen kökenlerinden koparılarak bir Türk gibi yetiştirildiği soruları sorulmamıştır. Hatta Gökçen'in Ermeni asıllı olabileceğine şiddetle itiraz edenler ve haberin yayınlanmasını maksatlı bulanlar, Gökçen'in etnik kökeninin saklanmasının düşünülmeyeceğini ileri sürerek tartışmanın gereksiz olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamasından sonra dikkatler, Sabiha Gökçen haberini yapan Hrant Dink üzerine çevrilmiştir. Dink'in kaleme aldığı yazı dizisi içindeki son makalede geçen bir ifade, bağlamından koparılarak alıntılanmış ve Sabiha Gökçen haberini yapan Dink'in nasıl bir *"Türk düşmanı"* olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır. Dink'in cümlelerinin provokatif biçimde sunuluşu etkisini, ırkçı örgütlerin Dink ve gazetesi Agos'a yönelik tehditlerini gazete önünde protesto gösterileri düzenlemeleriyle göstermiştir. Dink'e yönelik ırkçı kuşatma bir yandan gazete sütunlarında kendine yer edinirken bir yandan da Agos Gazetesi önünde ırkçı sloganların atıldığı gösteriler düzenlenmesine kadar varmıştır. Dink'e yönelik bu tehlikeli saldırganlık gazetelerde kendine yer bulamayarak yok sayılmıştır.

Hrant Dink'in Sabiha Gökçen haberinden sonra "bulunan" ve cımbızlanarak alıntılanan cümlesinden ötürü yargılanması sürecinde de gazeteler, düşünce özgürlüğünün savunucusu olmaktan kaçınmıştır. Bilirkişi raporlarında, Dink'in afişe edilen bu cümlesiyle, Türklüğü aşağılama kastının

olmadığı, aksine Ermenileri eleştirdiği belirtilmesine rağmen, Dink sürekli olarak "Türklüğü aşağıladığı için yargılanan Ermeni gazeteci" olarak sunulmuştur. Dink'in düşüncelerini açıkladığı için mahkum olması da egemen medyanın sınırlı bir kesiminde ve Avrupa Birliği ile ilişkiler bağlamında eleştirilmiştir.

Hrant Dink'e yönelik egemen basında yer alan haber ve yorumlarda kullanılan dilin açıkça ırkçı yayın yaptıkları bilinen gazetelerdeki yorumlardan ton olarak farklı olduğu görülmektedir. Buna rağmen egemen basında yansıtılan bakış açısı ile ırkçı yayınlarda yansıtılan bakış açısı arasında çok büyük fark yoktur. İkincisindeki dil, hedef kitlesine uygun olarak daha sivri daha "aksiyoner" iken, egemen basındaki dil daha dolaylıdır. Ancak ırkçı basında Dink'e yönelik dilin böylesine sivri olmasını sağlayan nedenlerden biri kuşkusuz egemen basındaki dilden güç almasıdır.

Hrant Dink örneğinde görülmektedir ki, Türkiye'de egemen kamusal alan ideolojik niteliği ağır basan bir kamusal alandır. Bu kamusal alanda devletin resmi ideolojisinin çerçevesi dışına çıkan haber ve yorumlara zaman zaman yer verilse bile sıklıkla devletin yetkili kurumlarının (örneğimizde Genelkurmay Başkanlığı) kamusal alandaki tartışmalara müdahalesi söz konusu olmaktadır. Özgür bir kamuoyunun oluşturulması için gerekli olan düşüncelerin serbestçe ifadesi, yasalar ve fiili uygulamalarla engellenmekte, yanı sıra egemen kamusal alana farklı görüşlerin sızması önlenmektedir.

Kamusal alan bütün reform söylemlerine rağmen devletin resmi ideolojisinin cenderesi altındadır.

Bu kamusal alanda Türk milliyetçiliği temel değerdir. Irkçı bir ideolojinin argümanları “milli birlik ve beraberlik” söylemiyle sunulmaktadır. Azınlıklar bu kamusal alanda ancak öteki olarak vardırlar ve sıkça tartışma konusu olan Anayasal çerçevenin çizdiği vatandaşlık tanımının bile gerisinde, ırkçı bir ayrımcılığın hedefidirler.

Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesinden açılan bütün önemli davalarda beraat ya da düşme kararları çıkarken Hrant Dink’in Avrupa Birliği sürecine rağmen mahkûm edilmesinde basının Dink’in Ermeni kimliğine yaptığı vurgu etkili olmuştur. Nitekim bu durum Dink’i, mahkûm eden mahkemenin gerekçeli kararındaki hukuk dışı, milliyetçi söylemle kendisini göstermiştir. Dink’in siyasi bir suikastin hedefi olarak seçilmesinde de kuşkusuz basın yayın organlarınca yaratılan kamuoyundaki Dink algısının önemli bir etkisi olmuştur.

KAYNAKÇA

KİTAP VE MAKALELER

Akıllıoğlu, Tekin, "Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler", **Amme İdaresi Dergisi**, C.24, S.2, Haziran 1991

Alemdar Korkmaz - Erdoğan İrfan, **Öteki Kuram**, Erk Yayınları, Ankara, 2005

Aymaz, Göksel, "Doğru İlgi, Gerçek Kanaat", **Evrensel Kültür Dergisi** Sayı 136, Nisan 2003

Bektaş, Arsev, **Kamuoyu, İletişim, Demokrasi**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000

Cangızbay, Kadir, "Globalleşme ve Kamusal Alan", **Kamusal Alan** der: Meral Özbek, Hil Yayınları İstanbul, 2004

Curran, James, **"Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme",** Medya Kültür Siyaset, der. Süleyman İrvan, Ark Yayınları, Ankara 1997

Çaha, Ömer, **İdeolojik Kamusal Alanın Krizi**, (http://www.fatih.edu.tr)

Çaplı, Bülent, **Medya ve Etik**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2002

Duran, Ragıp, “Medya”, **Kavram Sözlüğü - Söylem ve Gerçek**, Editör: Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2005

Fejes, Fred, “Yok Olan İzleyici Sorunu”, **Medya İktidar İdeoloji**, der. ve çev. Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat, Ankara, 2005

Fiske, John, **İletişim Çalışmalarına Giriş,** çev. Süleyman İrvan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003

Forester, John, **“Habermas’ın İletişim Toplum Kuramı”,** Kitle İletişim Kuramları, der. ve çev. Erol Mutlu, Ütopya Yayınları, Ankara, 2005

Frazer, Nancy, **“Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı”**, Kamusal Alan, der. Meral Özbek, Kamusal Alan, İstanbul, 2004

Garnham, Nicholas, **“Medya ve Kamusal Alan”,** çev. Sevda Alankuş, **(**ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=795 - 54k)

Gökçe, Orhan, **İçerik Çözümlemesi,** Turkuaz Yayınevi, Eskişehir, 1994

Habermas, Jurgen, “Kamusal Alan”, **Kamusal Alan,** der. Meral Özbek, Hil Yayınları, İstanbul, 2004

Habermas, Jürgen, **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü,** çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997

Hallen, Daniel C., **"Eleştirel Kuram Persfektifinden Amerikan Haber Medyası",** Kitle İletişim Kuramları, der. ve çev. Erol Mutlu, Ütopya Yayınları, Ankara 2005

Hardt, Micheal – Negri, Antonio, **Çokluk-İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi,** çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004

İnal, Ayşe, **Haberi Okumak,** Temuçin Yayınları, Ankara 1996

İnal, Kemal, "Kanlı Savaş İçin Hesapsız Propaganda", **Evrensel Kültür Dergisi** Sayı 136, Nisan 2003

Iyengar, Shanto, "Siyasette Erişim Yanlılığı: Televizyon Haberleri ve Kamuoyu", **Medya Kültür Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Ark Yayınları, Ankara 1997

Kaboğlu, İbrahim Ö., **Anayasa ve Toplum**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2000

Kapani, Münci, **Politika Bilimine Giriş,** Bilgi Yayınevi, Ankara 1989

Karadağ, Ahmet, "Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 58 Sayı: 3 Yıl: 2003

Kejanlıoğlu, Beybin, “Kamusal Alan”, **Kavram Sözlüğü - Söylem ve Gerçek**, Editör: Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2005

Kejanlıoğlu, Beybin, “Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı”, **Kamusal Alan**, editör: Meral Özbek, Hil Yayın, İstanbul, 2004

Kellner, Douglas, **“Habermas, Kamusal Alan ve Demokrasi: Eleştirel Müdahale”**, Çev: Suat Sungur, (http://www.istanbul.edu.tr/4.boyut/dosya.html)

Marx, Karl – Engels, Frederich, **Alman İdeolojisi [Feurbach]**, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara 1992

Moressi, Enrico, **Haber Etiği – Ahlaki Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi**, çev: Fırat Genç, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006

Noelle-Neumann, Elisabeth, **“Suskunluk Sarmalı Kuramı’nın Medyayı Anlamaya Katkısı”**, Medya, Kültür, Siyaset, der: Süleyman İrvan, Ark Yayınları, Ankara, 1997

Peters, John Durhan – Cmiel, Tenneth, **“**Medya Etiği ve Kamusal Alan” çev. Ümit Hüsrev Yorsal, **Medya Kültür Siyaset**, der. Süleyman İrvan, ARK Yayınları, Ankara, 1997

Polat, Fatih, **“**YDD Diplomasisinin Sonu”, **Evrensel Kültür Dergisi**, Sayı 136, Nisan 2003

Poyraz, Bedriye, **Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik**, Ütopya Yayınları, Ankara 2002

Reese, Stephen D., Shoemaker Pamela, "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi**", Medya Kültür Siyaset**, der: Süleyman İrvan, Ark Yayınları, Ankara 1997

Sancar, Serpil, "Hegemonya", **Kavram Sözlüğü - Söylem ve Gerçek**, Editör: Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2005

Tomlinson, John, **"Kültürel Emperyalizm - Eleştirel Bir Giriş"** çev. Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999

Yaylagül, Levent, **Kitle İletişim Kuramları – Egemen ve Eleştirel Kuramlar**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2006

GAZETELER

Agos

Akşam

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

Önce Vatan

Sabah

Radikal

Yeni Şafak

Yeniçağ

Ortadoğu

Vatan

İNTERNET SİTELERİ

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi (www.ilef.ankada.edu.tr)

Fatih Üniversitesi (www.fatih.edu.tr)

Hürriyet Gazetesi (www.hurriyetim.com.tr)

İstanbul Üniversitesi (www.istanbul.edu.tr)

Medyatava (www.medyatava.net)

Milliyet Gazetesi (www.milliyet.com.tr)

Sabah Gazetesi (www.sabah.com.tr)

Türk Dil Kurumu (www.tdk.gov.tr)

EK 1: HÜRRİYET'TE YAYINLANAN SABİHA GÖKÇEN HABERİ

"*Sabiha Gökçen mi Hatun Sebilciyan mı*

Ersin KALKAN

Ermeni cemaatinin yayın organı Agos Gazetesi'nin iddiasına göre, Antep asıllı Ermenistan vatandaşı Hripsime Gazalyan, "Sabiha Gökçen teyzemdi" dedi.

Antep asıllı Ermenistan vatandaşı Hripsime Sebilciyan Gazalyan, ilk Türk kadın pilotu Sabiha Gökçen'in yeğeni olduğunu iddia etti. Dedesi Nerses Sebilciyan'ın 1915 olayları sırasında öldüğünü söyleyen Gazalyan "İki kızından biri Hatun, diğeri benim annem Diruhi'ydi. Hatun, Sabiha Gökçen'dir ve benim teyzemdir" dedi.

ATATÜRK'*ün manevi kızı ve ilk Türk kadın pilot* ***Sabiha Gökçen'****in Ermeni asıllı olduğu iddia edildi. Ermeni cemaatinin yayın organı Agos Gazetesi'nde yer alan habere göre,* ***Sabiha Gökçen*** *1915 olaylarında ailesini kaybettikten sonra bir yetimhaneye verildi ve ardından* ***Atatürk*** *tarafından evlat edinildi. Ermenistan'dan Türkiye'ye gelerek temizlik işlerinde çalışan* ***Hripsime (Sebilciyan) Gazalyan****'la Agos Gazetesi'nden* ***Hrant Dink*** *ve* ***Diran Lokmagözyan*** *görüştü. Gazetenin 6 Şubat tarihli sayısında* ***'Sabiha-Hatun'un Sırrı'*** *başlığıyla yayımlanan röportajda,* ***Gökçen****'in Ermeni bir aileden geldiği yolundaki iddiaların ilk kez 1972'de Beyrut'ta yayımlanan* ***'Ler yev Cagadakir-Dağ ve Alınyazısı'*** *adlı kitapta gündeme getirildiği hatırlatıldı. Yazar* ***Simon Simonyan****'ın kitapta* ***Sabiha Gökçen****'in tüm aile üyelerinin adlarını sıraladığı belirtildi. İddiaların Ermeni kaynaklarınca da desteklendiği belirtilen röportajda* ***Hripsime (Sebilciyan) Gazalyan,*** *ailesinin ve* ***Hatun Teyze*** *olarak tanıdığı* ***Sabiha Gökçen****'in öyküsünü şöyle anlattı:*

2 KIZ, 5 ERKEK KARDEŞ

Biz Antepliyiz. Ailenin annesi ***Mariam Sebilciyan****'dı. Baba ise* ***Nerses Sebilciyan. Nerses*** *1915'teki olaylar sırasında öldü.* ***Maryam*** *ile* ***Nerses****'in 2'si kız, 7 çocukları oldu. Kızlardan biri* ***Diruhi,*** *benim annemdi. Diğeri de* ***Hatun****'du. İşte bu* ***Hatun, Sabiha Gökçen****'dir. Benim teyzemdir. Kardeşlerinin, yani dayılarımın adları ise* ***Sarkis, Boğos, Haçik*** *ve* ***Hovhannes Sebilciyan****'dır.*

CİBİN YETİMHANESİ

Büyükannem ***Mariam*** *zaten birçok çocuğun bakımını üstlenmiş. Annem ve teyzemi götürüp Cibin'deki yetimhaneye vermiş.* ***(Sinek anlamına gelen Cibin, Şanlıurfa'nın Halfeti İlçesi'ne bağlı bir köy. Köyün bugünkü adı Saylakkaya. Sineklik anlamındaki cibinlik de bu köyün adından türetilmiş.)*** *Atatürk o dönemde gelmiş. Evladı olmadığından, yetimhaneyi dolaşıp kızların en sevimlisini evlat edineceğini söylemiş. Teyzemi görmüş, şirin bir kız çocuğu olduğundan parmağıyla işaret etmiş ve teyzemi kucaklamış. Annem diyor ki;* ***'O ağlayarak gitti, ben de ağladım ve böylece ayrılmışız. İşte o zaman ablam 5-6 yaşındaydı.'***

SURİYE'DEN ERMENİSTAN'A

Biz önce Suriye'ye, 1946'da ise Erivan'a göç ettik. Büyükannem ve dayılarım Suriye'de kaldı. 11-12 yaşlarında annem duymuş ki teyzem ***Atatürk****'ün kızı olmuş, ismini değiştirmişler. Annem Erivan'dan birkaç kez Hayreniki Tzayn gazetesine ilan verip kardeşinin bulunmasını istemiş, Eçmiadzin'e gidip papazlardan yardım istemiş. Ona* ***"Şimdi artık Hatun değil Sabiha Gökçen'dir"*** *demişler.*

Resmi kayıtlarda Bursa doğumlu

RESMİ *kayıtlarda ve kendisiyle yapılan söyleşilerde* ***Sabiha Gökçen****'in 21 Mart 1913'te Bursa'da doğduğu belirtiliyor. 2001 yılında, doğum gününde kaybettiğimiz* ***Gökçen,*** *bu kayıtlara göre,* ***II. Abdülhamid*** *tarafından Bursa'ya sürgüne gönderilen vilayet başkatibi* ***Hafız Mustafa İzzet****'in kızı. Babasını ilkokula gittiği yıllarda kaybetti. Eğitimini kardeşlerinin yardımıyla sürdürdü. 1925'teki yurt gezisi sırasında* ***Atatürk'****ün dikkatini çekti.* ***Atatürk*** *tarafından evlat edinildi. Türkiye'nin ilk kadın pilotu oldu.*

Mezarından bir avuç toprağı üstüme koyun

Hripsime (Sebilciyan) Gazalyan*, annesinin öldüğü ana kadar kız kardeşinin özlemini çektiğini belirterek, vasiyetini şöyle açıkladı:* ***"Annem öldüğü ana kadar hep şunu söylerdi:*** *'Eğer kız kardeşim ölmüşse mezarından bir avuç toprak getirip benim mezarımın üstüne koyun ki ben de yattığım yerde rahat uyuyayım.'* ***Annem, teyzem sağ ise de akrabaları olduğun bilmesini istiyordu. Yani*** *'Annesi, kardeşleri, sahipsiz değil'* ***diyordu."***

TIPKI NİNEM

Gazalyan, Sabiha Gökçen'*in ölümünden 3 ay önce İstanbul'da olduğunu belirterek, şunları söyledi:* ***"Televizyonda gördüm. Tıpkı ninemdi. Bir elmanın ikinci yarısı gibiydi. Annemin dayısının oğlu Halep'ten, Sabiha Gökçen'i ziyarete gitmiş. Gökçen ona para ve altın vermiş, her tür yardımda bulunmuş ona."***

Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hırant Dink: "İddialar bizi şaşırtmadı"

Hripsime (Sebilciyan) Gazalyan *3 yıl önce gelip, bu öyküyü anlattı. O sırada* ***Sabiha Hanım*** *hayattaydı. İddialar dayanaklardan yoksundu.* ***Gökçen'****in kırılacağını düşünüp yayınlamadık.* ***Gazalyan*** *geçen ay gazeteye tekrar geldi.*

*Fotoğrafları getirdi. Bir süre önce de elimize **Simon Simonyan'**ın Beyrut'ta çıkan kitabı geçmişti. Ermenistan'da da bu iddiayı destekleyen çok sayıda belge olduğunu öğrendik. İddia beni şaşırtmadı, çünkü Türk Tarih Kurumu Başkanı **Yusuf Halacoğlu** geçen hafta bir gazetede yayımlanan röportajında bu konuya değiniyordu. 1915 olayları sırasında iddia edildiği gibi 1.5 milyon Ermeninin öldürülmediğini, bunlardan 644 bin 900'ünün geri döndüğünü söylüyordu. Peki bu Ermeniler nereye gitti? Bunlardan bir kısmı daha sonraki yıllarda göçtü, büyük bir bölümü ise Müslümanlığı seçip topluma karıştı. Okuduğum kaynaklar, ulaştığım kişiler ve bilgiler bana pek çok insanın yaşadığını, kiminin kimlik değiştirdiğini ya da Müslüman olduğunu gösterdi. **Sabiha Gökçen'**le ilgili iddialar öteden beri cemaat içinde bilinir. **Gazalyan'**ın anlattıkları, **Simonyan'**ın hikayesi ve Ermenistan'dan gelen fotoğraflar, bir gazeteci için çok kışkırtıcı olan bu iddiaları daha da güçlendirdi".* [1]

[1] Ersin Kalkan, "**Sabiha Gökçen'in 80 Yıllık Sırrı**", Hürriyet, 21 Şubat 2004 (vurgular gazeteye ait) (hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?viewid=373270 - 45k)

EK 2: HRANT DİNK'İN YAZISI

Hrant Dink'in Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesinden 6 ay hapse mahkum olmasına neden olan ve basında Dink'in hedef haline getirilmesi sürecinde önemli yeri olan yazısı:

"Ermenistan'la tanışmak

'Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur.

Yeter ki bu mevcudiyetin farkında olunsun.

Bu farkındalığın asıl sorumlusu ise Diaspora'ya yayılmış Ermenilerden ziyade Ermenistan yönetimleridir. Ermenistan hükümetlerinin sorumluluklarının bilincinde olmaları ve gereğini yerine getirmeleri aslolandır.

Ne var ki 12 yıllık bağımsızlık döneminde Diaspora ile Ermenistan ilişkilerine bakıldığında, Ermenistan hükümetlerinin henüz bu sorumluluğun bilincine yeterince varmadıkları görülür. Birkaç gösterişli 'Pan Armenian Buluşması' dışında işlevsel bir 'Diaspora-Ermenistan buluşması' mekanizması dahi kurulamamıştır.

Ermenistan'ın Diaspora ile ilişkileri bazen Diaspora'nın bazen de Ermenistan'ın inisiyatifinde ağır aksak yürütülmüş, kalıcı ve daha ziyade Ermenistan merkezli bir kurumlaşmaya gidilememiştir.

Oysa Ermenistan'ın çoktan özel ve çok güçlü bir Diaspora Bakanlığı kurmuş olması gerekirdi. Bu bakanlık sayesinde de dünyanın en ücra köşelerine dahi dağılmış ve dağılacak tek Ermeni bireyinin dahi nasıl kucaklanabileceği temel bir kaygıya

dönüştürülebilir, sonrasında bu kaygı doğrultusunda hareket edilir ve buna göre projeler geliştirilebilirdi.

Bunun yapılmamış olması hâlâ büyük bir eksik olarak gözüküyor. Bu kaygısızlığıyla Ermenistan kendisinin ne denli bir ana kök olduğunun farkında değil ki Diasporadakiler'e de bunu hissetirebilsin.

Bu da gösteriyor ki Ermenistan elbette layık ama Ermenistan yönetimleri henüz Diasporalıya layık değil.

Ermenistan'ın Diasporalı bireyle kuracağı birebir ilişkinin Diaspora Ermeni'sinin kimliğinde ve kimliğin yeni cümlelerinin kuruluşunda oynayacağı rol çok büyüktür ve tartışmasızdır.

Bugün Diaspora'da açık tutulan Ermeni okullarının, dil kurslarının, sosyal ya da kültürel kurumların ya da diğer tüm kollektif faaliyetlerin yegâne amacı Ermeni kimliğini yeni kuşaklara taşımak, korumak ve mümkünse geliştirmektir. Bu amaç için milyonlarca dolar harcanır. Sonuçta elde edilen, bilinen ama konuşul(a)mayan bir dil ile arada bir kilisesine giden ama o kadarla yetinen bir kimliktir.

Oysa diğer taraftan öyle bir gerçek vardır ki bunun gereğini yerine getirmek artık kaçınılmazdır.

O da Ermenistan'la Diasporalı'nın kuracağı moral diyaloğun bizatihi kendisinin en doğal okul olduğudur.

Diasporalı gencin bu okullarda okumamış, bu kiliselere gitmemiş olsa da bir kez Ermenistan denilen doğal okulla tanışması kimliği için çok şey ifade eder.

Diaspora gencine on yıllar içinde eğitimle ve kiliseyle verilen Ermeni kimliğiyle, o gencin Ermenistan'ı bir kez ziyaret ederek edineceği kimlik arasında ikincisinin lehine ağır basan bir köklülük söz konusudur.

Bu dediğimizin ne denli doğru olup olmadığını denemek o denli pahalı bir şey değildir. Bir kenara ayırılacak üç beş kuruşla bir gencin yıllık tatilinin 15 gününü Ermenistan sokaklarında geçirmesi pekâlâ sağlanabilir.

Ermenistan'ı ziyaret eden ve öncesinde Ermeni kimliğinden bir hayli de uzak gözüken gencin, 15-20 günlük bu sürede edinmiş olduğu kimliğin nasıl damardan absorbe edildiği görülecektir.

Artık o dakikadan itibaren gencin bu kimliğini dünyanın neresinde yaşıyor olursa olsun unutması bir daha olanaksızdır.

Gayrı o kimlik ona damardan şırıngalanmıştır...

Dolayısıyla gençler için Ermenistan'a özel seyahat turlarının düzenlenmesi birincil derecede kimlik kazandırıcı faaliyettir. Bu çalışmalar ne pahasına olursa olsun her yerde yıllık programların başına alınmalıdır.

Ermeni kimliğinin doğrudan Ermenistan'dan edinilecek cümleleri, kelimelerle anlatılamayacak denli zengin kazanımlardır.

Bu durum, saksıda yetiştirilmeye çalışılan narin bir bitkinin kendi toprağı, kendi suyu ve kendi güneşiyle tanışmasına da benzetilebilir.

Denemesi bedavadır... Herkese önerilir."[1]

[1] Hrant Dink, **"Ermenistan'la Tanışmak"** Agos Gazetesi, 13 Şubat 2004